

SITUAČNÍ ANALÝZA

FRÝDLANTSKO

Zprávu vypracovali:

Dipl.-Ing. Jakob Hurrle

Mgr. Petr Kučera

Mgr. Lucie Trlifajová

Jaroslav Grundza

Sedmý kontinent, o.s. 2015

Tato zpráva vznikla v rámci zakázky „Provedení situačních analýz formou aplikovaných výzkumů v lokalitách vybraných ke spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování v roce 2014 a 2015“

Obsah

PODĚKOVÁNÍ	5
1 ÚVOD	6
1.1 Struktura textu	7
2 METODOLOGIE	8
2.1 Jak pracovat s konceptem sociálně vyloučených lokalit na Frýdlantsku?	8
2.2 Zdroje dat a výpovědi	10
2.2.1 Studium dokumentů a přípravné rozhovory	10
2.2.2 Hlavní zdroje statistických dat a dalších informací v centrálních rejstřících	11
2.2.3 Rozhovory	11
Etické otázky	12
3 VYMEZENÍ A SPECIFIKA REGIONU FRÝDLANTSKA	14
4 ANALÝZA SITUACE V OBLASTECH SOCIÁLNÍ INTEGRACE	16
4.1 Demografická situace	17
4.2 Bydlení, trh s bydlením a vznik vyloučených lokalit	17
4.2.1 Domy a byty v obcích Frýdlantska	18
4.2.2 Sociálně vyloučené lokality podle dřívějších studií	21
4.2.3 Bydlení a „sociálně vyloučené lokality“ v obcích Bulovka, Frýdlant, Nové Město p. Smrkem a Višňová podle vlastního šetření	24
4.2.3.1 Bulovka	24
4.2.3.2 Frýdlant	27
4.2.3.3 Nové Město pod Smrkem	30
4.2.3.4 Višňová	32
4.3 Migrace chudých jako kšeft?	33
4.3.1 Závěr: Diskriminace, dluhy a migrace jako příčiny destabilizace komunit	35
4.3.1.1 Hlavní zjištění:	35
4.3.1.2 Doporučení:	37

4.4	Zaměstnanost a sociální systém	37
4.4.1	Situace na trhu práce	38
4.4.2	Dojíždění za prací	42
4.4.3	Zaměstnání a(nebo) dávky?	44
4.4.4	Práce a nezaměstnanost na základě výpovědí respondentů	47
4.4.5	Závěr: Nejohroženější skupiny na pracovním trhu a potenciál pro intervenci	50
4.4.5.1	Shrnutí	50
4.4.5.2	Doporučení	51
4.5	Dluhy	52
4.5.1	Zadluženost ve výpovědích respondentů	52
4.5.2	Insolvenční rejstřík jako zdroj informací o zadluženosti a dlužnících	54
4.5.2.1	Počet případů v insolvenčním rejstříku	55
4.5.2.2	Prostorová distribuce	55
4.5.2.3	Charakter zadluženosti na základě insolvenčního rejstříku – case study Nové město pod Smrkem	58
4.5.3	Závěr: Dluhy jako katalyzátor procesu sociálního vyloučení	64
4.5.3.1	Shrnutí	64
4.5.3.2	Doporučení	64
4.6	Vzdělávání a rodina	65
4.6.1	Doporučení	70
4.7	Bezpečnost	71
4.7.1	Přeshraniční kriminalita	74
4.7.2	Problémy s drogami	74
4.7.3	Subjektivní pocit bezpečí vs. Statistika kriminality	76
4.7.3.1	Doporučení bezpečnost	78
4.8	Romové a interetnické vztahy	78
4.8.1	Interetnické vztahy v obcích	78
4.8.2	Spolupráce s romským výzkumníkem	80
4.8.3	Doporučení	81
5	SOCIÁLNÍ SLUŽBY A MÍSTNÍ KAPACITY	82
5.1	Sídla a působnost veřejných institucí	82
5.2	Nabídka sociálních služeb v Bulovce, Frýdlantu, Novém Městě pod Smrkem a Višňové pro osoby ohrožených sociálním vyloučením	86
5.2.1	Bulovka	86
5.2.2	Frýdlant	86
5.2.3	Nové Město pod Smrkem	87
5.2.4	Višňová	87
5.2.5	Doporučení	87
6	LITERATURA	89

Poděkování

Děkujeme v první řadě všem informátorům z řad obyvatel a institucí, kteří nám laskavě poskytli svůj čas a podělili se s námi o své vědění. Speciální dík patří obyvatelům tzv. „ohroženým sociálním vyloučením“, kteří pro naši analýzu otevřeli své soukromí a často kvůli tomu překonali viditelný stud z nuzných podmínek svého života. Velmi si též ceníme přístupu některých zástupců institucí, kteří byli ochotni si s námi povídat i mimo svou pracovní dobu nebo přes svou viditelnou vysokou vyčerpávanost.

Děkujeme i pracovníkům Agentury pro sociální začleňování, kteří s námi měli trpělivost, když náš výzkum začal z různých důvodů nabírat zpoždění.

V neposlední řadě patří dík našim obětavým editorům a pomocníkům Lauře Kopecké a Lucii Trlifajové.

1 Úvod

Situační analýza, kterou držíte v rukou, byla zpracována na základě poptávky ze strany Agentury pro sociální začleňování (dále jen Agentura) jako podklad pro fungování lokálního partnerství Frýdlantsko. Situační analýza zahrnuje poměrně rozsáhlý region Frýdlantska, přičemž hlavní pozornost je věnována obcím, které se do lokálního partnerství zapojily hned na počátku. Jsou mezi nimi dvě největší obce regionu – Frýdlant a Nové Město pod Smrkem – a dále dvě menší venkovské obce Višňová a Bulovka.

Lokální partnerství na Frýdlantsku vzniklo v polovině roku 2014 poté, co byl mikroregion na základě své přihlášky z roku 2013 vybrán pro tříletou spolupráci s Agenturou. Během partnerství „by mělo dojít ke změnám, které se významně pozitivně projeví jak v samotné sociálně vyloučené lokalitě, tak v jejím okolí.“¹ Jedním z hlavních nástrojů pro dosažení tohoto cíle je zpracování tzv. Strategického plánu sociálního začleňování a jeho následná implementace.

Předkládaná situační analýza, má sloužit jako podklad pro tuto práci:

„Cílem situační analýzy je zmapovat výchozí situaci obyvatel žijících ve jmenovaných obcích (...) analýza bude zaměřena především na deskripci sociálně vyloučených lokalit (SVL) a hlavních mechanismů a rizik sociálního vyloučení v obci. Analýza identifikuje oblasti, ve kterých je nutné v rámci činnosti Agentury intervenovat, a popíše slabá místa dosavadních integračních opatření.“ Výsledky situační analýzy budou využity zejména pak pro přípravu strategického plánu, „jehož naplněním na území obce dochází: k plné integraci sociálně vyloučených obyvatel do společnosti, k revitalizaci či redukci vyloučených lokalit, rozvoji zanedbaných částí obce, rozvoji sociálních a návazných služeb, které odpovídají potřebám všech obyvatel obce a k zajištění rovného přístupu všech občanů ke vzdělávání, bydlení, zdravotní péči, zaměstnání, sociálním službám a bezpečí, prevenci dalšího sociálního vyloučení a s tím spojených sociálně patologických jevů, rozvoji občanské společnosti a podpoře občanského soužití.“²

Jinými slovy u situační analýzy lze vidět primárně dva cíle: Na jedné straně se jedná o **identifikaci existujících sociálně vyloučených lokalit (SVL)**, tedy míst, kde dochází ke koncentraci sociálního vyloučení, a na straně druhé o **popis mechanismů a rizik sociálního vyloučení**. Cílem situační analýzy by dále mělo být i doplnění úhlu pohledu nad rámec toho, jak problémy definuje obec či město. Tento širší kontext má pomoci lokálnímu konzultantovi získat přehled o pohledech různých lokálních aktérů na situaci v obci a v lokalitách. Neméně důležité je prostřednictvím situační analýzy nechat zaznít i hlasy obyvatel SVL.

Oproti jiným partnerstvím je intervence v regionu rozsáhlém jako Frýdlantsko v rámci působení Agentury spíše výjimečná, o čemž svědčí o i nestandardní zapojení dvou lokálních konzultantů. V jiných lokalitách, kde Agentura působí, bylo zaměření na region spíše vyústěním funkčních vztahů, do kterých bylo spolupracující město zapojeno. Obvykle šlo o města, která byla spádovým regionem - a to nejen v souvislosti s prováděním správy u obcí druhého a třetího stupně, ale i v souvislosti s obsluhností, dojížděnkou, místní identitou apod.

¹ <http://www.socialni-zaclenovani.cz/nabor>.

² Vize a poslání ASZ, <http://www.socialni-zaclenovani.cz/vize-a-poslani>

(např. Vrbno pod Pradědem, Žlutice, Kraslice). V případě Frýdlantska zaměření ovlivňuje zejména jeho velmi periferní poloha, určitá omezenost nabídky služeb a práce v regionu, jež se projevuje vysokou mírou závislosti na vztazích s městem Liberec. To vše zdůrazňuje důležitost intenzivní práce i s jednotlivými venkovskými obcemi v regionu a podporou budování regionálních kapacit.

Dvoji zaměření, na region jako celek na straně jedné a na vybrané obce na straně druhé, výrazně ovlivňuje podobu a limity předkládaného textu. Zejména o Frýdlantu a Novém městě pod Smrkem by bylo možné vypracovat samostatné situační analýzy - což však nebylo předmětem zadání. Byli jsme tedy nuceni v situační analýze hledat určitý kompromis mezi podrobným popisem situace v jednotlivých obcích a zobecněními, které by umožnili komplexnější popis situace v regionu. Nutnost práce s regionem jako celkem má za důsledek, že v některých případech je popis situace ve výše jmenovaných obcích omezen. K této prioritizaci jsme v rámci výzkumu dospěli vzhledem k tomu, že v případě Frýdlantska, regionální kontext silně ovlivňuje situaci v jednotlivých obcích a bez jeho porozumění by byla možnost interpretace partikulární situace v jednotlivých obcích velmi omezená.

1.1 Struktura textu

Po představení metodologie najde čtenář ve třetí a hlavní kapitole podrobnou analýzu situace v jednotlivých oblastech sociálního začleňování. Nejpodrobnější jsou texty o bydlení, zaměstnanosti a dluhové problematice; méně do hloubky jsou zpracovány následné podkapitoly o dětech, rodině a vzdělání, bezpečnostní problematice a interetnických vztazích. Poslední kapitola nabízí přehled o stavu místních kapacit a stávající sítě sociálních služeb³.

³ Důvodem, proč je různým tématům přiřazen různě velký prostor vychází ze specifického charakteru této situační analýzy, která oproti běžné situaci nezahrnuje pouze jednu velkou obec a její zázemí, ale dvě města a dvě venkovské obce, ale v kontextu regionu s dalšími městy. Kvůli omezení rozsahu situační analýzy, aby nebyla 2-3 rozsáhlejší než jiné situační analýzy zadané ve stejné veřejné zakázce, byla po dohodě se zadavatelem dána přednost tématům bydlení, zaměstnanosti a zadlužení, jiná témata nejsou tedy probírána tolik do hloubky.

2 Metodologie

Jak bylo zmíněno v úvodní kapitole, hlavním cílem situační analýzy je na jednu stranu identifikace sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených lokalit, na stranu druhou pak popis mechanismů a rizik sociálního vyloučení. Specifická situace Frýdlantska (popsaná v kapitole 3) vedla k tomu, že byl větší důraz kladen na druhou z těchto dimenzí. V první části této kapitoly popisujeme, jak je v rámci této analýzy pracováno s konceptem sociálně vyloučené lokality, její druhá část se pak věnuje popisu konkrétních zdrojů dat, ze kterých v rámci předkládané analýzy vycházíme.

2.1 Jak pracovat s konceptem sociálně vyloučených lokalit na Frýdlantsku?

Tradičním východiskem pro práci Agentury je koncept sociálně vyloučené lokality (SVL), který byl v rámci českého akademického a politického diskurzu a zejména pak pro politické intervence etablován především prostřednictvím *Mapování sociálně vyloučených romských lokalit*, realizovaných v roce 2006.⁴ Jak nicméně poukazuje aktuální *Metodika koordinovaného přístupu k vyloučením lokalitám* (2015), příliš jednostranné zaměření na sociálně vyloučené lokality a její obyvatele není ve specifickém kontextu marginalizovaných venkovských oblastí, mezi které by bylo možné Frýdlantsko zařadit (viz kapitola 3 o charakteru regionu), ideální:

„že v periferních oblastech nemusí být možné ani vhodné oddělit problémy obyvatel vyloučených lokalit od ostatních obyvatel, zejména s ohledem na strukturální zátěž obce či regionu, tj. zejména obecně vysokou nezaměstnanost, zátěžovou vzdělanostní a věkovou strukturu obyvatelstva, apod.“⁵

I v obcích Frýdlantska lze najít celá řada domů, které byly v této tzv. Gabalově analýze nebo v novější *Analýze sociálně vyloučených lokalit a dostupnosti sociálních služeb prevence v těchto lokalitách v Libereckém kraji*⁶ zadané Krajským úřadem Libereckého kraje a vypracované společností SocioFactor, označené jako vyloučené lokality. Podle těchto studií nejde v případě Frýdlantska o rozsáhlejší sociálně vyloučené lokality, ale obvykle o jednotlivé domy, které jsou většinou umístěné v běžné rezidenční zástavbě (viz. Kapitola 4.2).

Zadavatel této studie klade důraz na analýzu situace v lokalitách, které byly dříve identifikovány jako sociálně vyloučené. Informace z uvedené studie SocioFactoru i ze starší Gabalovy analýzy byly proto pro nás počátečním vodítkem pro práci v terénu. Mapování situace těchto domů a jejich obyvatel bylo pro nás i jednou z cest, jak lépe porozumět situaci domácností ohrožených sociálním vyloučením. V otázce identifikace SVL se nicméně s výsledky studie společnosti SocioFactor shodujeme jen částečně, v některých ohledech považujeme důraz jen na SVL za potenciálně reduktivní, a to zejména z následujících důvodů:

⁴ <http://www.esfcr.cz/mapa>.

⁵ Úřad vlády (2015): METODIKA KOORDINOVANÉHO PŘÍSTUPU K SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝM LOKALITÁM, 5. Dostupné online: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture/metodika-koordinovaneho-pristupu-k-socialne-vyloucenym-lokalitam-asz-2015/download>.

⁶ <http://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:206646>

- Domníváme se, že ve zmiňované studii je reprodukována znalost některých zástupců místních institucí bez kritického zhodnocení a ve výsledku jsou tak za SVL označeny domy s velmi různými charakteristikami. Není jasné, proč některé domy byly označeny za SVL a jiné domy s podobnými charakteristikami tak označeny nebyly.
- Na problematické výsledky této studie jsme narazili zejména v případě Nového Města pod Smrkem, kde je sociální situace poměrně nepřehledná a hranice mezi bydlením různých sociálních skupin je méně zřetelná než například ve Frýdlantu.
- Zástupce Nového města pod Smrkem nás navíc upozornil na to, že v případě jednoho domu protestovali někteří obyvatelé proti zveřejnění studie, protože ostře nesouhlasili s označením jejich domu jako „vyloučená lokalita“.

Nechceme říct, že by tento koncept neměl v tomto regionu své odpodstatnění, avšak jeho necitlivé převedení do místního prostředí může mít negativní dopad pro kvalitu výzkumu i pro jeho následnou aplikaci. Za analyticky odůvodněný považujeme koncept SVL zejména v případě nejvíce problematických „romských“ domů ve Frýdlantu, dále v případě segregačních tendencí v městských bytech v Novém Městě pod Smrkem a v případě dvou objektů s romskými majiteli v Novém Městě a v Bulovce (viz. Kapitola 4.2), mnohem méně už u jiných „romských“ domů ve venkovských obcích nebo v případě sídlišť částečně obývanými sociálně slabými domácnostmi a zahrnující v to i domácnosti romské. Ukazatelem míry sociálního vyloučení lokalit je pak pro nás především vnímaný status lokalit ze strany většinového vnímání obyvatel obce.

V rámci úvodní fáze výzkumu tedy proběhlo srovnání údajů z předcházejících analýz zaměřených na SVL v rámci regionu s údaji získanými od obyvatel jednotlivých domů a s dalšími zdroji dat (například data o prostorové koncentraci insolventů apod.). V souladu se zadáním Agentury se terénní výzkum soustředil na lokality v obcích Bulovka, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Višňová. Kromě tohoto případu koncept SVL pro účely situační analýzy příliš nevyužíváme, zaměřujeme se spíše na různé charakteristiky bydlení, zaměstnávání, vzdělávání, bezpečnosti a dalších sociálních jevů ve vztahu k lidem a místům z našeho výzkumu. Snažíme se vykreslit složitou provázanost různých charakteristik a hledáme možná východiska pro obce a místní společenství, která by přispěla k větší inkluzivitě a sociální soudržnosti a tím i k posílení sociálních základů celého regionu.

Vzhledem k velmi nejasné hranici mezi vyloučenými lokalitami, ve kterých žijí často i osoby, které nelze označit za sociálně vyloučené, a okolními domy, ve kterých najdeme taky mnoho sociálně znevýhodněných osob, je v případě Frýdlantska obtížné na základě sběru údajů o počtu obyvatel SVL a jejich ekonomické a sociální situaci určit velikost a charakter cílových skupin pro plánované intervence v rámci lokálního partnerství. Určitou výjimku tvoří samotná oblast bydlení, kde plánování intervence vyžaduje kromě dalších údajů jako je současná výše nájmů i informace o počtech osob žijících v nevhodných podmínkách. Pro získání představ o situaci v jiných oblastech (jako například zaměstnanost nebo zadluženost) jsme se pokusili kombinovat kvalitativní informace získané v rozhovorech s obyvateli se statistickými údaji různého charakteru.

Jako objekt výzkumu si proto v předkládaném výzkumu primárně nestanovujeme „problémové“ skupiny obyvatel, místa jejich bydlení (sociálně vyloučené lokality) či obyvatele podle objektivních charakteristik jako chudoba, nezaměstnanost, nízké vzdělání apod., ale zaměřujeme se na společenské vztahy, ve kterých jsou různé skupiny obyvatel a instituce situovány a které určují, jak vypadá „krajina možností“⁷ pro jednání různých aktérů. Zdůrazňujeme, že i obyvatelé s velmi podobnými charakteristikami (zadlužení, chudoba, sociální vyloučení,...) mohou mít v různých

⁷ Ve smyslu možností ovlivněných nejen kapacitami, ale i představivostí nebo prostorovými omezeními.

konfiguracích vztahů s dalšími obyvateli a institucemi různé možnosti pro jednání včetně například udržení stávajícího bydlení, práce nebo zajištění stability komunity. Právě různé možnosti nebo naopak bariéry jednání různých aktérů jsou v jádru našeho výzkumného zájmu.

V situační analýze si klademe za cíl nejen zachytit **situaci v oblastech sociálních vztahů ve sledovaném území, ale snažíme se i postihnout dynamiku sociálních dějů, tedy reflektovat vývoj, který k současnému stavu vedl a diskutovat možné další trajektorie vývoje** situace, varovat před hrozbami a vyzdvihnout příležitosti.

2.2 Zdroje dat a výpovědi

Zdroje dat pro náš výzkum se nacházejí na pomyslné škále, kde se na straně jedné nachází více objektivní data a na straně druhé subjektivní vnímání, emoce a i procesy na nevědomé úrovni⁸. Snažili jsme se a priori neupřednostňovat jedno před druhým, ale vše začlenit do širšího rámce poznání situace v místech, obcích a regionu. Na obranu měkkých dat subjektivního charakteru a jejich rovnocenného zahrnutí do výzkumu uvádíme, že sociální vylučování se často odehrává právě po linii emocí a nevědomého (až instinktivního) vymezování se. Emoce jako strach, opovržení, láska a jiné jsou pro dynamiku sociálních vztahů, ve kterých dochází ke konstruování a reprodukci různých mezilidských a sociálních bariér, velmi důležité, jakkoli ze strany institucí existuje úsilí, aby tyto měkké proměnné nebyly brány v úvahu a zároveň aby objektivní data neposkytovala důkazy pro popsání různých praktik v mocenských vztazích⁹. Zahrnutím měkkých dat z rozhovorů a pozorování (včetně reflexe svého postavení jako výzkumníka) se tedy snažíme nepodlehnout určitému nutkání výzkumníka privilegovat a reprodukovat ve své analýze pohled místních institucí, tedy těch, kdo často mají více moci ovládat diskurzy.

Výzkum lze rozdělit na několik fází. V první fázi jsme se věnovali především **studiu dokumentů a přípravným rozhovorům** se zástupci některých institucí a sběr základních **statistických dat**. V druhé fázi výzkumu jsme se zaměřili na **obyvatele různých lokalit** a snažili jsme se zachytit jejich přístup k životu v obci, jejich problémy a preference, výpovědi o kontaktech s různými institucemi a jejich interpretaci a hodnocení různých momentů uváděných v oficiálních dokumentech jako problematické (nedostatek pracovních příležitostí, práce na černo, zadlužení, vzdělávání dětí, koncentrace v lokalitách, atd.) a též jsme se snažili ponechat prostor na pojmenování dalších problémů a konfliktů. Ve třetí fázi výzkumu jsme se zaměřili **na rozhovory se zástupci institucí**. V praxi se některé fáze se částečně překrývaly, informace z terénu byly průběžně doplňovány analýzou dokumentů a statistických dat.

2.2.1 Studium dokumentů a přípravné rozhovory

Přípravné práce byly věnovány studiu různých dokumentů týkajících se sociálních otázek v regionu, z nichž jmenovitě uvádíme:

- SocioFactor 2014: Analýza sociálně vyloučených lokalit a dostupnosti sociálních služeb prevence v těchto lokalitách v Libereckém kraji

⁸ Důležité zejména pro reflexi méně zřetelných mechanismů vylučování. Odkazuje k sociálněvědní kritice orientalismu a (neo)kolonialismu.

⁹ V praxi využito pro analýzu vztahů v obcích, lokalitách nebo v jednotlivých domech.

- Obec Bulovka: Drbna, obecní časopis.
- Liberecký kraj (2014): Výroční zpráva o realizaci protidrogové politiky Libereckého kraje 2013
- Kancelář veřejného ochránce práv (2009): Doporučení pro obce a města pro předcházení tvorby a rozšiřování sociálně vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeby bydlení.
- Výroční zprávy místních škol, zprávy školní inspekce.
- Město Frýdlant (2006 - 2011): Závěrečná zpráva o realizaci protidrogové politiky.
- POSEC (2007 – 2013): Výroční zprávy.
- Město Frýdlant (2010): Územně analytické podklady ORP Frýdlant.
- Obec Bulovka: PROGRAM ROZVOJE OBCE 2015 – 2020.

Pozornost byla věnována též samotné přihlášce mikroregionu Frýdlantsko,¹⁰ ze které lze dobře vysledovat, jak se vyvíjel místní přístup k problematice. Dále jsme mapovali důležité instituce, které v regionu působí, ať už se jedná o občanské instituce, firmy nebo další formy institucionální organizace. Zde byly využívány především webové stránky obcí a dalších aktérů.

Přípravné rozhovory byly uskutečněny s několika aktéry, kteří disponují specifickou znalostí regionu, jednalo se zejména o:

- místního zástupce organizace Člověk v Tísni
- předsedu dobrovolného svazku obcí mikroregionu Frýdlantska
- lokální konzultanti Agentury pro sociální začleňování

Jako zdroj poznání regionu je důležité také zmínit pozorování při cestách výzkumníků různými dopravními prostředky po regionu a poznávání jeho krajiny z různých perspektiv, za různého počasí a v různých denních dobách.¹¹

2.2.2 Hlavní zdroje statistických dat a dalších informací v centrálních rejstřících

V rámci analýzy jsme vycházeli z následujících statistických zdrojů:

- Výsledky Sčítání lidí, domů a bytů 2011 (a zčásti i 2001)
- Katastr nemovitosti
- Údaje o nezaměstnanosti (na webu MPSV ČR)
- <http://www.mapakriminality.cz/>
- Údaje o dávkách poskytované Úřadem práce
- Insolvenční rejstřík
- Různé další statistiky publikované ČSÚ

2.2.3 Rozhovory

¹⁰ Přihláška byla podána dvěma největšími městy Frýdlant a Nové Město pod Smrkem a dalšími dvěma obcemi Bulovka a Višňová s tím, že se časem přidají další obce.

¹¹ Důležité pro kritické zkoumání míst a lokalit, různý pohyb prostorem poskytne různé perspektivy, takže výzkumník si ověřuje svá dřívější pozorování.

Rozhovory s občany byly vedeny ve snaze poznat, jak interpretují svou životní situaci, jak se vyjadřují ve vztahu k institucím a k různě identifikovaným problematickým momentům v oblasti práce, bydlení, vzdělávání a soužití. V neposlední řadě jsme se snažili informátorům poskytnout prostor pro formulaci vlastních problémů a konfliktních momentů. Pozornost jsme věnovali způsobům, jak lidé interpretují svou situaci, na co kladou důraz a co naopak nezmiňují nebo jen příliš zobecňujícím způsobem.

Rozhovory se zástupci institucí, ať už z veřejné nebo soukromé sféry, byly vedeny s důrazem na provádění jejich agendy a ve snaze odpoutat se od osobních charakteristik informátorů. I tak ale někdy osobní vztahy byly důležité pro poznání vztahů mezi institucemi, zvláště pokud tyto vztahy formuje nějaká osoba s významným formálním či neformálním vlivem v rámci lokality.

Tabulka 1: Přehled rozhovorů

Kategorie	Frýdlant	Nové Město pod Smrkem	další obce	mimo Frýdlantska
Aktéři místních politických a správních institucí	4	3	4	3
NNO a soukromé subjekty	2	2	2	5
Občané	10 (+ 12 kratších)	29 (+ 15 kratších)	9 (13 kratších)	N/A

Etické otázky

Členem výzkumného týmu byl romský výzkumník Jaroslav Grundza, jenž žije na Šluknovsku a kde je díky své funkci manažera na Střední odborné škole Managementu a Práva¹², která má vysoký podíl studentů ze znevýhodněného prostředí, velmi dobře seznámen se situací osob žijících v chudobě, byla pro správnou interpretaci některých situací klíčová. Jeho přítomnost v rámci řady rozhovorů umožňovala větší otevřenost respondentů-Romů. Jaroslav Grundza nicméně upozornil mimo jiné na to že návštěva výzkumníků může pro některé rodiny, které mají z minulosti zkušenosti například s odebráním dětí, stresující zkušenost:

„Je nutné si uvědomit, že práce výzkumníků je mnohdy vnímána osobami ze sociálně vyloučených lokalit jako zbytečná, pro ně nepochopitelná, obtěžující až z jejich pohledu jako drzá. Z výše uvedeného vyplývá, že tato práce je tedy velmi obtížná, někdy až nebezpečná.“

Při vědomí, že informátorům nemáme za jejich rozhovor co nabídnout, než neurčitý příslib, že se o jejich problémech budou moci dočíst lidé řídící obec, kraj a stát, neměli jsme „za sebou“ žádný morální imperativ, který by nám dovoloval na respondenty vyvíjet nátlak, aby nám o sobě poskytovali tak kompletní údaje pro pasportizaci sama sebe, jak bylo specifikováno v zadávací dokumentaci. Snažili jsme se tak z etických důvodů vystupovat v takové pozici, aby respondenti mohli učinit pokud možno co nejvíce svobodně rozhodnutí odmítnout se s námi bavit. Přesto jsme ale pociťovali, že je pro respondenty náročné nás odmítnout zcela (nejspíše si nebyli jisti, kam si zařadit etnicky smíšenou trojici výzkumníků,

¹² Viz <http://www.sosmap.cz/>

která zmiňuje „úřad vlády“), takže pak v rozhovorech spíše volili taktiku brzy rozhovor ukončit pod záminkou, že nám nemají mnoho co říci.

Implikace spolupráce s romským výzkumníkem jsou podrobněji analyzovány v rámci kapitoly věnované interetnickým vztahům, (kapitola 4.8).

3 Vymezení a specifika regionu Frýdlantska

Označení Frýdlantsko je v rámci této analýzy používáno v souladu se vžitým užitím termínu pro území Česka ve Frýdlantském výběžku na sever od hřebenu Jizerských hor. Do roku 1960 tvořilo toto území samostatný okres, jehož okresním městem byl Frýdlant, dnes se shoduje s vymezením obce s rozšířenou působností (ORP) Frýdlant (viz obrázek 1 níže). Z administrativního hlediska je dále podstatné, že část jeho územních celků funkčně spadá pod Nové Město pod Smrkem a část pod Frýdlant – toto se projevuje zejména v působnosti spádovým obcí s pověřeným obecním úřadem¹³ nebo třeba rozmístění dávkových poboček Úřadu práce. V rámci textu je explicitně zmíněno, když se mluví o těchto odlišně vymezených územích.

Obrázek 1: Frýdlantsko

SO ORP FRÝDLANT

Zdroj: <http://www.czso.cz>

Frýdlantsko tedy představuje historicky a administrativně relativně jednotný celek, pro analýzu situace regionu je nicméně klíčová jeho geografická pozice. Frýdlantsko je jedním z českých pohraničních výběžků a je tak ze tří stran ohraničeno státními hranicemi

¹³ Pro správní dělení území v zájmové oblasti situační analýzy viz např. <http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/liberecky-kraj/verejna-sprava/spravni-cleneni/uzemni-cleneni-mapy/#o3>

s Polskem, přičemž v těsné blízkosti se nachází i území Německa. K Česku přiléhá pouze na jižní straně, zde se však nachází výrazná geografická bariéra hřebenu Jizerských hor, což znamená, že Frýdlantsko je se zbytkem Česka spojeno pouze dvěma silničními komunikacemi a jednou železniční tratí. Jak v případě silnic tak i železnice se navíc jedná o spojnici regionálního významu – silnice I. třídy (ale nikoli součást evropského systému mezinárodních silnic) a silnice III. třídy, v případě železnice se jedná o regionální trať bez napojení přes hranice. Jakkoli je silniční a železniční síť uvnitř regionu spíše vyhovující, dopravní spojení přes hranice regionu, do zbytku Česka i přes státní hranice, je problematické.

Ke specifické geografické poloze Frýdlantska se váže i zátěž v podobě historického vývoje. Periferní umístění bylo za socialismu posilováno blízkostí státních hranic s jejich režimem uzavřenosti a zvýšené kontroly pohybu osob. V regionu byla tehdy podporována zaměstnanost v lehkém průmyslu (výrazně v textilním průmyslu, ale i v dalších oblastech), ale zároveň byly s vyhnáním německého obyvatelstva a s uzavřením hranic přerušeny dřívější přeshraniční průmyslové vztahy do té doby jinak poměrně průmyslově rozvinutého regionu. Rovněž došlo k likvidaci místního tradičního zemědělství. Frýdlantsko bylo od roku 1960 součástí okresu Liberec a dlouhou dobu tu nebyla podporována jakákoli místní samosprávná identita nezávislá na Liberci. V současnosti je Frýdlant sice obcí III. řádu (ORP) a tak v různých oblastech pověřené státní správy obsluhuje celý region Frýdlantska, ale i tak zde je stále patrná silná závislost na Liberci – nejen v oblasti práce (viz kapitola 4.4), ale i v dostupnosti různých sociálních služeb (více viz kapitola 5), či též na poli bezpečnosti, což ilustruje i skutečnost, že Frýdlant se dohodl s Libercem, že na jeho území bude působit Městská policie Liberec (viz kapitola 4.7).

Podobně jako v případě Frýdlantska jsou v kontextu Česka i navazující polské a německé regiony periferní a strukturálně postižené (z pozitivnějšího pohledu lze zmínit i podobnost regionů v oblasti možností turistického ruchu, který souvisí s místními poměrně zachovalými přírodními krásami). Ačkoli tu jistě existuje potenciál širší regionální přeshraniční spolupráce, není taková spolupráce příliš rozvíjena nad rámec spolupráce na budování turistické a dopravní infrastruktury a různých společných akcí na poli kultury, vzdělávání a sportu (Euroregion NISA¹⁴). V poslední době se zástupci některých obcí Frýdlantska navíc začali podílet na spolupráci v rámci tzv. „malého trojúhelníku Zittau – Bogatynia – Hrádek nad Nisou“¹⁵. Celkovou nízkou provázanost území napříč hranicemi ilustruje i velmi nízká míra přeshraniční dojížděky za prací (více viz kapitola 4.4.2).

Pro Frýdlantsko jako odříznutý a zároveň po mnoha stránkách závislý region považujeme za důležité hledat způsoby, jak najít a mobilizovat vnitřní kapacity regionu, aby jeho rozvoj vycházel do značné míry zevnitř jeho samého. Podobně přistupujeme i k obyvatelům regionu, včetně těch v sociálně znevýhodněných podmínkách – situační analýza by neměla být depresivním čtením o nedostatku příležitostí, ale chtěli bychom si v ní všimnout znaků o zdejším dobrém lidském i společenském potenciálu a hledat cesty k jeho posílení a využití.

¹⁴ Realizované projekty pod hlavičkou Euroregionu Neisse - Nisa – Nysa viz <http://www.ern.cz/index.php?D=291>

¹⁵ Viz <http://www.kleines-dreieck.eu/>

4 Analýza situace v oblastech sociální integrace

Přístup k sociální integraci v této studii vychází z perspektivy Agentury pro sociální začleňování, která si klade za cíl reagovat na rostoucí problém sociálního vyčleňování části romské populace a jiných sociálně znevýhodněných skupin, který je nejvíc vidět v případě tzv. sociálně vyloučených lokalit, ve kterých se koncentrují nejchudší obyvatelé, kteří zároveň trpí tzv. vyloučením ze společnosti.

*“Proces sociální integrace lidí ze sociálně vyloučených lokalit **musí probíhat zároveň v mnoha oblastech**. V každé z nich je třeba přijmout řadu kroků na úrovni samospráv, škol, policie a dalších institucí, včetně nevládního sektoru. Tato řešení je nutné vhodně kombinovat a koordinovat, a to zejména na úrovni obce či města. Bez propojení a návaznosti jednotlivých opatření se výrazně snižuje jejich účinnost.”¹⁶*

Takto definuje Agentura přístup k sociální integraci, přičemž jako klíčové definuje následující oblasti: bydlení, zaměstnanost, vzdělávání, sociální služby, bezpečnost, rodinu a sociálně-právní ochranu dítěte. Podobně byly definovány i oblasti pro zpracování situační analýzy. Vzhledem k neobvykle rozsáhlému území nebylo možno analyzovat všechny oblasti do takové hloubky, jako bývá zvykem v případě situačních analýz na úrovni jedné obce. Kvůli potřebě omezování tématu se zde zaměřujeme hlavně na otázku demografické situace (kapitola 4.1), 4.2 bydlení, 4.3 zaměstnanost, 4.5 dluhovou problematiku a 4.8 vztahy; v menším rozsahu i na 4.6 vzdělávání a rodinu a 4.7 bezpečnost.

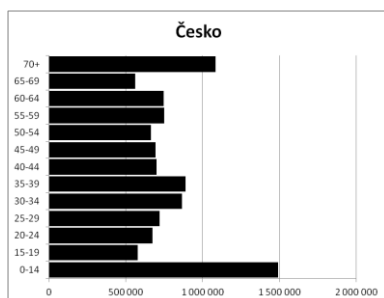
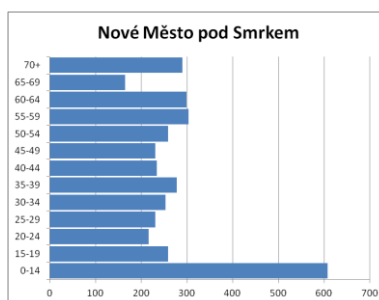
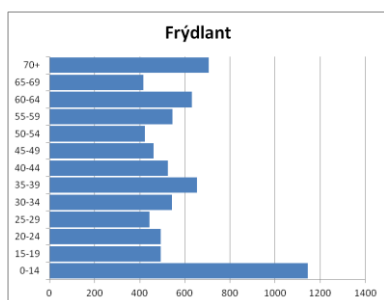
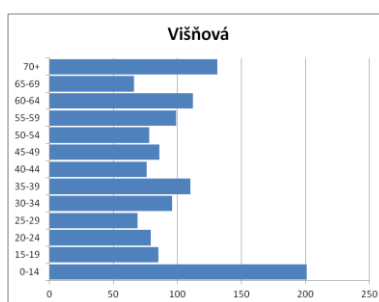
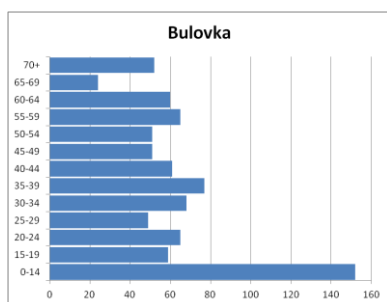
V návaznosti na metodologii výzkumu se v kapitole zaměřené na bydlení věnujeme situaci v jednotlivých obcích Bulovka, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Višňová a v lokalitách v rámci těchto obcí, které jsou vnímány jako problémové nebo označovány jako sociálně vyloučené. V dalších kapitolách již k tématu nepřistupujeme výhradně z perspektivy lokalit, ale snažíme se zachytit obecnější vývoj regionu – tedy kombinovat kvalitativní informace získané v rozhovorech se statistickými údaji různého charakteru.

¹⁶ Zdroj: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory>

4.1 Demografická situace

V celém regionu Frýdlantska podle sčítání lidu 2011 žije 24 124 lidí. Počty přítomných lidí se ale mění jak během pracovního dne kvůli významné pracovní vyjíždě z regionu, ale i během roku kvůli turismu zejména v letních měsících. V zájmových 4 obcích jsou počty obyvatel dle stejného zdroje následující: Frýdlant 7495 obyvatel, Nové Město pod Smrkem 3639 ob., Višňová 1288 ob. a Bulovka 842 obyvatel.

Věkové složení populace ve 4 zájmových obcích vystihují věkové pyramidy uvedené níže. V porovnání tvaru věkových pyramid za obce s věkovou pyramidou za Česko, níže uvedená černě, je obecně patrné vyšší zastoupení nejmladší věkové skupiny 0-14 let, dále poněkud vyšší zastoupení osob ve věkových skupinách 55-59 a 60-64 a naopak méně lidí v nejstarší věkové skupině 70+. Na lokální úrovni se výrazně odlišuje věková pyramida za obec Bulovka, kde je patrné ve srovnání se zbývajícemi třemi obcemi vyšší zastoupení dětí a naopak nižší zastoupení nejstarších věkových skupin. To naznačuje výraznější zastoupení populace s odlišnou demografickou strukturou v Bulovce, typicky romské populace (viz dále). Bulovka je ale v takto specifická i v jiných ukazatelích jako je vzdělanost (viz dále), ale třeba i podíl nevyplněných formulářů při sčítání lidu v roce 2011.

4.2 Bydlení, trh s bydlením a vznik vyloučených lokalit

Viditelné problémy v okolí problémových lokalit byly pro obce mikroregionu bezesporu jedním z důvodů projevení zájmu o spolupráci s Agenturou. Svou roli sehrály i zkušenosti jiných geograficky odříznutých regionů, kde byl vznik nových lokalit výsledkem stěhování Romů z větších měst, což v některých případech vedlo ke konfliktům mezi starousedlíky a romskými „migranty“. Dalším problematickým fenoménem, který se začal objevovat i v některých obcích Frýdlantska, je vysoká fluktuace (nejen romských a většinou vysoce zadlužených) nájemníků v určitých domech.

Naší snahou je vysvětlit vznik těchto problematických fenoménů v kontextu celého místního trhu s bydlením. Kapitola proto začíná obecným **přehledem charakteru bytového fondu** v obcích Frýdlantska plošně na základě SLDB 2011. Po představení celého bytového fondu následuje pohled na jednotlivé objekty v obcích zájmu, které byly buď v různých informačních materiálech, nebo ze strany místních respondentů označeny jako „**sociálně vyloučené romské lokality**“, „sociálně vyloučené lokality“ nebo jinak „problémové objekty“. Třetí část kapitoly se snaží diskutovat současnou **situaci problémových domů** z různých perspektiv a prezentuje na jejich základě několik návrhů řešení situace.

4.2.1 Domy a byty v obcích Frýdlantska

Nabídka na trhu bydlení neurčuje jenom vztah poptávky a nabídky, ale i historicky danou strukturu fondu bytů a domů. Tabulka 2 nabízí celkový přehled domů a bytů v ORP Frýdlant ve srovnání s celostátní situací na základě výsledků Sčítání lidu 2011. Patrně a vzhledem k venkovskému charakteru Frýdlantska nepřekvapivě bydlí nadprůměrný podíl osob v rodinných domech (61% oproti 49% v celé ČR). Pro oblasti, kde došlo po r. 1945 k odsunu německy mluvícího obyvatelstva a následnému dosídlování je typický i starší bytový fond. Kvůli celkovému poklesu počtu obyvatel zde nedošlo v poválečném období k tak rozsáhlé výstavbě, jak tomu bylo v jiných částech republiky. Relativně nízký je i podíl domů postavených po roce 1990, což svědčí o komplikované ekonomické situaci v regionu. Zároveň ale dnes Frýdlantsko nemá neobvykle vysoký podíl neobydlených domů (14,4 % oproti 13,7 % v celé ČR) a objektů, které jsou nezpůsobilé k bydlení je dokonce méně než v celorepublikovém průměru (3,6 % oproti 4,7 %). Z pohledu předmětu naší studie je zajímavé vlastnictví domů, kde je veřejné vlastnictví domů a bytů rozšířenější než v průměru ČR (5,2 % všech domů oproti 2,7 %). Zajímavý, ale pro chudší venkovskou oblast předvídatelný, je vysoký podíl domů vytápěných tuhými palivy.

Tabulka 2: Bytový fond ORP Frýdlant (SLDB 2011)

				Česká republika		Frýdlant - SO ORP	
Počet bytů	byty celkem - druh domu	celkem		4 756 572		10 512	
		z toho	rodinné domy	2 256 072	47,43%	6 348	60,39%
			bytové domy	2 434 619	51,18%	3 985	37,91%
	neobydlené byty - důvod neobydlenosti	celkem		651 937		1 515	
		z toho	změna uživatele	18 916	2,90%	31	2,05%
			slouží k rekreaci	169 468	25,99%	437	28,84%

Počet domů			přestavba	33 415	5,13%	61	4,03%
			nezpůsobilé k bydlení	30 860	4,73%	54	3,56%
	obydlené byty - energie k vytápění	celkem		4 104 635		8 997	
		z toho	z kotelny mimo dům	1 365 060	33,26%	2 138	23,76%
			uhlí, koks, uhelné brikety	336 076	8,19%	2 194	24,39%
			plyn	1 419 633	34,59%	1 659	18,44%
			elektrina	255 019	6,21%	862	9,58%
			dřevo	285 386	6,95%	1 244	13,83%
	obydlené byty - způsob vytápění	celkem		4 104 635		8 997	
		z toho	ústřední	3 301 760	80,44%	6 923	76,95%
			etážové	292 222	7,12%	431	4,79%
			kamna	357 039	8,70%	1 200	13,34%
	celkem (souhrn)	celkem		2 158 119		6 066	
		celkem		2 158 119		6 066	
		z toho	rodinné domy	1 901 126	88,09%	5 469	90,16%
			bytové domy	214 760	9,95%	474	7,81%
		celkem		356 933		976	
		z toho	slouží k rekreaci	168 723	47,27%	544	55,74%
			přestavba domu	18 166	5,09%	28	2,87%
			nezpůsobilé k bydlení	23 672	6,63%	47	4,82%
		celkem		1 800 075		5 085	
		z toho	rodinné domy	1 554 794	86,37%	4 512	88,73%
			bytové domy	211 252	11,74%	470	9,24%
	obydlené domy - období výstavby nebo rekonstrukce	celkem		1 800 075		5 085	
		z toho	1919 a dříve	230 908	12,83%	1 869	36,76%
			1920 - 1970	623 757	34,65%	1 145	22,52%
			1971-1980	269 255	14,96%	574	11,29%
			1981-1990	213 648	11,87%	581	11,43%
			1991-2000	196 874	10,94%	423	8,32%
			2001 - 2011	219 379	12,19%	361	7,10%
	obydlené domy - technická vybavenost	celkem		1 800 075		5 085	
		z toho	přípoj na kanalizační síť	1 099 983	61,11%	1 433	28,18%
			vodovod	1 656 010	92,00%	4 582	90,11%
			plyn	1 088 475	60,47%	1 690	33,24%
			ústřední topení	1 450 328	80,57%	3 800	74,73%
	obydlené domy - vlastník domu	celkem		1 800 075		5 085	
		z toho	fyzická osoba	1 499 512	83,30%	4 323	85,01%
			obec, stát	48 948	2,72%	268	5,27%
			bytové družstvo	31 509	1,75%	61	1,20%
			spoluvlastnictví vlastníků bytů (jednotek)	137 687	7,65%	225	4,42%

V následné tabulce najde čtenář stejné indikátory pro frýdlantské obce, které jsou v centru naší studie - Bulovka, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Višňová. Velmi zřetelně lze na jedné straně vidět venkovský charakter Bulovky a Višňové, který se projevuje mezi jiným vysokým podílem rodinných domů (74 % všech bytů jsou rodinné domy), méně rozvinutou technickou infrastrukturou (kanalizace, plynofikace) a na druhé straně městským charakterem Frýdlantu a Nového Města, kde většina obyvatel bydlí v bytech. Naopak překvapivý je srovnatelně vysoký podíl domů ve veřejném vlastnictví ve všech obcích, který se pohybuje mezi 7,1 % (Bulovka) do 5,9 % (Višňová) a je tím pádem výrazně vyšší než průměr v českých obcích (2,7 %). Vysvětlení tohoto poměrně vysokého podílu domů a bytů ve veřejném vlastnictví je celkově opatrná privatizační politika všech čtyř obcí, díky které všechny čtyři obce stále disponují určitým počtem obecních bytů. Na druhou stranu došlo ale i zde k částečné privatizaci. Města Frýdlant a Nové Město pod Smrkem prodávala zejména jednotlivé starší domy. Tím se na jednu stranu omezil prostor pro ubytování sociálně potřebných v městských bytech. Jak bude dále vysvětleno v následující části kapitoly, stojí v případě Frýdlantu navíc tato rozhodnutí bohužel na počátku vzniku nejproblémovějších lokalit v celém mikroregionu.

Od roku 2011 neprivatizovaly vybrané obce větší počty domů či bytů. Můžeme proto předpokládat, že uvedená tabulka relativně přesně vypovídá i o současné situaci. Celkově lze sice říci, že vybrané obce stále mají kapacity, které by umožnily aktivnější politiku sociálního bydlení.

Tabulka 3: Domy a byty v obcích Bulovka, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Višňová (SLDB 2011)

			Bulovka		Frýdlant		Nové Město		Višňová	
				%		%		%		%
Počet bytů	byty celkem - druh domu	celkem	321		3 193		1 643		607	
		z toho	rodinné domy	74,4	1 508	47,23	863	52,53	453	74,63
			bytové domy	24,6	1 645	51,52	737	44,86	144	23,72
	neobydlené byty - důvod neobydlenosti	celkem	42		313		215		129	
		z toho	změna uživatele	2,38	15	4,79	4	1,86	3	2,33
			slouží k rekreaci	19,05	41	13,10	35	16,28	50	38,76
			přestavba	-	23	7,35	4	1,86	1	0,78
			nezpůsobilé k bydlení	2,38	27	8,63	2	0,93	1	0,78
	obydlené byty - energie k vytápění	celkem	279		2 880		1 428		478	
		z toho	z kotelný mimo dům	1,43	1 123	38,99	520	36,41	57	11,92
			uhlí, koks, uhelné brikety	54,48	339	11,77	211	14,78	270	56,49
			plyn	-	723	25,10	278	19,47	2	0,42
			elektrina	7,53	282	9,79	87	6,09	44	9,21
			dřevo	27,60	151	5,24	137	9,59	79	16,53
	obydlené byty - způsob vytápění	celkem	279		2 880		1 428		478	
		z toho	ústřední	63,44	2 427	84,27	1 209	84,66	352	73,64
			etážové	10,39	115	3,99	35	2,45	26	5,44
			kamna	18,28	221	7,67	119	8,33	78	16,32
Počet domů	celkem (souhrn)	celkem	221		1 429		885		419	

	domy celkem podle druhu	celkem		221		1 429		885		419	
		z toho	rodinné domy	202	91,40	1 225	85,72	791	89,38	387	92,36
			bytové domy	15	6,79	166	11,62	79	8,93	23	5,49
	neobydlené domy s byty - důvod neobydlenosti	celkem		24		144		142		100	
		z toho	slouží k rekreaci	10	41,67	52	36,11	48	33,80	66	66,00
			přestavba domu	-		10	6,94	4	2,82	2	2,00
			nezpůsobilé k bydlení	1	4,17	12	8,33	2	1,41	4	4,00
	obydlené domy - druh domu	celkem		196		1 285		743		319	
		z toho	rodinné domy	178	90,82	1 089	84,75	651	87,62	288	90,28
			bytové domy	15	7,65	166	12,92	78	10,50	23	7,21
	obydlené domy - období výstavby nebo rekonstrukce	celkem		196		1 285		743		319	
		z toho	1919 a dříve	61	31,12	390	30,35	275	37,01	119	37,30
			1920 - 1970	60	30,61	324	25,21	145	19,52	96	30,09
			1971-1980	15	7,65	169	13,15	88	11,84	39	12,23
			1981-1990	16	8,16	157	12,22	100	13,46	16	5,02
			1991-2000	22	11,22	116	9,03	69	9,29	16	5,02
			2001 - 2011	22	11,22	90	7,00	40	5,38	23	7,21
	obydlené domy - technická vybavenost	celkem		196		1 285		743		319	
		z toho	přípoj na kanalizační síť	-		753	58,60	419	56,39	64	20,06
			vodovod	172	87,76	1 181	91,91	665	89,50	290	90,91
			plyn	6	3,06	671	52,22	340	45,76	25	7,84
			ústřední topení	136	69,39	1 040	80,93	579	77,93	236	73,98
	obydlené domy - vlastník domu	celkem		196		1 285		743		319	
		z toho	fyzická osoba	173	88,27	1 046	81,40	613	82,50	276	86,52
			obec, stát	14	7,14	76	5,91	50	6,73	19	5,96
			bytové družstvo	1	0,51	27	2,10	11	1,48	2	0,63
			spoluvlastnictví vlastníků bytů (jednotek)	6	3,06	66	5,14	29	3,90	15	4,70

4.2.2 Sociálně vyloučené lokality podle dřívějších studií

Následující kapitola shrnuje hlavní výstupy předcházejících analýz zaměřených na identifikaci sociálně vyloučených lokalit v rámci regionu. Jak bylo řečeno v metodologii, v rámci předkládané studie sloužily tyto údaje především jako podklad pro počáteční práci v terénu, jehož výstupy jsou shrnuté v následujících dvou podkapitolách.

V rámci Frýdlantska byla realizovaná dvě šetření identifikující tzv. Sociálně vyloučené lokality. První z nich, tzv. **Gabalova studie (2006)**, zachycuje stav před téměř deseti lety a identifikovala v rámci regionu dvě sociálně vyloučené lokality v obcích Nové Město pod Smrkem a Bulovka, jak ukazuje obrazek níže.

Obrázek 2: Sociálně vyloučené romské lokality v Libereckém kraji (podle GAC 2006)

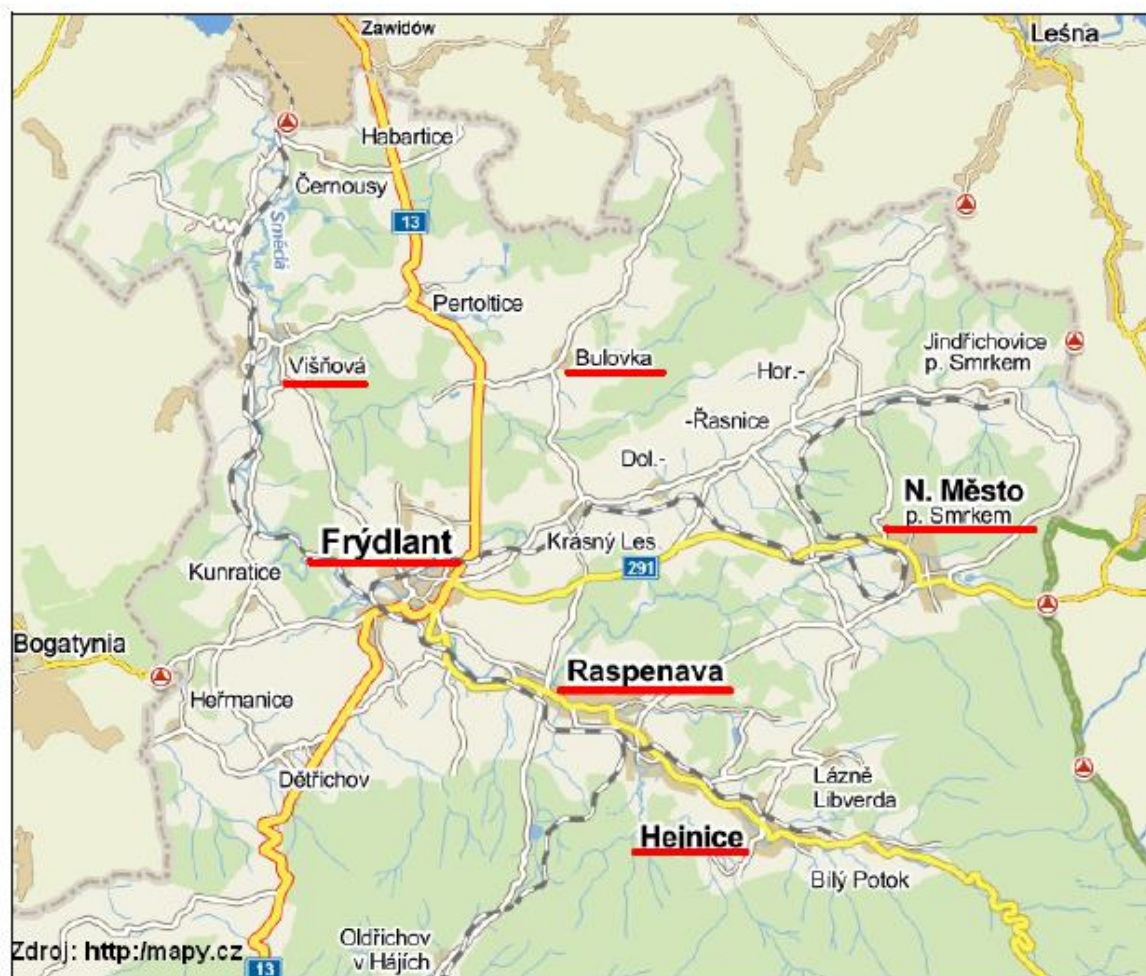

V případě Nového Města studie uvádí několik domů obydlených Romy, které „tvoří součást běžné zástavby“ a v „solidním technickém stavu“, ale „zjevně neudržované“: „Opadaná omítka, pukliny ve zdech, vnitřní prostory zanedbané, okna funkční, krovy někdy poškozené.“ Z údajů není zřejmé, o jak velký počet domů se jedná. Neobsahuje ani odhad celkové populace „lokality“. Autoři ovšem uvádí, že se jedná v 90 % případů o Romy a že odhadem 70 % těchto romských obyvatel je bez práce.

V případě Bulovky označují autoři jako sociálně vyloučené romské lokality „různé typy domů jednotlivě roztroušených po vsi [jako] budova bývalého statku, bytovky, bývalá škola, bývalý mlýn, rodinné domky.“, které se „příliš neliší od ostatních domů“. Zde autoři odhadují velikost romské populace na 76 – 100 osob, mezi kterými měla být nezaměstnanost kolem 70 %.

Novějšího data a mnohem detailnější je **Analýza sociálně vyloučených lokalit a dostupnosti sociálních služeb prevence v těchto lokalitách v Libereckém kraji** (2013) společnosti SocioFactor s.r.o. Údaje ze studie byly využity i při formulaci žádosti mikroregionu o spolupráci s Agenturou. Autoři uvádí v jednotlivých obcích konkrétní domy, které byly ve spolupráci s místními samosprávami označeny za sociálně vyloučené lokality, jde tedy o perspektivu, která je tímto přístupem silně ovlivněna (viz kapitola 4.2)

Obrázek 3: Sociálně vyloučené lokality v ORP Frýdlant podle SocioFactor 2013

Tabulka 4: Sociálně vyloučené lokality v ORP Frýdlant podle SocioFactor 2013 (2013)

Obec	Lokality	Odhad počtu obyvatel
Bulovka	Lidé ohrožení sociálním vyloučením žijí v bytech po celé obci Příslušníci romské menšiny, kteří se zdržují zejména v Arnolticích v okolí hlavního tahu na Frýdlant	100 až 120 lidí
Frýdlant	Celkem pět objektů	přibližně 150 lidí ohrožených sociálním vyloučením
Hejnice	Ohrožení jsou hlavně uživatelé drog. Nejvíce těchto lidí pak žije v panelových domech na místním sídlišti	přibližně 80 až 90 lidí ohrožených sociálním vyloučením z různých příčin.
Nové Město pod Smrkem	Celkem pět objektů	Ca. 340
Raspenava	Lidé ohrožení sociálním vyloučením jsou rozptýleni po celé obci	Ca. 30
Višňová	Lidé ohrožení sociálním vyloučením jsou rozptýleni prakticky po celé obci	Ca. 133 trvale hlášených osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením z výše popsaných důvodů

Seznam domů uvedený v této studii, shrnutý v tabulce 4 výše, byl jedním z východisek pro výzkum v terénu ve vybraných obcích Bulovka, Frýdlant, Nové Město a Višňová, který měl za cíl dokumentovat stav budov a situaci jejich obyvatel. Výzkum se přitom nesoustředil pouze na domy uvedené ve studii, ale též na některé další objekty, o kterých jsme se dozvěděli během pobytu v regionu. V následující podkapitole shrnujeme zjištění v jednotlivých obcích a zároveň vysvětlujeme, proč může být hodnocení objektů jako sociálně vyloučené lokality uvedené ve studii Libereckého kraje v některých případech problematické.

4.2.3 Bydlení a „sociálně vyloučené lokality“ v obcích Bulovka, Frýdlant, Nové Město p. Smrkem a Višňová podle vlastního šetření

V souladu se zadáním Agentury se terénní výzkum soustředil na lokality v obcích Bulovka, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Višňová, které projeví zájem spolupracovat s Agenturou už v první fázi partnerství. Následující text se zaměřuje na situaci v oblasti bydlení v jednotlivých obcích se zvláštním důrazem na lokality, které jsou vnímány nebo označovány jako „sociálně vyloučené“ nebo „problematické“. Primárním zdrojem informací pro identifikaci těchto lokalit byly výpovědi sociálně slabých občanů, kteří bydlí v „lokalitách“ označených v předcházejících analýzách jako vyloučené, a dalších domech, které byly během výzkumu identifikovány jako bydliště osob v těžké sociální situaci. Informace ze strany obyvatel byly doplněny pohledem sousedů, sociálních pracovníků a správců bytových fondů. V závěru je pozornost krátce věnována některým aspektům cíleného pronajímání bytů chudým.

4.2.3.1 Bulovka

Obec Bulovka (celkem 882 obyvatel) je venkovská obec podlouhlého tvaru se třemi sídelními jednotkami, Arnoltice (320 obyvatel), Bulovka (538 obyvatel) a osada Dolní Oldřich (24 obyvatel). V minulosti zde dominovala práce v zemědělství; dnes je zde i ve srovnání s jinými obcemi frýdlantského výběžku nadprůměrná nezaměstnanost (15,3 % v 01/2015).¹⁷ Vzhledem ke komplikované ekonomické situaci může být překvapující dlouhodobý demografický vývoj obce, která se od začátku 90. let minulého století vyznačuje stabilním populačním růstem.¹⁸ Zdá se pravděpodobné, že za tímto nárůstem o více než 20 % v posledních 20 letech stojí několik efektů, jako stěhování za bydlením z blízkého Frýdlantu, vyšší úroveň porodnosti romského obyvatelstva nebo migrace chudých lidí z města na venkov.

V centru obce Bulovka se nachází občanská vybavenost obce jako obecní úřad, budovy ZŠ a MŠ, samoobsluha, hřiště a společenský sál. Ostatní části obce, poměrně vzdálené od jejího centra, mají podstatně nižší úroveň občanské vybavenosti. Jak v Bulovce tak i v Arnolticích žije podle starostky velký počet chudších obyvatel, a to často v rodinných domech, které se liší od ostatní zástavby jen horším technickým stavem. Zároveň zde najdeme i několik objektů, které jsou z pohledu obce z různých důvodů problematické.

Charakteristické pro Bulovku a obzvlášť pro její část Arnoltice je vysoké zastoupení romské menšiny, což má své kořeny v historii dosídlování oblasti po odsunu původních německy mluvících obyvatel:

¹⁷ Zdroj: MPSV.

¹⁸ ÚZEMNÍ PLÁN BULOVKA. průzkumy a rozbor. textová část, 9 – 10.

*Co se týče historie Romů v Arnolticích a Bulovce, pravda je taková, že Romové se nastěhovali po válce. Romové zde našli práci i bydlení a tak se trvale usídlili, práci našli v tehdejší cihelně, kde se vyráběly především cihly a šamoty. Tím pádem se uplatnili jak muži, tak i ženy. Důležité bylo to, že mohli být všichni pohromadě, žít v jedné vesnici a převážně bydlet jako sousedé. Domy zde zůstaly po odsunutí Němců prázdné a neobydlené, proto si mohli Romové bydlení vybrat. Za zmínku stojí, že z původních usedlíků, kteří tu dodnes žijí, zde zůstaly pouze 2 rodiny a to rodina H*vých a F*vých. Většina z nynějších Romů, kteří žijí v Bulovce a Arnolticích jsou přistěhovalci.*

(z webu občanského sdružení Amaro suno, Bulovka)

V současnosti je sociální situace Romů žijících v obci velmi rozmanitá, což se projevuje také v oblasti bydlení – přesto je zde většina lokalit, které jsou v obci vnímány jako problematické, obývána Romy.

Na jednu stranu najdeme v Arnolticích přímo u hlavní silnice zemědělskou stavbu (v katastru nemovitostí evidovaná jako „jiná stavba“) s jedním bytem, která je místním známá jako **„traktorka“**. Podle informací starostky obce není zkolaudovaná pro bydlení. Objekt je v majetku obyvatel, kteří v obci žijí dlouhodobě. Ovšem z veřejně dostupných zdrojů lze získat informaci o existenci exekučního příkazu k prodeji nemovitosti a o dalších problémech spojených se zadlužeností obyvatel (dražba majetku, probíhající oddlužení jednoho z obyvatel objektů). Na základě krátkého rozhovoru s jedním obyvatelem jsme získali dojem, že se jedná o dům, ve kterém bydlí rodiny tří generací. Z jiných zdrojů však se nám dostalo informací, že celkový počet osob žijících v domě může být vyšší; starostka Bulovky mluvila o 44 osobách, jež jsou v objektu zapsané k trvalému pobytu (toto číslo ale nemusí vůbec korespondovat se skutečným stavem obydlení nemovitosti). Jiné zdroje hovoří o asi 4 rodinách, vesměs v příbuzenském vztahu. Část obyvatel jsou děti, které v odpoledních hodinách navštěvují komunitní centrum nevládní neziskové organizace Amaro Suno. Na jedné straně výpovědi poukazují na sociální problémy obyvatel „traktorky“, na hygienické a výchovné problémy s dětmi, na druhou stranu je důležité vnímat pozitivně, že obyvatelé traktorky ještě nebyli uvrhnuti do cyklu opakované migrace po nekvalitním a sociálně problematickém bydlení; je možné se domnívat, že migrační destabilizace domácností by vedla k řetězcům dalších problémů a mezietnických konfliktů. Riziko destabilizace bydlení tu ale existuje; případná exekuční dražba objektu by jistě ovlivnila obyvatele a jejich situaci. Proto považujeme za důležité pokračovat v těžké práci posilování sociálních kompetencí, což v místě úspěšně dělá Amaro Suno, a pro které přejí jen existuje nějaký základ, o čemž svědčí například schopnost vyjednání osobního bankrotu u jednoho z obyvatel.

Řadíme-li „traktorku“ mezi nejproblematictější místa, můžeme naopak za pozitivní příklad považovat arnoltickou **„starou školu“**. Objekt patří místní romské rodině, která v domě bydlí a zároveň pronajímá další byty mladým Romům, kteří si část nájmu odpracovávají pracemi na rekonstrukci domu. Ve studii SocioFactoru (2013) byl dům zařazen mezi vyloučené lokality. Na základě zjištění během návštěvy výzkumníků k takovém označení však v současnosti není žádný důvod.

V rozhovorech s romskými obyvateli Arnoltic nicméně zazněly stížnosti na údajné upřednostňování zájmu obce Bulovka na úkor Arnoltic, o kterých romští respondenti mluvili jako o „romské vesnici“. Starostka k tomu uvedla, že je pro obec obtížnější organizovat **komunitní aktivity v Arnolticích**, neboť zde obec s výjimkou turistické ubytovny nevládní žádný objekt, který by poskytl společenským akcím zázemí. Z pohledu starostky je ale rozdíl spíše v angažovanosti obyvatel. Díky návratu několika rodáků do Bulovky, kteří „léta bydleli a pracovali jinde nebo cestovali po světě,“ se podle ní v Bulovce v poslední době výrazně zvedla úroveň komunitního života:

„Najednou jsou tady lidé, co se zvednou a dělají pro tu obec něco, něco se tu děje. Z Arnoltic chodí lidi sem za mnou a chtějí po mě něco. Já jim ale říkám, musíte si sami něco vymyslet. Když něco vymyslíte, tak vám rádi pomůžeme.“

Na druhou stranu by však bylo zavádějící nadměrně zdůrazňovat kontrast mezi Arnolticemi a Bulovkou, protože s výjimkou specifické situace ve zmíněném domě u vjezdu do Arnoltic se celková situace v obou částech obce dramaticky neliší a ani romská komunita nežije jen v Arnolticích. Obě části obcí se v poslední době rovněž setkávají s **rostoucím problémem, kterým je migrace zadlužených domácností**, které se „točí“ v několika bytovkách na území obce. Problémové bytovky (jde celkem o 4 objekty) jsou ve vlastnictví podnikatelů, kteří nepocházejí z Frýdlantska. Majitel arnoltické bytovky (9 bytů), Martin Hefner, provádí plynoservis v Držkově (ca. 60 km z Bulovky); majitel bytovek v Bulovce (tři spolu sousedící domy, celkem 16 bytů) a jednoho domu v Arnolticích, pan Luděk Zlesák, žije v Liberci a zabývá se profesionálně obchodem s nemovitostmi a je zároveň autorem a vydavatelem několika knih básní.

Jedny z **bytovek v Bulovce**, které se nacházejí nedaleko sportovní hřiště, byly ve studii SocioFactor 2013 uvedeny jako místo s koncentrací osob ohrožených sociálním vyloučením. Podle starostky není pozorovaný stav však stabilní, protože v poslední době zaznamenala obec zvýšenou fluktuaci nájemníků:

„Domy původně byly státního statku. Ted' patří panu Zlesákovi. Poslední dobou se tam začali točit sociálně slabí lidé z okolí. Lidé přicházejí například z Nového Města, potom sem, pak jdou do Frýdlantu, pak se třeba vrátí – my o nich ani nevíme, nepřijdou se přihlásit. Co 3 měsíce je tam nový člověk. Nejsou to jenom Romové, i bílé a etnicky smíšené rodiny. Většina starousedlíků se z těchto bytovek odstěhovala. Byly problémy s nepořádkem v okolí. Říkal jsem jim, ať obci za úklid zaplatí. Ten Zlesák má ještě další objekty v Bulovce, v Arnolticích jeden dům, i v Novém Městě má něco.“

Vznik okruhu „často migrujících chudých“ je bezesporu velmi závažný fenomén, který autoři navíc v rámci jiných výzkumů pozorovali i v jiných regionech (Žluticko, Šluknovsko). Velmi negativní dopad zvýšené migrace na vztahy v obci potvrdili i manželé Jarkovi, kteří bydlí v Bulovce jako romští starousedlíci a provozují v Arnolticích nízkoprahový klub. Podle nich se jedná o poměrně nový fenomén, který souvisí jak s problémy majitelů bytů najít stabilní nájemníky, tak s katastrofální zadlužeností části obyvatel, kteří začínají žít více nestálým a nestabilním způsobem života. Přitom je zajímavé, že migrace neprobíhá jen z (dražšího) městského bydlení do (levnějšího) bydlení na venkově:

Chodilo sem [do nízkoprahového klubu] asi tak 30 dětí. Ted' je jich najednou míň, protože se hodně lidí odstěhovalo zase jinam, do bytů v Novém Městě, do Frýdlantu a do Liberce.

Zároveň je ale potřeba říci, že bulovkovské bytovky působily v čase naší návštěvy řádně udržované. Technický stav domů a okolí se, bez ohledu na etnicitu obyvatel, příliš neliší od mnoha podobných objektů v jiných venkovských obcích. První z našich respondentů, který žije v objektech v současnosti ve vlastnictví pana Zlesáka, byl s bydlením celkově spokojený. Kriticky však hodnotil **zvýšení nájmu**:

S novým majitelem šel nájem nahoru. Předtím byl holý nájem 2500 Kč, teď je to 5000 Kč. A majitel říkal, že hned vystěhuje, kdyby někdo neplatil.

I druhá respondentka zmínila kromě špatné dopravní dostupnosti Bulovky jako negativní bod též navýšení nájmu:

„V Bulovce bydlím odjakživa. Jsem tady doma a cítím se tady dobře. Moje rodina pracuje; manžel dělá u soukromníka. (...) Nikdo na mě nenadává, že jsem Romka nebo že moje dcera je Romka. Děti je tady [v Bulovce] hodně, ale málo romských. V Arnolticích je jich víc, ale i takové, které všechno zničí. Dělají nám ostudu! (...) dříve jsme bydleli v baráčku o kousek dál, jeden rok jsme tu. No, bydlení je tady krásné a majitel se stará. Ale platíme 5200 Kč holý nájem. A autobus jen 2 krát denně!“

Vzhledem ke zmiňovanému pozitivnímu demografickému vývoji v obci zdá se být pravděpodobné, že důvodem pro úbytek starousedlíků a jejich nahrazení nestabilními nájemníky může být cenová strategie soukromého majitele, který se snažil zvýšit nájem nad místní obvyklou úroveň. Podle starostky vyvinul dokonce určitý tlak na obec navýšení nájem v obecních bytech (v dnešní době maximálně 55 Kč / m²; v případě neopravených bytů výrazně nižší). Obec má v majetku celkem 14 bytů, kromě jednoho bytového domu v roztroušeném bytovém fondu. Tématu se podrobněji věnujeme v poslední podkapitole této části.

Další zajímavou informací je velmi nízký zájem o bydlení v **menší bytovce ve velmi odlehlé části Bulovky, v Dolní Oldřiši** (téměř 9 km do centra Bulovky a 13 km do Frýdlantu). I přes velmi nízký nájem je prý o bydlení v objektu malý zájem. Objekt je majetkem mediálně známého libereckého spekulanta s pozemky napojeného na ČSSD Lukáše Plechatého¹⁹ a jabloneckého podnikatele Davida Bartela. Hlavními důvody nízkého zájmu o bydlení v této nemovitosti je absence možnosti základních nákupů i další základní sociální infrastruktury. Navíc je tato část Bulovky dopravně špatně dostupná. Domníváme se, že svou roli hraje skutečnost, že případné úspory za bydlení by sociálně potřebná domácnost vydala za cestování.

4.2.3.2 Frýdlant

Ve Frýdlantu, který má zhruba 7,5 tisíce obyvatel²⁰, bydlí obyvatelé v panelových domech, v malých rodinných domech a ve starší městské zástavbě v úplném centru města. Panelové domy, jejichž výstavba souvisela s působením průmyslových provozů za socialismu, jsou dnes povětšinou ve vlastnictví družstva²¹ nebo jednotlivých vlastníků jednotek.

Město Frýdlant samo vlastní jen malou část bytů, jedná se o 250 bytů, část bytů je v domě s pečovatelskou službou (cca 50), asi 20 bytů je pronajímáno ve spolupráci s místní nemocnicí a zbývající byty v majetku města jsou spíše v malých bytových domech ve staré zástavbě. Poslední větší privatizace městských bytů proběhla v roce 2005²², kdy bylo prodáno několik domů i se závazky vůči tehdejšími (povětšinou romským) nájemníkům několika soukromým osobám. Jedněmi z nových vlastníků se stali pánové Bukaj a Urban, kde zejména ten druhý jmenovaný je ve Frýdlantě vnímán jako **místní „obchodník s**

¹⁹ Viz <http://www.nasliberec.cz/lukas-plechaty/policie-stiha-znameho-libereckeho-spekulanta.php>

²⁰ 7 591 k 31. 12. 2013, dle Veřejné databáze ČSÚ

²¹ Okresní stavební bytové družstvo Liberec, <http://www.osbdkamenicka.cz/>

Výroční zprávy 2004 a 2013:

http://www.osbdkamenicka.cz/sites/osbd.localhost/files/dokumenty/vyrocní_zprava_2013.pdf

http://www.osbdkamenicka.cz/sites/osbd.localhost/files/dokumenty/vyrocní_zprava_2004.pdf

²² Zápis ze schůze zastupitelstva města Frýdlant ze dne 23. 6. 2005 <http://www.mesto-frydlant.cz/cs/obcan/samosprava/zastupitelstvo-mesta/usneseni-2005/16-verejne-zasedani-23-6-2005.html>

chudobou“²³. Jeho domy jsou ve Frýdlantě vnímány jako zdroj problémů s chudými Romy, jakkoli sociální problémy nejsou samozřejmě nijak omezeny pouze na obyvatele těchto domů.

Pan Urban se svým společníkem je majitelem tří bytových domů, které se nacházejí na různých místech Frýdlantu. Domy jsou ve špatném stavu a je patrné, že do jejich údržby prakticky nebylo za posledních 10 let investováno, tedy když pomineme úpravy v bytech, které si prováděli samotní nájemníci. Domy jsou jako SVL označovány už v analýze SocioFactoru (2013). Nájemníci často uváděli, že byt převzali ve velmi špatném stavu, „byla to špinavá díra, to byste nechtěli vidět“, a museli si ho kompletně znovu zařídit, včetně pokládky podlah, úpravy koupelen apod. Nájemníci v bytech platí kolem 100 korun za m³, což je na místní poměry a vzhledem ke stavu domů i bytů dosti vysoká částka – byty v majetku města jsou pronajímány za 50 korun na m³, se sníženým standardem za 35 korun na m³. **Bydlení „u Urbana“ tak je až 3x dražší, než bydlení v obecních bytech.** Podle našeho kvalifikovaného odhadu se též jedná o zhruba horní hranici rozpětí běžné výše tržního nájmu ve městě. Pro vysvětlení, proč tolik lidí ve Frýdlantě bydlí za tak nevýhodných podmínek, se musíme věnovat specifickému problému etnické segregace na bytovém trhu.

Pronajímatel pan Urban a jeho společník se v dotyčných třech domech **specializují na pronajímání bytů romským nájemníkům**, podle našeho hodnocení z výzkumů na místě se většina nájemníků v rozhovorech přímo či nepřímo hlásila k romské etnicitě. Podle výpovědí nájemníků mají tito problém získat bydlení v jiném bytě ve Frýdlantě, ať už v bytech vlastněnými soukromými vlastníky, tak městem. V případě soukromých vlastníků může romskému uchazeči o bydlení možná pomoci dobrá reference, že „žije jak gadžo“, tu ale obyvatelé Urbanových bytů nemají šanci získat, neboť samotný fakt, že bydlí „u Urbana“ je diskvalifikující. Domy jsou v očích místních vnímány jako „cikánské domy“, kteréžto označení rozehrává množství dalších etno-centrických předsudků. Co se týče větších rodin, i tato samotná početnost možných nájemníků pronajímatele odrazuje, obávají se hluku a nepořádku. V případě městských bytů romští uchazeči z domů „u Urbana“ většinou narazí na kritérium bezdlužnosti vůči městu, časté jsou například opomenuté platby za odvoz odpadů. Výsledkem je situace, kdy obyvatelé domů „u Urbana“ prakticky nemají alternativu bydlet jinde, maximálně jim zbývá zkoušet štěstí v jiných obcích u jiných majitelů domů, kteří se podobně jako pan Urban specializují na tuto skupinu klientů – chudí zadlužení lidé, často Romové.

Klientelu pana Urbana tak lze charakterizovat jako skupinu „chudí Romové“. Pro pochopení způsobů správy nájemních bytů a způsobů komunikace s nájemníky ze strany pana Urbana i jeho syna je potřeba si uvědomit, že **nájemníci jsou na svého „slum lorda“ odkázaní, neboť skutečně často nemají kam jít.** Mezilidské vztahy jsou tedy v této oblasti značně nestandardní. Pan Urban svou pozornost věnuje zejména otázce vybírání nájmů, přičemž s jednotlivými nájemníky pěstuje úzké osobní vztahy, takže různí nájemníci mají v praxi různé podmínky. Někteří nájemníci mohou být při zpoždění platby nájmu vystěhováni na ulici velmi rychle, existují však též způsoby, jak pana majitele upokojit, aby s placením počkal; opakované výpovědi z různých zdrojů hovořily, že pana majitele lze obměkčit prostřednictvím mladé dívky. Pan Urban též údajně využívá svého mocenského vztahu a běžně vchází do domácností a nechává se zvat na jídlo, „chodí po domech se najíst, přitom vybírá takové [tak vysoké] nájmy“, jak zněla jedna z výpovědí. V případě zpoždění plateb za nájem je prý podle různých výpovědí běžnou praxí, že si majitel odnese něco cenného z domácnosti do zástavy.

²³ V pronajímání bytů se pan Bukaj podle našich informací neangažuje, panu Urbanovi však se správou domů a nájemníků pomáhá jeho syn.

Podmínky bydlení ve třech domech pana Urbana a spol. jsou velmi špatné, což obzvláště silně dopadá na rodiny s malými dětmi. V případě havarijních situací je majitel domu prý značně laxní a nechává situaci dojít až do značně krizových konců. To ilustruje obrázek 4, který zobrazuje průsak kanalizace do jednoho z prázdných bytů. Domy mají dále vzhledem ke svému špatnému technickému stavu velké energetické ztráty, což se odráží na výši plateb za služby, zejména za elektřinu. Nájemníci běžně platí zálohy na elektřinu 3000 i více korun měsíčně. Přitom je obtížné bez důkladné revize určit, kde přesně energetické ztráty vznikají a jak obtížné je jejich řešení. Náhlé nedoplatky energetické společnosti tak mohou znamenat nutnost zadlužování pod hrozbou odpojení ze sítě. V jednom z domů jsme se setkali se situací, že v celé budově bylo zneprovozněno světlo ve společných chodbách, aby nájemníci v případě odpojení domácnosti ze sítě, nemohli brát elektřinu ze společného. Ovšem v případě starého tmavého domu toto znamená, že i přes den se nájemníci musí pohybovat chodbami s baterkou. To opět může vést k mnoha traumatizujícím zážitkům u dětí.

Obrázek 4: Průsak kanalizace do jednoho z neobývaných bytů v jednom z domů „u Urbana“

V domech „u Urbana“ žijí jak domácnosti, které v regionu pobývají dlouhodobě, tak domácnosti lidí, kteří se na Frýdlantsko přistěhovali poměrně nedávno. Na jednu stranu jsou tak zmíněné domy destinací pro bydlení těch domácností, které využívají strategii migrování za bydlením, pokud se situace v původním místě bydliště stane z důvodu zadlužení a souvisejících konfliktů neudržitelnou, na druhou stranu některé domácnosti zde zůstávají bydlet dlouhodoběji, neboť i přes popisovanou tristní bytovou situaci je bydlení v bytě pořád více stabilnějším způsobem života, než se stěhovat třeba do velkých měst na ubytovnu.

Že majitelé domů speciálně cílí na pronajímání bytů chudým Romům, vyplývá z několika výpovědí. Podle jedné výpovědi i v případě, že je nájemník z bytu vystěhován za dluh na nájmu, stejně je dost možné, že po čase ho majitel domu zase bude ochotný ubytovat. Majitel těží ze situace, že lidé nemají ve Frýdlantu moc kam jinde bydlet a prý majitel „ví, že z nich ty peníze vytáhne“. Pro doplacení dluhu jsou využívány různé metody jako třeba podpis směnky na dlužnou částku při opětovném nastěhování.

Přitom v jednom z popisovaných domů žije i neromská domácnost původních nájemníků za původních podmínek, jako když byly domy ještě v majetku města. Ostatní obyvatelé domu se podivují, že v této domácnosti platí za velmi velký byt podobnou částku, jako oni platí za své malé byty. Z ostatních původních nájemníků se však nikomu udržet původní podmínky nájmu až do současnosti nepodařilo.

Vnímání „Urbanových“ třech domů je v obecném povědomí ve Frýdlantě dosti negativní, ačkoli sousedské vztahy nemusí být nutně vypjaté. Lidé se obávají obyvatel domů, jejich dětí a dospívajících, a též jejich psů. Kolem jednoho z domů se prý lidé obávají chodit a raději přecházejí na druhou stranu chodníku. Tato nechvalná pověst se pak přenáší i na staré centrum Frýdlantu, kde se někteří obyvatelé města údajně bojí chodit, ačkoli podle vyjádření místní policie zdejší oblast není nijak zvýšeně riziková²⁴.

Z pohledu města se tak **privatizací zmíněných domů sice dosáhlo v krátkodobém horizontu řešení situace (město se zbavilo starosti o byty s problémovými nájemníky), ale v dlouhodobé perspektivě vznikl závažný problém, na jehož řešení nyní město má jen malý vliv.** Ve městě tak bydlí lidé v otřesných až nehumánních bytových podmínkách, ale i kdyby se jim město rozhodlo pomoci a třeba i zmírnilo pravidla pro přidělování městských bytů, například ve věci podmínky bezdlužnosti, i tak existuje oprávněná obava, že do uvolněných bytů „u Urbana“ by se nastěhovali další chudí Romové z jiných měst. Město by tedy mělo hledat způsoby, jak pomoci svým občanům z katastrofálních bytových podmínek a zároveň, jak zamezit dalšímu využívání dotyčných domů stávajícím způsobem (jak píšeme v doporučeních ke kapitole 4.3). Největší prioritou města by dále mělo být okamžitě řešit tuto katastrofální situaci speciálně v případech rodin s dětmi, neboť v takových bytových podmínkách je téměř nemožné dosahovat zdravého rozvoje dítěte, ať se rodina snaží, jak chce.

4.2.3.3 *Nové Město pod Smrkem*

V Novém Městě pod Smrkem je bytová situace o dost odlišná oproti Frýdlantu. Velkým vlastníkem bytů je tu společnost CPI byty²⁵ (195 bytů), která převzala panelové byty po místní zkrachovalé textilní továrně Textilana, dále město (asi 300 bytů) a družstvo²⁶. Nájemné u městských bytů činí 39 korun na m² u staršího bytového fondu, u rekonstruovaných bytů pak 43 korun na m². Nájemné v bytech patřících CPI se pohybuje kolem 63 – 86 korun za m² (dle aktuální nabídky na webu CPI byty).

V Novém Městě pod Smrkem žije kolem 3 800 obyvatel (3 834 v roce 2013²⁷), z toho je z různých zdrojů udáváno asi 500 Romů, tj. zhruba 13 %. Velká část Romů bydlí v bytech patřících městu, ale z rozhovorů vyplývá, že Romové bydlí i v bytech CPI, a též v soukromých a družstevních bytech, dále i ve vlastních rodinných domech.

Větší koncentrace chudých Romů je v jednom z městských domů, kde jsou do jednoho vchodu umísťováni neRomové a do dalších vchodů Romové. Takovou koncentraci romského bydlení pak ostatní místní lidé vnímají jako problémové místo. Domy a byty zde ale působí celkem běžným dojmem, jediným kulturním rozdílem je postávání lidí před vchody domů.

²⁴ Viz např. <http://www.mesto-frydlant.cz/cs/obcan/bezpecnost/prevence-kriminality/komentovaly-se-vysledky-pruzkumu-pocitu-bezpeci.html>

²⁵ CPI BYTY, a.s., <http://cpibyty.cz/>

²⁶ Stejně jako ve Frýdlantu se jedná o Okresní stavební bytové družstvo Liberec, <http://www.osbdkamenicka.cz/>

²⁷ k 31. 12. 2013, dle Veřejné databáze ČSÚ

Naopak špatně působí místní „**holobyty**“, kde s nacházejí (holo)byty pro ty lidi, kteří jsou vystěhovaní z městských bytů. Jedná se o starší dům, který město pro tyto účely zrekonstruovalo. Bohužel je zde pouze elektrické topení, což značně zvyšuje náklady místních obyvatel na bydlení. V současnosti jsou interiéry domu značně poškozeny a bydlení zde má dosti špatnou úroveň. Navíc jsou zde koncentrováni lidé, kteří mají problémy se závislostmi nebo různě problematickou minulost. Celkové sociální klima v tomto domě je dosti špatné a obyvatelé jsou s bydlením nespokojeni. Na druhou stranu je však vnímáno pozitivně, že město neplatičům poskytne alespoň takový druh bydlení, jakkoli je jeho stav neuspokojivý, v mnoha jiných městech včetně Frýdlantu se neplatiči ocitají na ulici a jsou odkázáni na nedostatečné kapacity azylových domů.

Koncentrace bydlení chudých lidí v jinak celkem chudém regionu jsou v Novém Městě spíše nevýrazné. Jediným místem, kde jsou chudí lidé koncentrováni v rámci známého modelu podnikání s bydlením pro chudé, je dům „na statku“, kde se nachází několik domácností a kde mají šanci získat bydlení i Romové příslí z jiného regionu. Jinak je pro Romy přicházející z jiného regionu velmi obtížné získat nájemní bydlení v Novém Městě. V obecním bydlení je podle pravidel přidělování bytů jednou z podmínek trvalé bydliště v Novém Městě a zároveň skutečnost, že zde dotýčný nevlastní byt²⁸. Uznávají tak jsou v praxi zejména žádosti mladých lidí, kteří se hodlají osamostatnit od rodičů.

V případě **bytů společnosti CPI**, ačkoli je v současnosti v nabídce několik bytů k pronájmu, tak praxe naznačuje, že není bydlení pronajímáno Romům tak, aby v jednom vchodě bytového domu bydlely více než 2 romské domácnosti. Ačkoli jsme se tedy setkávali s výpověďmi, že se do Nového Města stěhuje množství Romů, v praxi se nám toto nepotvrdilo a většina zdejších Romů je místních a zároveň poměrně dobře integrovaných do místní společnosti.

Praxe města a CPI se odlišuje nejen v míře ochoty ubytovat Romy, ale i ve způsobu zacházení s dluhy. CPI postupuje poměrně striktně podle pravidel platných pro celou tuto firmu²⁹. V praxi to znamená, že v případě prodlení s platbami přistupuje pronajímatel ke standardním krokům od upomínek, přes možnost řešení splátkovým kalendářem, až případně k vystěhování. Na druhou stranu je při nastěhování požadováno zaplacení poplatku a kauce, v celkové výši zhruba 15 000 korun (podle výše nájmu). Oproti tomu město zaplacení kauce při nastěhování nepožaduje. Ve vymáhání pohledávek též město není tak důsledné a tedy celková platební morálka je v případě městských bytů horší. Zhruba 100 domácností má podle informací z bytové správy města problém platit nájem včas, u zhruba 30 domácností je problém soustavnější a řeší se například pomocí institutu zvláštního příjemce, kdy jsou sociální dávky na bydlení posílány rovnou majiteli bytu. Nicméně míra vystěhování je velmi nízká, v minulých letech se to týkalo jen jednotlivců, údajně v takových případech spíše nájemníci odejdou sami, než dojde na soudní vystěhování. V praxi tak existuje na účtech města dluh za bydlení, který se ale postupně daří snižovat. Benevolentnější přístup města je vykoupen horším technickým stavem bytů a pravděpodobně též poptávkou po segregaci Romů do jednoho z domů tak, aby v ostatních domech nebyl větší počet Romů.

Celkově je ale sociální situace pro mnoho obyvatel města dosti složitá bez ohledu na etnicitu. Jako zranitelná skupina obyvatel byli například uváděni samostatně žijící „čerství“ důchodci, kdy jejich důchody jsou poměrně nízké (zatím nebyly valorizovány) a po zaplacení nájmu jim mnoho na živobytí nezbyvá. Situace je ještě truchlivá v tom, že se často jedná o lidi, kteří celý život pracovali a současnou situaci vnímají jako velkou nespravedlnost.

²⁸ Zásady na přidělování městských bytů do nájmu občanům v územním obvodu města Nové Město pod Smrkem http://www.nmps.cz/dokumenty/bytova_sprava/zasady_na_pridelovani_bytu_2011.pdf

²⁹ Viz <http://cpibyty.cz/stranka/podminky-pronajmu>

Ve městě je dále i mnoho neromských chudých, kteří bývají často zatíženi neúměrným zadlužením a exekucí. Při nízkých platech v regionu je snadné přecenit svou schopnost splácet dluhy a upadnout do předlužení. To jsme si ověřili i s jedním respondentem, neRomec, toho času v exekuci, kdy impulsem pro vznik dluhu se stala půjčka na úpravy domu. Podle výpovědi se pak existující dluhy stávají lákadlem pro různé pochybné podnikatele, kteří nabízejí různé formy oddlužení, které však ve skutečnosti dluh navyšují. Složitě situace využívají i různí zprostředkovatelé, kteří opět mohou dluh navyšit³⁰ (více viz kapitola 4.5 o zadlužení).

4.2.3.4 Višňová

Obec Višňová s 1340 obyvateli je rozdělená do devíti menších sídel či osad, kdy některé jsou si navzájem dosti vzdálené. Kromě nejstarší Višňové, založené roku 1334, se jedná o části Andělka, Předlánc, Víška, Poustka, Saň, Loučná, Minkovice a Filipovka. Díky přímému železničnímu spojení ze třech zastávek na území obce (Minkovice, Višňová, Filipovka) je zde dobrá dopravní dostupnost do Liberce, což se odráží v relativně nízké nezaměstnanosti (9,3 % v lednu 2015). Mnohem více izolované jsou ovšem vzdálenější osady jako Saň (nedávno 1 osoba s trvalým bydlištěm, nyní 8), Loučná (1 rodina, a několik obyvatel v důchodovém věku) a hlavně Andělka (140 – 150 osob), která je situovaná dosti daleko od železniční trati, přímo u polských hranic. Z některých domů v Andělce je to do budovy Obecního úřadu ve Višňové více než 7,5 km. Jezdí zde sice 6 párů autobusů denně, ale jízdní řád je striktně přizpůsobený potřebám osob dojíždějících do zaměstnání a do škol, což v pracovních dnech znamená dlouhou pauzu mezi 7:13 a 13:38 a úplnou absenci veřejné dopravy o víkendech.

Na rozdíl od jiných obcí **nelze v případě Višňové mluvit o tendenci ke koncentraci sociálních problémů do určitých domů**. V samotné Višňové jsou dva bytové domy s celkovým počtem 48 bytů s diversifikovanou strukturou vlastnictví. Byty v jednom z vchodů domu (s 12 byty) patří soukromému majiteli Petru Jermanovi z Kryštofova Údolí; byty v druhém vchodě jsou v majetku obce. Nájem je zde velmi nízký (28 Kč/m²). Ve druhém domě byly byty privatizovány do rukou nájemníků. Podle informací z katastru nemovitostí existuje v jednom případě z celkového počtu 24 bytů exekuční příkaz.

Také se zdá, že sociální problémy ve Višňové jsou méně spojeny s romskou etnicitou než v případě Bulovky, Frýdlantu a Nového Města. Podle starosty a výpovědí několika respondentů jsou mezietnické vztahy bez velkých problémů:

Se starousedlíky nejsou žádné problémy. S přistěhovalci už jo, a trochu začínáme vnímat problémy s dětmi.

Více problematická z pohledu obce je celková situace v Andělce, kde došlo v důsledku prostorové izolace a zániku pracovních míst v zemědělství v posledních letech k negativnímu vývoji. Spojená je s tím otázka dvou místních bezdomovců, kteří byli dlouhodobě místními obyvateli akceptováni jako „naši“. Bohužel vývoj, ve kterém hrála velkou roli konzumace pervitinu a dalších drog, toto vnímání změnil a soužití je z tohoto pohledu dost narušeno.

³⁰ Např. případ zprostředkovatele připojení internetu od velké telekomunikační firmy, kdy byl oproti běžným podmínkám systém prodeje služeb složitější a začal vznikat dluh, kterého si dlužník dlouho vůbec nebyl vědom.

Nejen v Andělce ale i v jiných částech Višňové navíc chybějí místa, kde by se mohli setkávat mladí lidé. Záměr vybudovat klub nebo nízkoprahové zařízení bohužel komplikuje na jedné straně roztržitost sídelní struktury, na druhé straně tendence mnoha mladých lidí nepodílet se na dění za hranicemi jejich nejbližšího okolí. Důležitou roli hraje podle starosty i dojíždění na druhý stupeň ZŠ do Frýdlantu:

Když to vytvoříme tady ve Višňové u školy, děti z jiných částí sem nebudou chodit. Tak to bohužel tady je. Hraje v tom roli i to, že naše škola má jenom první stupeň. To znamená, že starší děti jsou přes den ve Frýdlantu a potom by se už těžko shromáždily na jednom místě. (...) V určité době existovala v Andělce parta lidí, kteří chtěli něco dělat. Obrátili se na obec, jestli můžou používat nějaký objekt. Všechno ztroskotalo na tom, že nikdo nebyl ochoten vzít na sebe odpovědnost za ten objekt. A tak je to tady bohužel furt.

4.3 Migrace chudých jako kšeft?

Zejména v kontextu situace v Bulovce jsme si pokládali otázku, jestli zájem soukromníků o zvýšení nájmu v obecních bytech nemohl mít ještě jiné důvody než snahu zmírnit atraktivitu obecní konkurence. Vzhledem k tomu, že pan Zlesák na žádost o rozhovor reagoval odmítavě, nebylo možno získat k této problematice i stanovisko majitele bytů.

S ohledem na skutečnost, že se u doplatků na bydlení zohledňuje výše nájemného v místě obvyklá, uvažovali jsme, zda výše nájemného v obecních bytech nemá dopad na platební schopnost nájemníků v soukromých bytech. Význam doplatku na bydlení je obzvlášť velký pro osoby, které nemají nárok na příspěvek na bydlení, protože nemají v místě trvalé bydliště, nebo se nedávno přestěhovaly a neměly nárok v minulém místě bydliště. Tuto domněnku potvrdil v rozhovoru i starosta obce Višňová, podle kterého je právě nízká úroveň nájmu v obecních bytech a s tím spojená nízká definice „v místě obvyklého nájemného“ důvodem, proč se v jeho obci zatím neobjevili podnikatelé se záměrem sem přivést a ubytovat chudé domácnosti.

Podle informace získané od vedoucí Úřadu práce v Frýdlantu však taková úvaha při současném nastavení pravidel už neplatí. Podle vyjádření Úřadu Práce se při stanovování „místně obvyklého nájemného“ rozlišuje mezi obecními a soukromými byty:

„Nájemné v místě obvyklé ovlivňuje výpočty dávek doplatku na bydlení. Nájemné v místě obvyklé je stanoveno jako souhrnná veličina srovnatelných nájemných placených v současné době za srovnatelný byt v domě ve srovnatelném místě. Současné „Nájemné v místě obvyklé“ bylo stanoveno na základě průzkumu trhu provedeného v lednu 2015.

V rámci procesu stanovení nájemného byly osloveny místní realitní kanceláře, byla prověřena nabídka pronájmu na volně dostupných internetových portálech a takto zjištěné informace byly porovnány s údaji (se souborem srovnatelných bytů), které jsou správnímu orgánu známy z úřední činnosti.

Výsledkem tohoto (průměr zjištěných částek, nebo medián) je stanovení nájemného v místě obvyklého u komerčních bytů – pro Frýdlantsko 72Kč/m², pro Novoměstsko 50Kč/m². U obecních bytů je většinou jedna sazba (nižší než komerční nájemné), kterou má obec či město stanovenu, na Frýdlantsku a Novoměstsku se pohybuje od 7,17Kč/m² (Krásný Les) do 50 Kč/m² (Frýdlant, Bulovka, Pertoltice).“

V každém případě je zřejmé, že výše komerčních nájmu poškozují nejenom sociálně slabé nájemníky, ale přispívá i k destabilizaci sociálního ovzduší v domech, což může v extrémním případě vést až k vyhocení sociální situace a ztrátě hodnoty objektu, pokud v domě zůstanou bydlet jen lidé, kterým bydlení hradí stát. Do jaké míry ale je soukromý majitel, který investoval do koupě bytů s cílem získat přiměřeného zisku, vůbec schopen nabízet nájem na úrovni, která by byla pro místní nájemníky více atraktivní?

Vzhledem ke komplexnosti těchto úvah jsme otázku přiměřenosti výše nájmu konzultovali s ekonomem se zkušenostmi s prací z nemovitostmi v bankovním sektoru. Sice nevíme, za jakou cenu majitel Zlesák původně koupil domy v Bulovce, ale pro výpočet jsme využili informace o aktuální nabídce prodeje velmi podobného druhu nemovitosti v Jindřichovicích pod Smrkem se 17 byty³¹, která je mimochodem taky vlastněna panem Zlesákem. Z důvodů obtížnosti posoudit ekonomickou rozvahu stojící za tzv. „podnikáním s chudobou“ v různých kontextech, uvádíme celou citaci:

„Posouzení této věci je relativně jednoduché. V sektoru nemovitostí se vše hodnotí přes tzv. „yield“ neboli % výnosnost aktiva za rok. Výpočet je: výše čistého výnosu z nájmu / (děleno) tržní hodnota nemovitosti. Např. v Praze se výnos z bytu pohybuje mezi 4 - 5% ročně (vyšší výnos prakticky nelze za tržních podmínek dosáhnout). U mimopražských nemovitostí, zejména v menších městech či na venkově, bych oprávněnou výnosnost viděl lehce vyšší, tj. řekněme 5 - 7%. Je to dáno jednak obecně nižšími cenami nemovitostí, levnějšími stavebními pracemi (opravy a údržba bytů) a také větší rizikovostí výběru nájemného.

Na problém, který popisujete, bych se proto zkusil ekonomicky dívat tak, jaké výnosnosti na daný bytový dům dosahuje investor/majitel. To pak prokáže, zda je to výnosnost obecně přiměřená (řekl bych tak do max. 10% ročně), nebo je to čisté okrádání lidí. Těch 10% již vnímám tak, že je potřeba generovat i peníze navíc na opravy a údržbu.

Ted' zkuste počítat se mnou na našem příkladu (Jindřichovice pod Smrkem):

17 bytů – na základě informace z Bulovky lze předpokládat výnos z nájmu průměrně cca 5,000 měsíčně na byt

*17 * 5,000 * 12měsíců = 1,002,000 / rok (při plné obsazenosti!)*

1,002,000 / 5,300,000 = 19,24% roční výnos z investice (jinými slovy investice se mi vrátí zhruba za pět let (tj. 100%/19,24%))

Zde je potřeba uvést, že ceny nemovitostí na internetu nejsou ceny realizační, ale pouze nabídkové a obecně lze tvrdit, že skutečné realizační ceny bývají až o 10% nižší. Pokud bych toto zakalkuloval, pak mi vyjde roční návratnost investice 21%! Prosím srovnajte s návratností investice do bytu v Praze (4,5%).

I kdyby byl daný dům ve stavu před rekonstrukcí a vyžadoval by větší investice, pořád je to velmi výhodný business pro určitý typ podnikatelů. Předpoklad plné obsazenosti je nadsazený, dům asi nebude celou dobu plný, ale pořád to bude velmi dobře vydělávat...

Z uvedené kalkulace je patrné, že podnikání s nemovitostmi pro bydlení v okrajových regionech Česka je minimálně 3-4 násobně výnosnější, než v Praze. Záleží pak na úrovni

³¹ <http://www.reality.cz/prodej/Jindrichovice-pod-Smrkem/840-8AR13Y/?c=7>. Informace o majiteli byly získány z katastru nemovitostí.

ochoty majitelů zajistit z výnosů dobré podmínky k bydlení. V případě pana Zlesáka jsme pozorovali celkem korektní správu nemovitostí včetně rekonstrukcí. Existují ale majitelé, kteří do nemovitostí systematicky vůbec neinvestují (např. pan Urban ve Frýdlantě) a tak výnosy, často díky nevhodně nastavené sociální politice státu hrazené z daní, plynou v celé výši do jejich kapes. Výše výnosu tak nejspíše často bohatě kompenzuje nepohodlí spjaté s vytvářením sociálně problematického bydlení a koncentrace sociálního vyloučení.

Uvedená kalkulace může ovšem motivovat i k jiné myšlence. Obce se často brání myšlence investovat do sociálního bydlení, protože ne vždy se jedná o populární opatření. Zdá se ale, že poskytování sociálního bydlení by nemuselo být pro obce či mikroregion ztátová záležitost. Je ovšem otázkou, jak úspěšně by se obcím dařilo čerpat podporu státu na bydlení a zároveň zachovat žádoucí prostorové rozptýlení bydlení sociálně slabých. Sociálně slabí v běžných bytových domech by totiž nutně museli platit shodnou výši nájmu jako ostatní obyvatelé.

4.3.1 Závěr: Diskriminace, dluhy a migrace jako příčiny destabilizace komunit

4.3.1.1 Hlavní zjištění:

- Naše zkušenosti z terénní fáze výzkumu poukázaly na to, že situace jednotlivých obyvatel v jednotlivých domech se může případ od případu výrazně lišit a bývá obtížné hovořit ve vztahu k celému domu o jasném případě sociálního vyloučení. Platí to o to víc, když zvážíme, že sociální situace velké části obyvatel regionu je dosti problematická. Obyvatelé bydlící i mimo vysloveně „chudé lokality“ se nachází ve složité situaci zejména po stránce pracovního uplatnění, udržení bydlení, výchovy dětí, dostupnosti sociálních služeb nebo i dosti rozšířeného problému zadluženosti. Na druhou stranu jsme potkali i v domech označené v dřívějších studiích za vyloučené lokality kromě domácností v obtížné sociální situaci i rodiny, kde alespoň jeden rodič pracuje a které celkově nepůsobily tak sociálně vyloučeně. V některých případech se navíc zdá, že označení domu jako „vyloučená lokalita“ je výsledkem míchaní sociálních a etnických kritérií výzkumníky – jediný jednoznačný rozdíl mezi zdánlivou „vyloučenou lokalitou“ a okolními domy často spočívá v etnicitě několika obyvatel.
- Ve všech čtyřech obcích existuje řada domů, které jsou vnímány jako problémové. Často se jedná o objekty, ve kterých bydlí Romové, kteří údajně přišli z jiných měst a kteří jsou zpravidla vnímáni jako „více problematičtí“ než místní Romové. Rozlišení podle etnicity se zdá být rozšířenější v městech než ve venkovských obcích jako Bulovka a Višňová; zde byl údajný příliv migrantů popisován respondenty spíše jako migrace sociálně slabých. Rozlišování mezi bezproblémovými místními Romy a více problémovými migrujícími Romy je rozšířené i uvnitř romské komunity. Představa o migraci Romů nebo obecně sociálně slabých z větších měst (v případě frýdlantských obcí byla často zmiňována města jako Jablonec nad Nisou, Liberec a Česká Lípa; občas se ve výpovědích respondentů objevilo i Slovensko) do marginalizovaného venkovského regionu s nedostatkem pracovních příležitostí zapadá přitom do celospolečenského mediálního a politického diskurzu, ve kterém jsou obavy z přistěhování Romů a představa problematické role majitele domů specializujících se na ubytování nejchudších velmi rozšířené. Zároveň je ale potřeba říci, že na rozdíl od jiných regionů, kde takové obavy vedly až k protiromským protestům, lze v případě

Frýdlantska zatím mluvit spíše o subtilních obavách, které se příliš neobjevily v místním politickém nebo mediálním diskurzu.

- Podrobnější analýza původu obyvatel jednotlivých domů ovšem ukazuje, že rozdělení mezi (prostorově integrovanými) místními Romy na jedné straně a cizími Romy žijících v lokalitách je příliš zjednodušená interpretace situace. Většina dotázaných obyvatel označených lokalit jsou buď místní nebo mají aspoň silné rodinné vazby k danému místu. Zdá se, že vnímání určitého místa a jeho obyvatel jako cizích nebo problematických může být silně ovlivněno ojedinělými a anekdotickými případy, které nejsou reprezentativní pro zbytek obyvatel. Vnímání Romů jako cizích dále poukazuje na zhoršení jejich celkového postavení v regionu a na posilování vnímání etnické odlišnosti. Viditelně špatný technický stav a velmi problematické podmínky bydlení v některých objektech (hlavně ve městě Frýdlantě u objektů vlastněných panem Urbanem) dále posilují vnímání obyvatelů jako cizích (nepořádných, špinavých) i když mezi nimi je podstatná skupina starousedlíků, kteří původně bydleli v běžném bytovém fondu města.
- Zároveň existuje obzvláště v menších obcích problematický trend vysoké fluktuace v určitých objektech vlastněných soukromými podnikateli. Hlavní faktory, které způsobují tento trend, jsou obchodní strategie majitelů objektů, kteří usilují o rychlé zhodnocení investice, a rostoucí počet lidí, kteří se kvůli dluhům a exekucím dostali do bytové nouze. Podle získaných údajů a podle pozorování vedoucích sociálních odborů ale nejspíš nelze mluvit o celkovém trendu stěhování chudých z větších měst do výběžku a z měst výběžku do menších obcí, kde je nájem levnější. Realističtější je představa o vysoké dobrovolné mobilitě části ohrožené populace, která není jenom ovlivněna nabídkou bydlení ale i jinými faktory (formální a neformální pracovní příležitosti, cena dopravy, blízkost k sociálním službám, údajné rozdíly v přístupu ÚP a sociálních odborů, rodinné vazby přispívající ke zprostředkování bydlení). Tato mobilita má na komunity negativní dopad. Pro lokální partnerství by proto mělo být jedním z cílů stabilizovat tyto lidi a vytvořit možnosti pro důstojné stálé bydlení v regionu.
- Zacházení s existujícími problematickými objekty v soukromém majetku je pro obce nejenom kvůli chybějícím právním nástrojům velmi komplikované. Byly zaznamenány obavy, že poskytování důstojnějšího bydlení pro stávající nájemníky může skončit tím, že majitelé objektů přilákají do obcí další chudé Romy či sociálně slabé občany. Potřebnost nabízet důstojnou alternativu by se tím pádem mohla opakovat a zároveň by došlo k nárůstu podílu sociálně slabých na populaci. Zde by tedy potřebné řešení mělo zahrnovat strategii na krajské úrovni, aby nedocházelo k přelévání obyvatel do obcí se vstřícnější sociální politikou. Další dilema, které řeší jak obyvatelé domů tak zástupci úřadů, je dopad stížnosti na technický stav domu na samotné obyvatele, pro které by zásah státních orgánů (téměř jistě provedený sociálně necitlivým způsobem) mohl znamenat ztrátu bydlení a s tím spojená další rizika pro rodinu včetně rizika odebrání dětí.
- Pro obyvatele existujících sociálně vyloučených lokalit je velmi těžké najít alternativu k drahému, nekvalitnímu a často i stigmatizujícímu bydlení v domech soukromých majitelů. Platí to obzvláště pro romské domácnosti. Obecní bytové fondy jsou zpravidla přístupné jen pro dlouhodobě usazené místní občany; absence transparentních bodových systémů při selekci nájemníků navíc umožňuje obcím upřednostnit jiné žadatele. V rámci výzkumu probíhal i skrytý test ochoty soukromých majitelů pronajmout bydlení Romům, který odkryl tendence k otevřené diskriminaci Romů. Zdá se navíc, že ani bydlení u „problémových majitelů“ není pro sociálně slabé bezproblémově dostupné, podle informací zjištěných od některých nájemníků

spoléhají majitelé hlavně na doporučení od osob, které v domech už bydlí nebo dříve bydlely.

4.3.1.2 Doporučení:

- Nájemní bydlení v soukromém vlastnictví není pro domácnosti ohrožené sociálním vyloučením kvůli výši nájemného a tendenci k prostorové segregaci adekvátním řešením. Vzhledem k regionálnímu charakteru otázky bydlení by bylo optimální koordinovat postup obcí na úrovni mikroregionu či kraje. Představitelný je přitom vznik sdíleného fondu sociálních bytů v jednotlivých obcích, na které se vztahují stejná sdílená pravidla. Může se jednat o majetek jednotlivých obcí nebo o fond vlastněný jedním subjektem (například Dobrovolný svazek obcí mikroregion Frýdlantsko, Místní akční skupina, účelově založené nové subjekty, nebo spolupracující neziskové nebo církevní organizace).
- Žádoucí je zvýšit povědomí o existujících nástrojích pro spolupráci mezi ÚP a správci bytových fondů, které mají za cíl snížit riziko vzniku dluhu na nájemném. Kromě institutu zvláštního příjemce lze využít i dobrovolné dohody se souhlasem nájemníků.
- Doporučujeme ve městě Frýdlant připravit strategii pro zacházení s domy vlastněnými Radimem Urbanem, ve kterých bylo výzkumníky pozorováno opakované závažné porušování hygienických a dalších standardů. Strategie by mohla kombinovat pomoc nájemníkům (bezplatné právní poradenství, pomoc při formulaci žalob, nabídka jiného bydlení, terenní sociální práce) a systematický tlak na majitele (v případě opakovaných přestupků zákaz pobytu na území obce pro majitele, opakované kontroly stavu budovy) s nabídkou odkupu domů městem s cílem vybudovat zde smíšené standardní a sociální bydlení.
- Obce s vlastním bytovým fondem by měly připravit jasnější pravidla pro přidělování bytů (bodový systém), který zohledňuje jak ekonomické a strategické potřeby obce tak sociální potřeby obyvatelů. Obce by měly aktivně využít stávající a budoucí dotační příležitosti pro rozšíření nabídky bydlení sociálně potřebných. Nové možnosti bydlení by měly primárně být vytvořené rozptýleně v běžné zástavbě. Vzhledem k regionálnímu charakteru problému je koordinovaný postup několika obcí žádoucí.

4.4 Zaměstnanost a sociální systém

Dlouhodobě problematická situace na místním pracovním trhu je nejdůležitější příčinou rozsáhlých sociálních problémů, které v této situační analýze mapujeme. Nedostatek pracovních příležitostí v rámci mikroregionu, finanční a časová náročnost dojíždění, náročnost práce na směny a problematické pracovní podmínky byly proto otázkami, kterým jsme se v rozhovorech s osobami ohroženými sociálním vyloučením věnovali velmi intenzivně.

Zároveň je třeba již na začátku kapitoly říci, že rozhovory s lidmi žijícími v chudobě vytvořily značně odlišný obraz o sociálně vyloučených osobách všeobecně, a specificky o

Romech, než je populární představa o lidech, kteří jsou výlučně odkázáni na „velkorysé“ dávky a prakticky nepracují. V případě asi stovky obyvatel domů, které byly ve studii SocioFactoru z roku 2013 označené za sociálně vyloučené lokality, byla mnohem typičtější situací spíše než dlouhodobý život na dávkách kombinace špatně placené a často nestabilní práce s podporou státního systému sociální pomoci, bez kterého by nájemníci z těchto domů neměli dostatek prostředků na placení nájmu. Zároveň je možné, že v podobné situaci se nachází řada osob, které nežijí v lokalitách označovaných jako sociálně vyloučené.

V úvodu této kapitoly se proto věnujeme obecnějšímu popisu celkové situace na trhu práce v regionu, dále je zvláštní pozornost věnována dojíždění za prací, které je pro region velmi charakteristické. Další podkapitoly se zaměřují na specifickou situaci osob ohrožených sociálním vyloučením – čerpání sociálních dávek a zkušenosti s uplatněním na pracovním trhu.

4.4.1 Situace na trhu práce

Historicky nabízel obyvatelům frýdlantského výběžku pracovní příležitosti hlavně rozsáhlý textilní průmysl, který zde vznikl už v průběhu 19. století a navazoval na ještě starší tradici zpracování textilu. Textilní továrny se nacházely v několika městech a obcích, vedle nich se ovšem rozvíjela i další průmyslová odvětví. V mnoha venkovských obcích pak byla za socialismu nejdůležitějšími zaměstnavateli zemědělská družstva či státní statky. Restrukturalizace národního hospodářství po roce 1989 přinesla značnou redukci pracovních míst ve všech zmíněných oblastech hospodářství, aniž by byla kompenzována vznikem nových pracovních příležitostí, neboť většina investorů upřednostnila regiony s lepší dopravní dostupností než geograficky odříznutý frýdlantský výběžek.

Celkovou situace v regionu shrnuje nejnovější Zpráva o situaci na krajském trhu práce, o realizaci APZ v roce 2013 a strategie APZ pro rok 2014 libereckého Úřadu práce (2014). Ten rozděluje výběžek podle působnosti svých místních poboček do dvou sub-regionů, Novoměstsko (Jindřichovice pod Smrkem, Lázně Libverda, Nové Město pod Smrkem) a Frýdlantsko (město Frýdlant a zbytek obcí mikroregionu):

„Mezi nejvíce problémové regiony okresu Liberec patří Novoměstsko. Vyplňuje spolu s Frýdlantskem výběžek, který je z hlediska nezaměstnanosti nejproblematictějším územím okresu Liberec již od počátku devadesátých let. Za celých zhruba dvacet let se nepodařilo zacelit velké úbytky pracovních míst, které zde po roce 1989 způsobil útlum textilního průmyslu a zemědělství. Oblast trpí „geografickou izolací“ (ze tří stran Polsko, propojení mezinárodních ekonomických aktivit prakticky žádné, ze čtvrté strany hřeben Jizerských hor). Dopravní obslužnost je nedostatečná. Oblast leží mimo hlavní dopravní tahy. Vzdělanostní úroveň obyvatelstva je o poznání nižší než ve zbývajících částech okresu. Jediným velkým zaměstnavatelem v regionu je německá firma CiS SYSTEMS s.r.o. v Novém Městě pod Smrkem (montáž mechanických součástí, kabelových svazků). Dalším významným zaměstnavatelem jsou Lázně Libverda a firma STV GROUP a.s. (výzkum, výroba, zneškodňování, zpracování, nákup a prodej střeliva).

Dalším problémovým mikroregionem okresu je Frýdlantsko. Oblast se potýká s nedostatkem větších zaměstnavatelů. Vysoká nezaměstnanost je řešena především pomocí veřejně prospěšných prací. Přibližně 60% prostředků věnovaných na tento nástroj v okrese Liberec směřuje na Frýdlantsko. Díky VPP se obcím daří udržovat svůj vzhled únosným pro přicházející investory. Těch je však žalostně málo, protože nové výrobní areály umísťují firmy především do průmyslových zón na okraji Liberce.

V srpnu 2010 byla tato oblast navíc citelně postižena ničivými povodněmi, které měly velmi negativní dopad na nezaměstnanost v tomto regionu. Mezi významné zaměstnavatele patří firma TRW Automotive Czech, s.r.o., která vyrábí automobilové bezpečnostní systémy. Dále firma DAMINO CZ s.r.o. ve Frýdlantu (výroba stolního a ložního prádla), která byla nucena po povodních svou výrobu výrazně omezit, ale postupně se jí daří obnovit výrobu v plném procesu. Posledním významným zaměstnavatelem je firma Malex s.r.o., která vyrábí plážové koše.“ (ÚP Liberec 2014, 18).

Vývoj nezaměstnanosti a dalších indikátorů spojených s trhem práce v ORP Frýdlant (totožně s mikroregionem Frýdlantsko a geografickým pojmem Frýdlantský výběžek) lze sledovat v tabulkách č. 5 - 7. Zde je třeba upozornit, že v důsledku celostátní změny systému výpočtu ukazatele mají zde sledovaná data o nezaměstnanosti menší výpovědní hodnotu než počet uchazečů o zaměstnání v evidenci ÚP nebo počet volných pracovních míst. U všech zmíněných indikátorů lze nicméně pozorovat negativní dopad světové hospodářské krize (ve statistice patrné od roku 2009). Poslední období naopak charakterizuje oživení poptávky po práci a zlepšení situace na místním trhu práce, které v rozhovoru potvrdila i vedoucí kontaktního pracoviště ÚP ve Frýdlantu, Bc. Renata Šolcová.

Tabulka 5: NEZAMĚSTNANOST (vždy dle MPSV k 31. 12.)

UKAZATEL	SO ORP Frýdlant												
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Evidování uchazeči o zaměstnání	1706	1944	2168	2109	2024	1838	1528	1576	2239	2167	1915	.	1 987
z toho (%):													
dosažitelní	.	.	.	.	95,7	96,5	96,6	98,2	99,5	97	96,3	.	96,7
občané se zdravotním postižením	13,1	13	12,7	12,1	13	14,3	14,5	12,6	9,3	9,9	10	.	9,3
absolventi	9,1	7	6,5	5,5	4	4,8	2,8	4,3	3,8	2,4	2,6	.	2,8
osoby s délkou evidence nad 12 měsíců	41,3	42,8	44,3	48,4	49,7	48,6	47,9	34,7	30,1	40,6	41,5	.	43,8
Volná pracovní místa	38	41	85	62	70	63	136	71	53	30	21	.	73
Počet uchazečů na 1 volné pracovní místo	44,9	47,4	25,5	34	28,9	29,2	11,2	22,2	42,2	72,2	91,2	.	27,2
Míra nezaměstnanosti (%) ³²	13,3	15,4	17,2	16,7	15,4	14,1	11,7	12,3	17,6	16,7	14,6	.	11,3

Pro účely této situační analýzy je bezpochyby velmi významná informace o počtu dlouhodobě nezaměstnaných (osoby s délkou evidence nad 12 měsíců), kteří tvořili na konci roku 2013 43,8 % všech uchazečů o práci. V celkovém počtu se jednalo o 870 osob. Srovnání se situací v jednotlivých letech mezi 2001 a 2012 naznačuje, že klesající podíl

³²Míra nezaměstnanosti do roku 2011 je vypočtena jako podíl registrovaných uchazečů o zaměstnání a obyvatel ekonomicky aktivních (k 1. 3. 2001) - do roku 2004 je počítána z uchazečů celkem, od roku 2005 z uchazečů dosažitelných. Od roku 2012 se počítá jako podíl dosažitelných uchazečů ve věku 15 až 64 let na počtu obyvatel stejného věku.

dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu nezaměstnaných v období 2008/9 byla způsoben propouštěním po nástupu ekonomické krize, když se začínal zvyšovat celkový počet nezaměstnaných. Celkový počet dlouhodobě nezaměstnaných se v posledních letech v rozmezí 547 až 871 osob. Je možné odhadovat, že řada těchto osob patří mezi osoby nejvíce ohrožené sociálním vyloučením. Lze nicméně předpokládat, že mezi nimi jsou i osoby, které nejsou v velké finanční nouzi a z osobních důvodů nemají velkou motivaci pracovat a registraci na ÚP využívají kvůli placení zdravotnického pojištění (například ženy v domácnosti, které se starají o děti).

Tabulka 6: Dlouhodobě nezaměstnaní v absolutních číslech (ORP Frýdlantsko – vlastní výpočet na základě dat od ÚP)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013
Evidovaní uchazeči o zaměstnání	1 706	1 944	2 168	2 109	2 024	1 838	1 528	1 576	2 239	2 167	1 915	1 987
osoby s délkou evidence nad 12 měsíců	41,3	42,8	44,3	48,4	49,7	48,6	47,9	34,7	30,1	40,6	41,5	43,8
Počet uchazečů s délkou evidence nad 12 měsíců (vlastní výpočet)	704,0	832,0	961,0	1 020	1 005	894	732	547	673	879	794	871

Celkovou situaci v jednotlivých obcích Frýdlantska na začátku roku 2015 lze najít v tabulce 7. Z ní je jasně vidět, že míra nezaměstnanosti roste se vzdáleností od Liberce. Procentuální čísla jsou největší v menších obcích podél polských hranic se špatnou dopravní dostupností (hlavně Horní Řasnice, Bulovka, Jindřichovice pod Smrkem). Většina obcí podél hlavní železniční tratě Černousy – Frýdlant – Liberec, která umožňuje relativně kvalitní dojíždění, mají naopak nižší hodnoty než obce mimo trať nebo obce ležící na vedlejší (a značně pomalejší) trati do Jindřichovic). Dalším důležitým faktorem je turistická atraktivita obcí. Nezaměstnanost je zpravidla nižší v obcích v blízkosti Jizerských hor.

Tabulka 7: Obyvatelstvo a nezaměstnanost v obcích Frýdlantska (k 31.1.2015)

Obec	Mikroregion	Dosažitelní Uchazeči 15-64	Obyvatelstvo 15-64	Podíl nezaměstnaných uchazečů	Volná místa
Bílý Potok	Frýdlantsko	52	468	11,11%	3
Bulovka	Frýdlantsko	95	619	15,35%	0
Černousy	Frýdlantsko	31	236	13,14%	4
Dětrichov	Frýdlantsko	63	493	12,78%	0
Dolní Řasnice	Frýdlantsko	47	370	12,70%	0
Frýdlant	Frýdlantsko	510	5 047	10,11%	36
Habartice	Frýdlantsko	33	338	9,76%	0

Hejnice	Frýdlantsko	165	1 851	8,91%	5
Heřmanice	Frýdlantsko	18	174	10,34%	0
Horní Řasnice	Frýdlantsko	32	168	19,05%	0
Jindřichovice pod Smrkem	Novoměstsko	59	395	14,94%	1
Krásný Les	Frýdlantsko	28	301	9,30%	0
Kunratice	Frýdlantsko	21	271	7,75%	0
Lázně Libverda	Novoměstsko	29	322	9,01%	10
Nové Město pod Smrkem	Novoměstsko	328	2 683	12,23%	7
Pertoltice	Frýdlantsko	25	197	12,69%	0
Raspenava	Frýdlantsko	223	1 918	11,63%	13
Višňová	Frýdlantsko	83	896	9,30%	1
<i>Celkem ORP Frýdlantsko</i>		<i>1842</i>	<i>1842</i>	<i>9,30%</i>	<i>80</i>
<i>Celkem mikroregion Frýdlantsko:</i>		<i>1462</i>	<i>13347</i>	<i>10,95</i>	<i>62</i>
<i>Celkem Novoměstsko:</i>		<i>416</i>	<i>3400</i>	<i>12,24%</i>	<i>18</i>

Zdroj: <http://portal.mpsv.cz/>, vlastní výpočty

Z hlediska současné struktury nezaměstnané populace jsou zajímavé též údaje, které výzkumníkům poskytla Vedoucí kontaktního pracoviště ÚP ve Frýdlantu o struktuře nezaměstnané populace v oblastech ÚP Frýdlantsko a Novoměstsko:

- Pro oba regiony je charakteristický vysoký podíl osob s nízkou kvalifikací mezi nezaměstnanými (85 % ve Frýdlantsku, respektive 87% v Novoměstsku k 9. listopadu 2014).
- V mikroregionu Frýdlantsko bylo v listopadu 2014 709 žen a 662 mužů bez práce.
- Počet osob nezaměstnaných déle než 5 měsíců byl 933 (v té době 68 % všech osob v evidenci).
- Osob, které byly v evidenci déle než 12 měsíců, bylo 701 a osob, které byly déle v evidenci než 5 let, bylo 187 (13 %).
- 208 osoby byly ve věku 15 – 24 (15 %) a 220 osoby byly ve věku nad 55.

4.4.2 Dojíždění za prací

Vzhledem k malému počtu větších zaměstnavatelů uvnitř mikroregionu je pro zaměstnanost zásadní sousedství Frýdlantska s libereckou aglomerací, která patří k významným pólům růstu v České republice. Atraktivita sousedního regionu je výsledkem kombinací několika faktorů: přítomnost vysoké školy, dálniční spojení a blízkost k centru automobilového průmyslu v Mladé Boleslavi. Jak ukazují údaje pro obce Bulovka, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Višňová ze Sčítání lidu 2011 v tabulce 8 **pro značnou část obyvatel Frýdlantska je z uvedených důvodů práce spojená s dojížděním do Liberce a dalších, částečně ještě vzdálenějších destinací.**

Někteří zaměstnavatelé sváží své pracovníky firemními autobusy přímo do liberecké průmyslové zóny a přispívají pracovníkům na jízdné, pracovníci tak platí jen část nákladů za cesty. Komplikovanější je dojíždění v případě firem, které nezajišťují vlastní dopravu. V případě menších obcí často neexistuje možnost se vrátit veřejnou dopravou po směně a podle jednoho z respondentů jsou firmy, které při pracovním rozhovoru přímo odmítají uchazeče z Frýdlantska kvůli očekávaným problémům s dojížděním. Na druhou stranu je vlakové spojení aspoň na hlavní trati Liberec – Frýdlant – Černousy relativně rychlé a komfortní.

Tabulka 8: Vyjíždějící do zaměstnání podle pohlaví, věku a podle obce vyjížděky a obce dojížděky (SLBD 2011 definitivní výsledky podle obvyklého pobytu)

Obec vyjížděky, obec dojížděky	Vy- jíždějící celkem	Zaměstnané osoby vyjíždějící do zaměstnání								
		celkem	z toho ženy	v tom ve věku						
				15 - 24	25 - 29	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 a více	Ne- zjištěno
Bulovka	155	108	49	8	5	38	28	28	1	-
vyjíždí v rámci okresu	139	99	45	5	5	36	26	26	1	-
vyjíždí do jiných okresů kraje	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-
vyjíždí do jiných krajů	11	5	2	1	-	2	1	1	-	-
vyjíždí mimo ČR	3	3	2	1	-	-	1	1	-	-
Obec dojížděky:										
Frýdlant	63	38	21	3	3	14	9	9	-	-
Liberec	47	34	13	2	-	13	8	11	-	-
Frýdlant	1 100	848	319	108	115	266	194	142	23	-
vyjíždí v rámci okresu	940	767	301	98	101	238	178	130	22	-
vyjíždí do jiných okresů kraje	24	16	4	1	4	7	4	-	-	-
vyjíždí do jiných krajů	111	46	8	6	9	10	10	10	1	-
vyjíždí mimo ČR	25	19	6	3	1	11	2	2	-	-
Obec dojížděky:										
Liberec	544	400	163	55	63	115	98	59	10	-
Chrastava	114	114	7	19	13	37	23	22	-	-
Raspenava	64	57	28	3	3	21	15	13	2	-
Praha	59	25	6	4	5	7	4	4	1	-
Hejnice	55	47	30	5	7	17	7	11	-	-
Stráž nad Nisou	29	29	8	5	2	12	3	5	2	-
Nové Město pod Smrkem	29	29	14	2	6	12	3	4	2	-
Višňová	16	13	9	1	-	3	5	2	2	-
Dětřichov	13	12	4	1	-	5	2	4	-	-
Jablonec nad Nisou	13	10	3	1	2	5	2	-	-	-

Hradec Králové	13	2	2	1	1	-	-	-	-	-
Nové Město pod Smrkem	578	425	163	42	63	135	83	97	5	-
vyjíždí v rámci okresu	492	374	151	40	53	116	73	87	5	-
vyjíždí do jiných okresů kraje	11	6	2	-	2	2	1	1	-	-
vyjíždí do jiných krajů	66	36	7	2	7	10	9	8	-	-
vyjíždí mimo ČR	9	9	3	-	1	7	-	1	-	-
Obec dojížděky:										
Liberec	185	142	44	16	27	46	31	21	1	-
Frýdlant	120	64	29	4	8	22	14	16	-	-
Hejnice	79	66	39	5	9	25	10	17	-	-
Praha	26	15	4	1	5	5	3	1	-	-
Raspenava	24	22	9	4	-	5	3	10	-	-
Chrastava	19	17	1	2	1	2	4	6	2	-
Stráž nad Nisou	18	18	4	3	3	5	1	5	1	-
Lázně Libverda	12	10	5	4	-	4	-	2	-	-
Višňová	284	212	78	23	17	65	53	49	5	-
vyjíždí v rámci okresu	267	203	77	20	16	65	51	46	5	-
vyjíždí do jiných okresů kraje	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-
vyjíždí do jiných krajů	15	8	-	2	1	-	2	3	-	-
Obec dojížděky:										
Frýdlant	107	71	38	7	7	22	19	14	2	-
Liberec	88	66	28	6	6	20	20	14	-	-
Chrastava	23	23	-	5	3	9	1	4	1	-
Stráž nad Nisou	17	17	4	1	-	8	3	5	-	-
Černousy	12	12	1	-	-	1	3	6	2	-
Praha	10	7	-	2	-	-	2	3	-	-

Podrobná analýza údajů v této tabulce ukazuje několik zajímavých skutečností. První je **vysoký podíl mužů na celkovém počtu dojíždějících**, který činil ve Frýdlantu, Novém Městě a Višňové 62 % (Bulovka 55 %). Na základě rozhovorů s domácnostmi se nabízejí dvě vysvětlení: Za prvé je dojíždění časově náročné a pro rodiče, který se musí starat o děti často nezvladatelné. V úplných rodinách s dětmi se proto jedná často spíše o muže, kteří pracují v libereckých továrnách, kdežto ženy jsou zodpovědné za péči o děti a práce spojené s domácností. Vzhledem k nízkému platovému ohodnocení manuálních prací v některých továrnách a stavebních firmách a také vysokým nákladům za dojíždění se může tento typ dělby práce stát příčinou chudoby.

Druhé vysvětlení vysokého podílu mužů je charakter nabízené práce v továrnách a ve stavebnictví. Alespoň v případě osob s nízkou kvalifikací, která stála v centru našeho výzkumu, se často jednalo o fyzicky náročné práce, které tradičně vykonávají spíše muži. Tabulka bohužel neobsahuje informace o sociálním postavení, vzdělání či dokonce etnicitě dojíždějících osob. Výsledky rozhovorů v romské komunitě, kde práce znamenala buď práce na VPP nebo dojíždění za prací do liberecké průmyslové zóny, ovšem dovolují zformulovat hypotézu, že závislost na dojíždění je v ohrožených skupinách obyvatel mnohem větší než v celkové populaci výběžku.

Podle některých respondentů se v ještě prekérnější situaci nacházejí samoživitelky, pro které není z časových důvodů reálné kombinovat dojíždění za prací (často na směny) s péčí o děti. Všeobecně byly respondenty **ženy s dětmi** označeny za jeden z příkladů nezaměstnaných, kteří si kvůli chybějící časové a prostorové flexibilitě skutečně často nejsou schopni najít zaměstnání. Jedná se proto bezpochyby o skupinu osob, která by se zasloužila speciální pozornost při plánování budoucích projektů v oblasti zaměstnanosti.

Vzhledem k exponované geografické pozici frýdlantského výběžku v blízkosti Polska a Německa je dalším pozoruhodným zjištěním **nízký počet osob, které pracují v zahraničí**. Jak ve Frýdlantu tak i Novém Městě pod Smrkem je počet osob dojíždějící do zahraničí (25; 9) znatelně nižší než počet osob dojíždějících do vzdálené Prahy (59; 26). V rozhovorech s mnoha občany Frýdlantska bylo znát, že blízké zahraničí není vnímané jako oblast, která by nabízela ekonomické příležitosti. Poláci jsou naopak mnoha respondenty vnímáni jako nevídaná konkurence na pracovním trhu, protože do libereckého průmyslu dojíždí kromě českých občanů z výběžku i velký počet Poláků ze sousedních okresů Zgorzelec (nezaměstnanost v prosinci 2014 12 %), Luban (18 %) a Lwówek Śląski (22,6 %).³³ Vzhledem k nelehké ekonomické situaci v příhraničních okresech a zažité představě o chudém Polsku je v současné době dojíždění z České republiky do Polska stále omezené na zcela výjimečné případy. Při srovnání vývoje úrovně průměrných mezd na národní úrovni, kde Polsko díky dlouhodobě silnému hospodářskému růstu v posledních letech snížilo náskok České Republiky, je ovšem otázka, zda pracovní migrace přes českou-polskou hranici zůstane i v budoucích letech jednosměrná.

Pohled na mapu Frýdlantska ohraničeného polskými hranicemi může při letném pohledu působit mylným dojmem, že pro Frýdlantsko je Polsko v podstatě jediný soused. Reálně se však hranice s Německem nachází v blízkosti 5-25km. Atraktivitu Německa však snižuje problematická ekonomická situace v obou německých městech blízko Frýdlantska, Žitava (něm. Zittau - nezaměstnanost v oblasti místní pobočky Úřadu práce v prosinci 2014 11,2 %) a Zhořelec (něm. Görlitz – s 13,9 % nejvyšší údaj pro všechny saské úřady práce!)³⁴.

I přes uvedené momentální negativní faktory v podobě snížené atraktivity pracovního trhu v německém a polském příhraničí se nám zdá pro další ekonomický rozvoj mikroregionu klíčové, zda se Frýdlantsko podaří postupně „reinterpretovat“ svoji geografickou pozici. Na mapách bez státních hranic není Frýdlantsko marginalizovaným a obtížně dostupným regionem, regionem s polohou na půl cesty mezi dvěma relativně velkými městy – Liberec (nad 100,000 obyvatel, z Frýdlantu 26 km) a dvojměstí Görlitz / Zgorzelec (celkem 88,000 obyvatel, z Frýdlantu 29 km), která mají obě dálniční spojení a vysokou školu. Dále je v relativní blízkosti menší centrum Bogatynia (18,000 obyvatel, 10 km z Frýdlantu), pro které může Frýdlantsko sloužit jako přirozené zázemí pro rekreaci, a Zittau (25,950 obyvatel, 27 km) a turisticky atraktivní Jelenia Góra (88,000 obyvatelů, 51 km). Postupná reinterpretace geografické polohy bude mezi jiným vyžadovat investice do jazykových znalostí místní populace a dopravních spojů. V současné době existuje spojení veřejnou dopravou mezi Frýdlantskem a zahraničními sousedními městy jen ve formě několika autobusových spojů do Bogatyně (3 denně) a Zgorzelce (3 denně), které slouží primárně pracovníkům z Polska na cestě do Liberce a tomu odpovídají i časy těchto spojů.

4.4.3 Zaměstnání a(nebo) dávky?

Vysoký podíl nezaměstnaných se samozřejmě projevuje i na čerpání státní podpory. Údaje, které nám poskytla vedoucí frýdlantské pobočky Úřadu práce, dále dovolují získat určitý přehled o počtech osob a domácností v hmotné nouzi. V únoru 2015 bylo vyplaceno:

- Mikroregion Frýdlant: 487 dávek příspěvku na živobytí, 68 doplatků na bydlení
- Nové Město p. Smrkem: 191 příspěvků na živobytí a 77 doplatků na bydlení.

³³ Local Data Bank na <http://stat.gov.pl>.

³⁴ Německý statistický úřad.

Je přitom důležité upozornit, že se nejedná o počty podpořených osob, neboť dávky jsou vypláceny buďto jednotlivcům nebo společně posuzovaným osobám v domácnosti. Databáze ÚP bohužel nedovoluje stanovit počty osob dle jednotlivých obcí. Určitou představu o nárůstu počtu vyplácených dávek lze nicméně získat z tabulky zpracovanou Krajskou pobočkou ÚP v Liberci, kterou jsme obdrželi od pobočky ÚP v Liberci.

Počet vyplacených dávek rostl v celém ORP Frýdlant z 7 948 (2012) na 10 145 (2013). Pravděpodobně se zde projevují změny v systému sociálního zabezpečení v důsledku reforem Nečasovy vlády, která v letech 2011/12 zrušila sociální příplatek, v důsledku čehož se řada rodin dostala do situace hmotné nouze. Dalším faktorem, kterým MPSV vysvětluje zdánlivé nesoulady mezi vývojem zaměstnanosti a objemem vyplacených dávek, může být zpoždění efektu ekonomické krize. Lidé, kteří přišli v důsledku ekonomické krize o práci, ve většině případů nejdříve pobírali podporu v nezaměstnanosti. Dále mohli mít i úspory, ze kterých žili před podáním první žádosti o dávky v hmotné nouzi.

Tabulka 8: Vývoj vyplacených dávek mikroregiony Frýdlant a Novoměstsko

		2012	2013	2014	
		počet	počet	počet	
Frýdlant					
HN	PnŽ	4 646	5 872	6 111	
	Dby	489	702	762	
	MoP	114	187	182	
celkem		5 249	6 761	7 055	
SSP	SoC	16	0	0	ze zákona zrušen
	Pbyd	3 191	3 819	4 634	
celkem		3 207	3 819	4 634	
		2012	2013	2014	
		počet	počet	počet	
Nové Město					
HN	PnŽ	1 872	2 056	2 169	
	Dby	763	906	865	
	MoP	64	63	56	
celkem		2 699	3 025	3 090	
SSP	SoC	31	0	0	ze zákona zrušen
	Pbyd	5 115	5 972	6 386	
celkem		5 146	5 972	6 386	
Vysvětlivky:					
PnŽ	příspěvek na živobytí				
Dbyd	doplatek na bydlení				
MOP	mimořádná okamžitá pomoc				

SocP	sociální příplatek
PByd	příspěvek na bydlení

Pobírání sociálních dávek bývá obvykle spojováno s nezaměstnaností, ale v rámci výzkumu jsme se často setkali s odlišnou situací – **koexistencí sociálních dávek a nízkých příjmů**. Podle paní Koutníkové, vedoucí sociálního odboru v Novém Městě pod Smrkem, je zhruba polovina všech romských domácností v situaci hmotné nouze – a to i pokud se v těchto domácnostech nacházejí zaměstnané osoby:

„U těch, které mají děti, je to skoro sto procent. Platí to i pro ty, kde jeden člen rodiny pracuje.“

Paradoxní spojení pobírání sociálních dávek a nízkých příjmů z legálního zaměstnání přitom nemá nic společného s mediálně často debatovaným zneužíváním sociálních dávek. Uvedená skutečnost svědčí o **chudobě takových domácností, kde příjmy z práce zdaleka nedostačují na pokrytí nejnutnějších nákladů** a vypovídá o **nízké hladině mezd** dostupných pro osoby s nízkou kvalifikací.

V České republice nejsou dostupná data o výši mezd na podrobnější než krajské úrovni. Alespoň rámcovou představu bylo nicméně možné získat na základě rozhovorů. Určitou kvantifikaci pak nabízejí údaje z insolvenčního rejstříku popisující případy z Nového Města pod Smrkem, které jsou jinak podrobněji analyzované v následující kapitole o zadluženosti. Tato data nabízí přehled jednak o zaměstnavatelích a obvyklé výši platů zaměstnanců, na jehož základě lze odhadovat výši dostupných mezd pro osoby s nízkou kvalifikací. Údaje jsou do značné potvrdzovány i informacemi získanými v rozhovorech s místními obyvateli – i když jsou v regionu dostupná zaměstnání za odměnu blízkou mediánu mezd, existuje zde zřejmě poměrně velká skupina osob, která pracuje za mzdu, která se blíží minimální mzdě, případně je jen o něco vyšší³⁵.

Tento stav je částečně výsledkem několika reforem systému sociální podpory, v důsledku kterých došlo k redukci některých typů sociálních plateb na straně jedné a několikaletému zmrazení růstu minimální mzdy, která je v Česku jedna z nejnižších v Evropě. V důsledku toho řada osob, které jsou zaměstnané, nemá příjmy, které by dosahovaly minimální částky potřebné pro obživu (životního minima). Pak **i přesto, že pracují, podléhají tyto osoby striktnímu disciplinačnímu režimu poskytování dávek v hmotné nouzi. Jde o velmi problematickou situaci – pro část domácností může jít o stav, ze kterého je pro rodiny s dětmi téměř nemožné vystoupit.** „Život na dávkách“ je spojen s různými restrikcemi – vedle permanentního režimu kontroly (měsíční docházky na úřad práce, dokládání příjmů a nákladů na bydlení, apod.) nemohou tyto rodiny například oficiálně vytvářet úspory, protože příjemce je povinný využít svůj majetek pro své materiální přežití. **Jedním z důsledků tohoto stavu, kdy se rodina i se zaměstnaným členem pohybuje na hranici příjmu potřebného pro zajištění základních potřeb, je i vysoká míra zadluženosti – dluhy mohou začít narůstat s každým nečekaným výdajem a s nízkými příjmy je velmi náročné ze zadlužení vybřednout.**

Skutečností též je, že u rodin s dětmi, které i s příjmem ze zaměstnání zůstávají v situaci hmotné nouze, práce nepřináší výrazné navýšení celkových příjmů. Ty jsou nadále

³⁵ V roce 2013 činila hrubá mediánová mzda v libereckém kraji v privátním sektoru 21 419 korun/měsíc, dolní decil hrubé mzdy činil 11 683 korun/měs. (Zdroj: Informační systém o průměrném výdělku - <http://www.ispv.cz/cz/Vysledky-setreni/Archiv/2013.aspx>)

vyrovnávány do výše životního minima dávkami v hmotné nouzi – možné navýšení příjmů slibuje především možnost uplatnit daňový bonus, který se (u nízkých mezd) de facto přičítá ke mzdě, celkový rozdíl je nicméně v řádu dvou, tří tisíců³⁶. Pokud je zaměstnání spojené s dalšími náklady jako na dojíždění či třeba hlídání dětí, může jeho přijetí vést ke snížení celkových příjmů domácnosti. Domácnost se tak dostává do paradoxní situace, kdy se jí práce nevyplatí.³⁷

Vzhledem k nižší úrovni vzdělání, obtížnějšímu uplatnění a diskriminaci na pracovním trhu se tyto problémy dotýkají výrazně častěji Romů, kteří častěji pracují na pozicích za velmi nízkou mzdu.

4.4.4 Práce a nezaměstnanost na základě výpovědí respondentů

Statistické informace o velikosti a složení nezaměstnané populace umožňují odhadnout velikost určitých ohrožených skupin, které se mohou stát cílovými skupinami aktivit lokálního partnerství. Bohužel nám ale statistické údaje neříkají mnoho o skutečné situaci nebo motivaci osob bez práce, což se může případ do případu velmi lišit. V následující části kapitoly se pokusíme tento chybějící článek doplnit pomocí informací získaných z rozhovorů s obyvateli domů, které byly v žádosti mikroregionů označené jako vyloučené lokality.

Díky výpovědím obyvatel můžeme lépe poznat některá dilemata a problémy chudých. Zároveň je však třeba upozornit na určité limity každého výzkumu, který vychází primárně z výpovědi konkrétních občanů či domácností. Nelze očekávat, že se všichni respondenti vůči jim neznámým výzkumníkům zcela otevřou. Je tedy třeba vzít v potaz, že si část respondentů nechává pro sebe informace, které by jeho či někoho jiného mohly v případě šíření dalším stranám ohrozit (práce na černo, kritika zaměstnavatele). Následující text proto prezentuje nejenom pohled jedné strany, ale snaží se v něm kombinovat pohledy chudých pracujících a nezaměstnaných se zkušenostmi zaměstnavatelů a institucí, které jsou s chudými domácnostmi v pravidelném kontaktu (například sociální pracovníci, starostové menších vesnic, pracovníci ÚP).

Rozhovory byly většinou rozsáhlé a probíhaly jak s jednotlivci tak i širšími skupinami osob různého věku složených z členů rodiny či sousedů nebo známých. Vzhledem k nelehké ekonomické situaci v regionu bylo překvapivé, že jsme navzdory viditelné chudobě nepotkali velký počet domácností, kde by byli všichni členové rodiny bez práce. Stížnosti na chybějící pracovní příležitosti vyjadřovaly **hlavně ženy a starší osoby nad 50 nebo 55 let**, kterým zaměstnavatelé v některých případech otevřeně sdělí, že pro osoby v tomto věku nemají žádné využití:

„Pro muže to není zase tak těžké si najít práci. Ne tady, a pro Romy ani v Liberci ve městě, ale v průmyslové zóně. Dělal jsem si svářečský kurs, netrvalo to moc dlouho, a po svářečích je stále velká poptávka. Stále hledají, a vozí nás firemním autobusem.“

(Romové z Arnoltic)

„Já bych taky chtěla pracovat, ale pro ženy je to nemožný. Tady nic nenajdu, a dojíždět do Liberce není kvůli dětem reálný. Zvažujeme, jestli se v budoucnosti kvůli

³⁶ Viz studie Kdy se práce vyplatí? Dostupná na: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/vyzkum-nizko-hodnocena-zamestnani-se-nemusi-vzdy-vyplatit>

³⁷ tamtéž

tomu nestěhovat někam blíž k Liberci, dokonce už máme vyhlídnutý jeden dům v Mníšku u Liberce.“

(mladý romský manželský pár, Arnoltice)

„S prací to nebylo vůbec lehké. V některých firmách stačilo, že jsem řekl „Nový Město pod Smrkem“ a nazdar. Lidi z Frýdlantska neberou. Nakonec jsem našel práci v průmyslové zóně. Zeptal jsem se, jestli by neměli práci i pro tátu. A že to je člověk, který celý život makal. Vedoucí říkal, že mi věří, ale že je mu to moc líto, ale že zásadně neberou lidi, kterým je víc než padesát. Když je člověk starší, tak se muže zastřelit, tak to dneska je.“

(romská rodina, Nový Město nad Smrkem)

„Když tady zavřeli továrnu, tak manžel hledal práci několik let. Zkusil cokoliv, ale nikdo nechce staršího člověka. Je to strašně ponižující. Když někam přijdete, a tam Vám řekne nějaká slepice, které není ani dvacet a má nulové zkušenosti, že v tomhle věku to nemá ani zkoušet... Nepřeju nikomu nic zlého, ale chtěla bych vidět, jak na tom bude ta slečna za 20, 30 let, až bude náhodou hledat práci...“

(bývalá administrátorka v textilní továrně, dnes asi 60)

Negativní postoj zaměstnavatelů ke starším lidem působí ovšem překvapivě ve světle zkušenosti některých (jak VPP tak soukromých) zaměstnavatelů, kteří si v rozhovorech stěžovali na zhoršení motivace a pracovní morálky u mnoha mladších osob bez práce:

No, zájemců o veřejně prospěšných práce je tady dost, ale já potřebuju lidi, co jsou trochu kvalifikovaní. Moje zkušenost je, že mladí lidé jsou urážlivější. Často nemají žádnou zkušenost s pravidelnou prací, chybí jim disciplína, kvalifikace a motivace. Nechtějí dělat za minimální mzdu. Nebo tu práci vezmou, ale už druhý měsíc přestanou chodit. Ale strašně špatně nesou kritiku.

(starostka Šidlová, Bulovka)

Pro vysvětlení onoho úbytku pracovní morálky je bezpochyby velmi důležitý faktor nedostatečná finanční motivace. Zdá se, že pro část příslušníků starší generace, kteří se, jak jsme často slyšeli v rozhovorech „učili za komunistů, co to znamená pracovat“, není fakt, že zaměstnanost nemá téměř žádný dopad na finanční situaci domácností, vnímáno jako nepřírozený stav. V mnoha případech jsou proto vděční i za nabídky jako VPP za minimální mzdu, jakkoli jim nepřináší příliš velké zlepšení finanční situace (konkrétní dopad na rodinný rozpočet nelze ovšem zevšeobecnit, protože je závislý na mnoha faktorech, jako například počet členů sdílené domácnosti). Zdá se, že z pohledu některých mladých mužů s nízkým vzděláním, kteří vyrůstali v době, kdy život rodiny už nebyl natolik ovlivněn prací, ale byl spíše otázkou ekonomického přežití, je ovšem časově omezená práce za minimální mzdu (jako VPP) mnohem méně lákavá. Platí to o to víc, pokud má mladý člověk možnost si příležitostně neformálně vydělat něco navíc.

Vzhledem k nízké atraktivitě špatně placené legální práce, kterou navíc dále snižuje finanční náročnost dojíždění, se samozřejmě nabízí otázka, do jaké míry je nezaměstnanost v některých případech (možná i racionální) volbou. V takovém smyslu lze interpretovat tvrzení vedoucí ÚP ve Frýdlantu, podle které si velká část osob, která byla sankčně vyřazena z evidence ÚP a přišla v důsledku toho o příjem dávek, byla schopna najít si práci. Je však nutno dodat, že se jedná o tvrzení, které nevychází přímo ze statistických údajů, ale ze subjektivního pocitu a může být proto ovlivněno působivostí některých nikoli nezbytně

reprezentativních příběhů. Rozhodně se však jedná o oblast, která by si zasloužila další zkoumání.

Otázka neformální pracovní příležitosti je samozřejmě velmi citlivá, neboť by se někteří z respondentů mohli výzkumníkům přiznat k nelegální aktivitám. Neptali jsme se tedy na neformální práci přímo, neboť jsme vycházeli ze zkušenosti, že získané informace nebudou v tomto ohledu vždy odrážet realitu. Přesto značný počet respondentů o příležitostných pracích „na černo“ v různých kontextech mluvil: „*Jenom z dávek se žít nedá, a jinou práci mi nikdo nenabízí.*“ Jednalo se jak o pracovní příležitosti v rámci Libereckého kraje, tak i v Praze (kuchyně hotelů) či jiných městech. Celkově jsme nabyli dojem, že práce na černo je poměrně rozšířená a velmi těžko postihnutelná:

„Riziko v tom asi moc není. Mají smlouvu na 4 000 korun, tolik si můžou legálně vydělat, když jsou bez práce. Kdyby přišla kontrola, tak jí ukážou. A těžko může někdo kontrolovat, jestli pracují víc a dostanou něco bokem.“

(Mladý muž, Nové Město pod Smrkem)

Názory respondentů potvrdila v podstatě i vedoucí pobočky Úřadu práce ve Frýdlantu, podle které je práce na černo jen velmi zřídka důvodem pro sankční vyřazení z evidence nezaměstnaných (od začátku roku 2014 do listopadu 1 nebo 2 případy z celkového počtu 125 vyřazených v oblasti působnosti ÚP Frýdlant, zbytek byl většinou vyřazen z důvodu špatné spolupráce s ÚP). Na druhou stranu lze z dostupných informací usuzovat, že se v případě příjemců dávek většinou nejedná o pravidelnou nelegální práci, ale spíše o nepravidelné a časově omezené příležitosti, které většinou předluženým rodinám pomáhají finančně přežít. Podle starostky Bulovky však kvůli nepravidelnosti neformální pracovní činnosti nezískají mladí nezaměstnaní pracovní disciplínu „vstávat do práce každý den“, která podle její zkušenosti často právě u mladých pracovníků VPP absentuje. Podle odhadů vedoucí sociálního odboru v Novém Městě pod Smrkem, která zná místní příjemce dávek z mnoholeté praxe, je v Novém Městě pouze hrstka domácností, kde se vzhledem k technické vybavenosti domácnosti nabízí otázka, zda jejich příjmy nepocházejí z pravidelnější práce na černo.

Zároveň má i legální práce často prekérní³⁸ charakter, což může přispět ke smazávání významu hranice mezi legální a nelegální činností. V souvislosti s prekérní prací byly nejčastěji zmiňovány **pracovní agentury**, které mají na Frýdlantsku všeobecně velmi špatnou pověst. Respondenti, zmiňující praktiky agentur, používali výrazy jako „čistá krádež“, „podvod“ nebo vykořisťování³⁹. Zároveň několik respondentů uvedlo, že noví zaměstnanci nemají ve firmách na začátku jinou volbu, než pracovat pod agenturou. Pokud se pracovník osvědčí a firma má stále potřebu, může mu být třeba po roce nabídnut přechod do zaměstnaneckého poměru, který je pro zaměstnance výhodnější z pohledu financí, ale zejména zaměstnanecké jistoty. Zároveň ale mnozí respondenti tvrdili, že firmy nechtějí ani po delším čase nabírat zaměstnance jako „kmenové“, že firmám systém pracovních agentur vyhovuje. Vedoucí frýdlantské pobočky ÚP potvrdila, že v poslední době se vyskytl minimálně jeden případ, kdy pracovní agentura krachovala a lidé skončili bez výplaty a práce. Z rozhovorů nebylo zcela jasné, do jaké míry se negativní zkušenosti s pracovními agenturami zakládají na vlastní negativní zkušenosti nebo spíše na známých skandálech, které byly i mediálně šířeny. Z našeho pohledu se však jedná o téma, které by si zasloužilo

³⁸ Z výrazu z angličtiny „precarious work“, tj. nejistá, nestálá, nespolehlivá forma práce, viz

https://en.wikipedia.org/wiki/Precarious_work

³⁹ Zde je nutné zmínit, že se nejedná o vykořisťování v marxistickém slova smyslu založeném na vlastnictví výrobních prostředků, ale prakticky o parazitování pracovní agentury na práci pracovníka strháváním částek ve výši desítek procent ze mzdy.

hlubší analýzu. Zároveň se nabízí otázka, zda by se činnost pracovní agentury nemohla stát třeba i předmětem sociálního podnikání.

Na základě rozhovorů získali výzkumníci dojem, že ve většině případů nelze mluvit o racionálním zvážení výhod a nevýhod legální a nelegální práce. Mnoho domácností je zadlužených a ve velké finanční tísní a řeší primárně každodenní přežití – jak nakrmit děti, jak zaplatit obědy ve škole, jak zabránit exekuci – každá možnost příjvodu je tak lákavá.

4.4.5 Závěr: Nejohroženější skupiny na pracovním trhu a potenciál pro intervenci

4.4.5.1 Shrnutí

- Na Frýdlantsku došlo po r. 1990 k poklesu počtu pracovních míst. Tato skutečnost se ovšem nezobrazuje v plné míře v údajích o zaměstnanosti, neboť ji zkresluje možnost dojíždění za prací do liberecké aglomerace. Analýza aktuálních čísel nezaměstnanosti naznačuje, že existuje zřetelná souvislost mezi kvalitou dopravního spojení a nezaměstnaností v jednotlivých obcích. Situace je nejproblematictější v menších obcích s nižší kvalitou veřejné či zaměstnavateli dotované dopravy.
- Kromě nutnosti dojíždět za prací je podle vypovědí osob ohrožených sociálním vyloučením typické zařazení do směnového provozu, s agenturním zaměstnáním a též výrazná diskriminace na základě věku. Existuje celá řada skupin, pro které je kvůli uvedeným faktorům téměř nemožné si najít a udržet takovou práci. Nejtěžší je pozice žen s malými dětmi a starších osob.
- Pracovní agentury jsou respondenty vnímané velmi negativně. Nabízejí výrazně horší platební ohodnocení a byly některými respondenty obviňované z obzvláštního vykořisťování pracovníků. V mnoha výrobních podnicích na Liberecku jsou noví zaměstnanci ovšem nabíráni zpravidla jenom přes pracovní agenturu.
- Veřejné prospěšné práce mají velký význam pro osoby s horším postavením na trhu práce. Jsou zároveň velmi významné z pohledu obcí, kterým umožňují realizovat jinak těžce financovatelné činnosti. Nepříjemné ovšem je, že stát se tak skrze VPP de facto stal největším prekérním⁴⁰ zaměstnavatelem v Česku.
- Podle zkušeností obcí a soukromých zaměstnavatelů skupina nezaměstnaných, kteří chtějí skutečně pracovat (i za nízkou mzdou) a mají potřebnou motivaci a disciplínu, není příliš velká. Vzhledem k nízkým mzdám za málo kvalifikovanou práci dávají někteří obyvatelé regionu přednost kombinování pobírání sociálních dávek a příležitostných příjmů (bud neformálních nebo v rámci limitu dovolených příjmů při nezaměstnanosti, nebo třeba sezónním brigádám či sběru lesních plodin).

⁴⁰ Viz odkaz na prekérní práci v jedné z předchozích poznámek.

4.4.5.2 Doporučení

- Doporučujeme využít stávající a budoucí dotační příležitosti pro tvorbu pracovních míst pro vytvoření služeb, které ulehčí dalším lidem přístup k pracovním trhu. Jednou takovou možností je využití dotovaných pracovních míst pro zlepšení veřejné dopravy. Představitelný je například systém mikrobuseů či sběrných taxíků, které by spojovaly jak nádraží na tratích do Liberce tak zastávky firemních autobusů s odlehlými venkovskými obcemi. Druhou možností jsou hlídací služby pro rodiny s dětmi (například ambulantní hlídání v případě nemoci dětí).
- Další možností pro zatraktivnění práce v rámci regulérního pracovního trhu je dotování nákladů na dojíždění (například cíleně a časově omezeně pro lidi s nízkou kvalifikací a malými pracovními zkušenostmi).
- Značný turistický potenciál mikroregionu je v současné době využit jenom z části. V žádném případě nemá smysl vidět turistický rozvoj a investice do sociální oblasti jako alternativy, které by se vzájemně vylučovaly. Naopak lze prevenci sociálního vyloučení chápat jako důležitý předpoklad pro zatraktivnění oblasti pro hosty. Jako pozitivní příklad můžeme zde uvést město Krasná Lípa na Šluknovsku, které se úspěšně profilovalo jako „brána do Českého Švýcarska“ a které je zároveň dlouhodobě nejaktivnější šluknovskou obcí v oblasti integrace Romů. Doporučujeme zvážit vznik sociálních podniků, které by doplňovaly nabídku turistických služeb v regionu (například půjčovna kol a koloběžek v kombinaci s kavárnou v opouštěných nádražních budovách, turistický mikrobuse k lanovce v Swieradów Zdrój nebo spojení historického města Görlitz s frýdlantským „Kafkovým“ zámkem⁴¹). Veřejné prospěšné práce mohou taky být využity pro vybudování nových nebo pro údržbu stávajících turistických cest (například i u singletreku v Novém Městě pod Smrkem, nedostatek kvalifikace pracovníků VPP v tomto oboru by mohl napravit systém zaučení a navázání v práci již v klasickém pracovním poměru).
- Vzhledem ke kritickému hodnocení fungování pracovních agentur stojí za úvahu založení obecně prospěšné pracovní agentury, která by dodávala udržitelným způsobem pracovní síly firmám na Liberecku a Mladoboleslavsku.

⁴¹ Pro více viz např. <https://www.facebook.com/pages/Fr%C3%BDdlantsko-Franze-Kafky/218480458163878>

4.5 Dluhy

V kapitole 3.1 o bydlení bylo popsáno, že dluhy na nájemném jsou jedním z nejrozšířenějších problémů, kterým čelí jak soukromí majitelé bytů, tak i správci obecních bytových fondů. Destabilizační efekt dluhů má nicméně negativní dopad především na osoby, které jsou zadluženy a týká se mnoha dalších dimenzí života než jen bydlení: Srážky ze mzdy mohou mnohé demotivovat v hledání práce nebo bytu a jsou též důvodem pro upřednostnění neformálního zaměstnání. Zadluženost může vést k materiální deprivaci dětí a tím pádem ohrožit jejich školní úspěchy, sebevědomí a zdravý psychický rozvoj. Celkově je dopad na psychickou stabilitu jednotlivců a komunit bezpochybně zásadní a zároveň těžko měřitelný aspekt, který může vést k celkové rezignaci člověka, šíření pocitu bezpráví a vyloučení ze společnosti. Důležitou roli přitom hraje nedostatečná finanční gramotnost na straně dlužníků, tendence k využití psychického nátlaku při vymáhání dluhů, ale i celková nepřehlednost pravidel a chybějící transparentnost mnoha věřitelů, často i přímo podvodné metody, jak vlákat zákazníky do dluhu.

Zpracování tématu zadlužení naráží na několik limitů. V České republice je mnoho klíčových údajů o zadluženosti, které by umožnily popsat celkový rozměr problému zadluženosti na Frýdlantsku, zpravováno soukromými institucemi. Výzkumníkům bohužel nebylo umožněno tyto databáze pro analytické účely této studie využít. Další omezení souvisí s citlivostí tématu. Dluhy jsou v české společnosti stále značně tabuizované, a proto se ne vždy zdálo být vhodným diskutovat během rozhovorů zadluženost domácností.

V rámci této studie jsme se proto omezili na analýzu informací získaných z některých (otevřenějších) rozhovorů, informací od pracovníků sociálních odborů a dat z jediného veřejně přístupného zdroje nabízejícího informace na úrovni obcí – Insolvenčního rejstříku.

4.5.1 Zadluženost ve výpovědích respondentů

„Exekuce? Exekuci, tu tady mají všichni.“ V rozhovorech s obyvateli domů označených jako sociálně vyloučené lokality se problémy s dluhy a exekucemi dotýkají velké skupiny respondentů. Rozhovory s domácnostmi, které jsou sociálně slabé, nebo ohrožené sociálním vyloučením, vytvářejí dojem, že problém předluženosti je všudypřítomný. S katastrofální zadlužeností se nesetkáváme jen v romské komunitě nebo v tzv. vyloučených lokalitách, byť zde je riziko zadlužení vyšší a i nízký dluh je v některých případech velmi obtížné splácet:

„Příspěvek na bydlení nedosahuje výše nájemného dle smlouvy a příspěvek hmotné nouze vytváří pouze malou životní rezervu. V případě vzniku dalších mimořádných výdajů jako např. ošacení, jídlo, jízdné do školy pro děti aj. rodiny tyto výdaje řeší z financí příspěvku na bydlení a tím začínají dlužit na nájemném. (...) Rodiny žijí pod hranicí životního minima a stávají se lehkou kořistí nebankovního sektoru a následně neřízeného procesu exekucí.“

(glosuje Jaroslav Grundza)

S výpověďmi o zadlužení kvůli nenadálým výdajům (např. zařízení či rekonstrukce bytu, který je neobyvatelný, platba kauce, nemoc, rodinné problémy, neproplacení mzdy, ...) jsme se v rozhovorech setkávali dosti často. V mnoha případech nicméně zmiňovali dluhy i respondenti z domácností, kde nebyli nezaměstnaní a které působily „fungujícím“ dojmem.

Pro ilustraci uvádíme jeden podrobnější příběh zadlužení: V době, kdy se rodina kvůli potřebné opravě vlastního domu začínala zadlužovat, měli oba dospělí členové rodiny práci v místní textilce, která fungovala do roku 2005/6. Manželé po uzavření textilní továrny byli schopni najít pouze příležitostné práce a začali mít problémy dluhy splácet:

„Dělala jsem pak v lesní školce, a taky v Liberci v průmyslové zóně, přes pracovní agenturu. Ale to bych už neudělala, ta agentura nás okrádala. Kmenoví zaměstnanci dostávají 25 000 měsíčně, lidé přes Agenturu 11 000. A k tomu ještě náklady na cestu!“

K původním dluhům za rekonstrukci domu se přidaly ještě další, přičemž některé vznikly podivným způsobem:

„Měli jsme internet u 02. Potom jsme změnili společnost, ale stále chodily faktury za 02. Společnost jsme na to upozorňovali, že u nich už nejsme, ale faktury a upozornění chodily dále. Tak jsme na to přestali reagovat.“

Obrátili se na dluhové poradenství společnosti Člověka v tísní, ale tam jim nebyli schopni jim zásadně pomoci.

„Bylo to spíš takový poradenství. Oháněli se právníky, ale já jsem žádného právníka neviděl. Říkali, že se ozvou, ale nikdo se neozval.“

Jednou už téměř využili nabídku na oddlužení soukromé firmy, ale naštěstí ještě včas zjistili, že se pravděpodobně jednalo o podvodníky. Ulehčení situace přišlo až díky spolupráci s advokátem, který je přímo kontaktoval:

„On si nás nějak našel. Přišel dopis. My jsme to probrali na sociálce, jestli to nebude další podvod. Na konci jsme ho zaplatili a to se nám osvědčilo.“

Díky spolupráci s advokátem se na poslední chvíli podařilo zastavit exekuci domu. Rodina se tak vyhnula naprosto fatální situaci. Advokát využil rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. 7. 2013, díky kterému se pro tisíce dlužníků objevila možnost zrušení rozhodčího nálezů a zastavení exekuce, která byla nařízena na základě neplatných rozhodčích doložek⁴².

Příběh ilustruje několik obecnějších aspektů zadlužení. Především je třeba mít na paměti, že důvody pro vnik zadlužení jsou velmi různorodé. V některých případech stojí za začátku zadluženosti lehkomyšlný nákup zboží na úvěr, které pak lidé nebyli schopni splácet. V jiných nicméně jde o půjčky uzavřené v době, kdy domácnost nebo jedinec měl relativně stabilní příjem, o který ale později přišli v důsledku událostí, která nemusí být zcela pod jejich kontrolou – ztráta zaměstnání, nemoc nebo nečekané výdaje. Zejména v případech, kdy jde o kombinaci většího množství úvěrů (což jak ukazuje analýza insolvenčních spisů níže, není tak neobvyklé) a zadlužení sami nemají zcela přehled o své situaci, respektive vnímají, že není v jejich silách situaci řešit, hrozí, že na možnost hledání řešení zcela rezignují.

Pro řešení situace zadlužení je proto zásadní role poradenských institucí. Na Frýdlantsku je přímo dluhové poradenství poskytováno jen rámci občanské poradny, kterou nabízí občanské sdružení „D“ v prostorech Poradního a Setkávacího centra POSEC jednou za týden ve Frýdlantu. Ve Frýdlantu a Novém Městě pod Smrkem jsou navíc schopni pomoci dlužníkům řešit jejich problémy zaměstnanci sociálního odboru. Dotazovaní vedoucí

⁴² Viz například

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1422033171429424&id=100008682631399&pnref=story

sociálních odborů ve Frýdlantu a Novém Městě pod Smrkem se nicméně shodli na tom, že jen zlomek předlužených osob sám aktivně vyhledá odbornou pomoc. V mnoho případech přijdou navíc příliš pozdě, když jím hrozí exekuce majetku nebo ztráta bydlení.

4.5.2 Insolvenční rejstřík jako zdroj informací o zadluženosti a dlužnících

Jak bylo řečeno v úvodu, pro alespoň rámcovou kvantifikaci problematiky zadlužení jsou v této studii využita data z *Insolvenčního rejstříku*⁴³, který nabízí nejpodrobnější (z pohledu ochrany osobních údajů až problematický otevřeně!) přístupné informace o jednotlivých případech oddlužení jednotlivců/manželských párů.

O čem tato data vypovídají? Od roku 2008 existuje v České republice pro dlužníky, kteří nemají ani dostatečný majetek ani dostatečné příjmy na splácení dluhů možnost požádat o insolvenci (oddlužení). Pokud dlužník splňuje podmínky tzv. „úpadku“, tedy je schopen v průběhu pěti let svým nezajištěným věřitelům uhradit minimálně 30% jejich pohledávek, rozhodne obvykle v insolvenčním řízení soud o "oddlužení". Pro rozhodnutí o povolení oddlužení je tedy klíčové, aby dlužník (event. dlužníci – manželský pár) doložil stabilní příjem v dostatečné výši, adekvátně velikosti dluhu. Vedle pravidelného příjmu ze zaměstnání a dalších přívýdělků může jít například o důchod, podporu na mateřské, v některých případech i dávky státní sociální pomoci (zejména rodičovský příspěvek), příjem může být doplněn závazkem třetí osoby (někdy označovaným jako tzv. insolvenční důchod), že bude příjem dlužníka doplňovat do částky potřebné ke splacení dluhu. Počet osobních bankrotů tedy ovlivňuje kromě úrovně zadlužení i příjmová situace dlužníků.

V insolvenčním rejstříku lze najít rozsáhlou dokumentaci jak aktivních, tak uzavřených individuálních případů osobního oddlužení. Pod slovem „*aktivní případ*“ se rozumí případy od podání návrhu na oddlužení dlužníkem až k zamítnutí žádosti a následnému vyhlášení konkurzu dlužníka nebo ukončení (většinou pětiletého) procesu oddlužení; *uzavřené* jsou naopak případy, kdy bylo oddlužení úspěšně ukončeno (*odškrtnutá věc, pravomocná věc*).

V následující části se pokusíme o zachycení charakteru zadluženosti na základě analýz dat ohledně těchto oddlužení. Je ovšem důležité upozornit na skutečnost, že osobní bankroty mají svá specifika. **Jsme si vědomi toho, že ti, kteří vstupují do insolvenčního řízení, jsou specifickou skupinou dlužníků.** Kritérium schopnosti částečného hrazení dluhů neumožňuje využít tuto poslední únikovou cestu nejchudší domácnostem, které nemají vzhledem k nízkým nebo nepravidelným příjmům, možnost uhradit požadovaný minimální podíl dluhů. Na druhou stranou jsme se s insolventy setkali i u domácností označovaných za sociálně vyloučené, takže lze odhadovat, že data o insolvencích mohou pomoci přiblížit i obecnější charakteristiky zadluženosti obyvatel.

Dalším faktorem, který zásadně ovlivňuje počet oddlužení, je bezpochyby dostupnost dluhového poradenství a právnických služeb. Vzhledem k uvedeným faktorům nelze poměr mezi počtem obyvatel a insolventy jednoznačně interpretovat jako indikátor pro úroveň zadluženosti v určité lokalitě. O to víc upozorňuje analýza těchto údajů na velmi důležitou skutečnost: Problém předluženosti zdaleka není jen otázkou nejchudších obyvatel, ale týká se velkého počtu osob různého sociálního statusu. Přesto však platí, že riziko „uvíznutí v dluhové pasti“ je největší u osob s nízkými/nepravidelnými příjmy, které mají jen velmi

⁴³ <https://isir.justice.cz/isir/common/index.do>

omezené možnosti dluhy splácet pomocí odprodeje majetku nebo snížením životního standardu.

Pro účely analýzy byly jednak porovnány počty insolvenčních řízení vedených proti dlužníkům s trvalým pobytem jednotlivých obcí a dále byla podrobněji analyzována data dlužníků s trvalým pobytem ve Novém městě pod Smrkem. Zpracovaný přehled může sloužit alespoň jako malá ukázka situace v oblasti předlužení.

4.5.2.1 Počet případů v insolvenčním rejstříku

Celkově najdeme v současné době (únor 2014) ve sledovaných obcích Bulovka, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Višňová 235 případů (z toho 149 aktivní). Tabulka 11 informuje o počtu případů v jednotlivých obcích. Zde je patrné, že poměr případů vůči počtu obyvatel je nejvyšší v případě menších obcí (nejvíce v Bulovce s jedním případem na 30 obyvatel). V menších obcích Bulovka a Višňová je navíc více uzavřených případů. To naznačuje, že zde lidé začali nástroj oddlužení využívat už dříve. Vzhledem k malému celkovému počtu insolvencí ve venkovských obcích mohou být ovšem údaje ovlivněné několika atypickými případy. Pro správnou interpretaci údajů je navíc užitečné vědět, že insolvence v jedné domácnosti vede poměrně často ke dvěma zápisům, protože do r. 2014 musel každý z manželů podat návrh na oddlužení zvlášť.

Tabulka 9: Insolvenční rejstřík - počet případů v jednotlivých obcích

Obec	Počet obyvatel	Počet případů (z toho aktivních)
Bulovka	842	28 (11)
Frýdlant	7495	104 (73)
Nové Město pod Smrkem	3 834	71 (47)
Višňová	1288	32 (18)

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 3.3.2015)

4.5.2.2 Prostorová distribuce

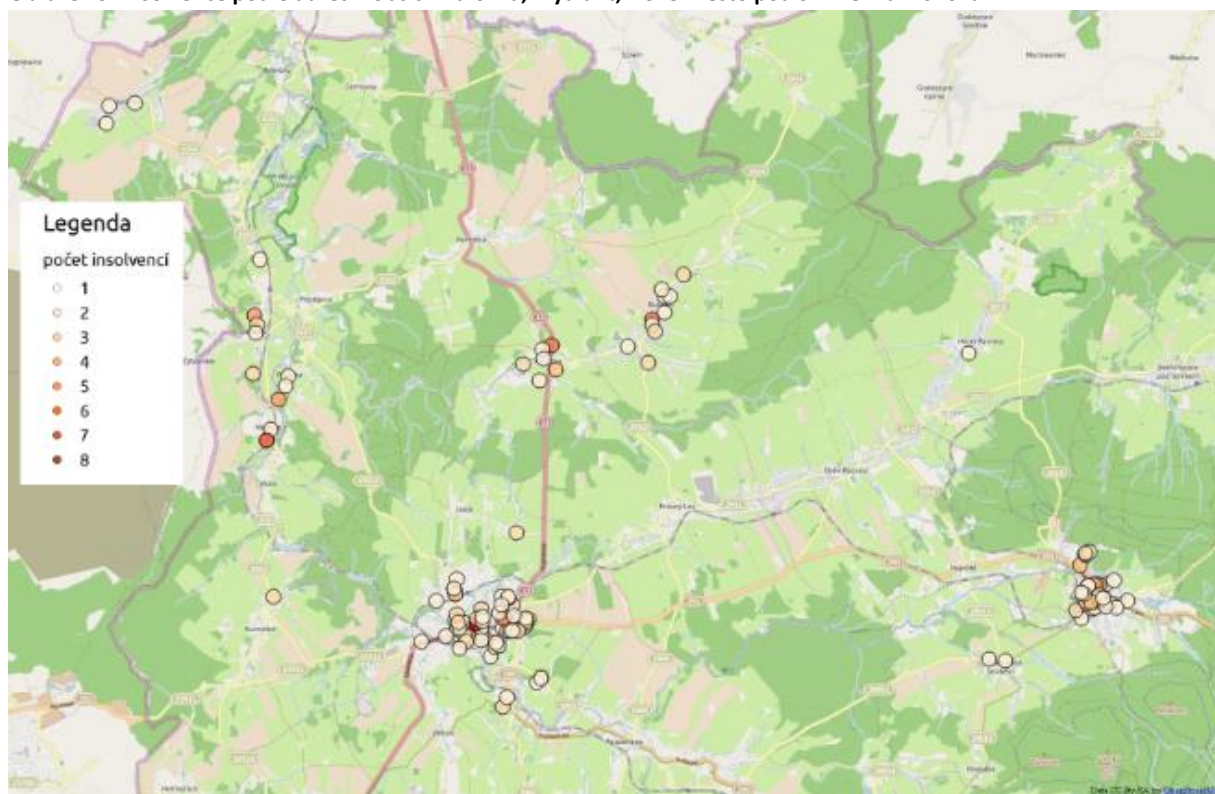
Pro zachycení prostorové distribuce insolvencí byly adresy jednotlivých případů zaneseny do mapy s cílem zjistit, do jaké míry existuje souvislost mezi osobními bankroty a koncentrací sociálně vyloučených osob v objektech identifikovaných v dřívějších výzkumech popsanych v dřívějších kapitolách. Následující mapy na obrázcích 5 – 7 ukazují distribuci osobních insolvencí ve všech čtyřech zkoumaných obcích.

V Bulovce je patrná určitá koncentrace v Bulovce-Arnolticích, kde jsou lokalizované zhruba dvě třetiny místních případů. Situace je zde ovšem specifická v tom, že se jedna osoba objevuje v rejstříku celkem pětkrát, což může být způsobené administrativním neopatřením. I tak lze ovšem hovořit o určité koncentraci případů v této části obce. Na druhé straně je zde stejně jako ve všech jiných obcích poměrně velký počet případů, u kterých nelze pozorovat žádný prostorový vzorec. Jedná se o jasný signál, který svědčí o celkovém rozsahu předlužení. Rozhodně nelze říci, že by se tyto problémy týkaly především Romů nebo jiných osob, kteří viditelně žijí „na okraji společnosti“.

Další mapa poskytuje detailnější pohled na situaci **ve městě Frýdlant**. Zajímavý je na jednu stranu značný počet insolvencí osob, které jsou trvale hlášeny na radnici (celkem 8 případů). Adresy evidované mezi vyloučenými lokalitami nejsou nadprůměrně zastoupené. Vzhledem k tomu, že rozhovory s obyvateli těchto domů jednoznačně potvrdily vysokou míru zadluženosti, nabízí se dvě vysvětlení. Kromě výše uvedených finančních bariér při využití insolvence může být důvodem i nižší informovanost o vhodném postupu pro vyhlášení insolvence. Zároveň ale ve Frýdlantu stejně jako v jiných obcích regionu platí, že je zadluženost širokým problémem, který se neomezuje na určité sociální skupiny, ale naopak se týká celého města.

Obrázek 7 poskytuje detailnější pohled na **situaci v Novém Městě pod Smrkem**. Ani zde nejsou insolvence primárně záležitostí obyvatel tzv. vyloučených lokalit, ale spíš celoměstským fenoménem. Dokonce se tu setkáváme s určitou koncentrací i v „okálech“⁴⁴, které mají v Novém Městě pověst čtvrti lépe situovaných občanů. Celkově však platí, že zadluženost lze vnímat jako celoměstský problém, který má sice nejbolestivější dopad na nejchudší obyvatele, ale jinak není prostorově ani sociálně omezený na určitý segment populace.

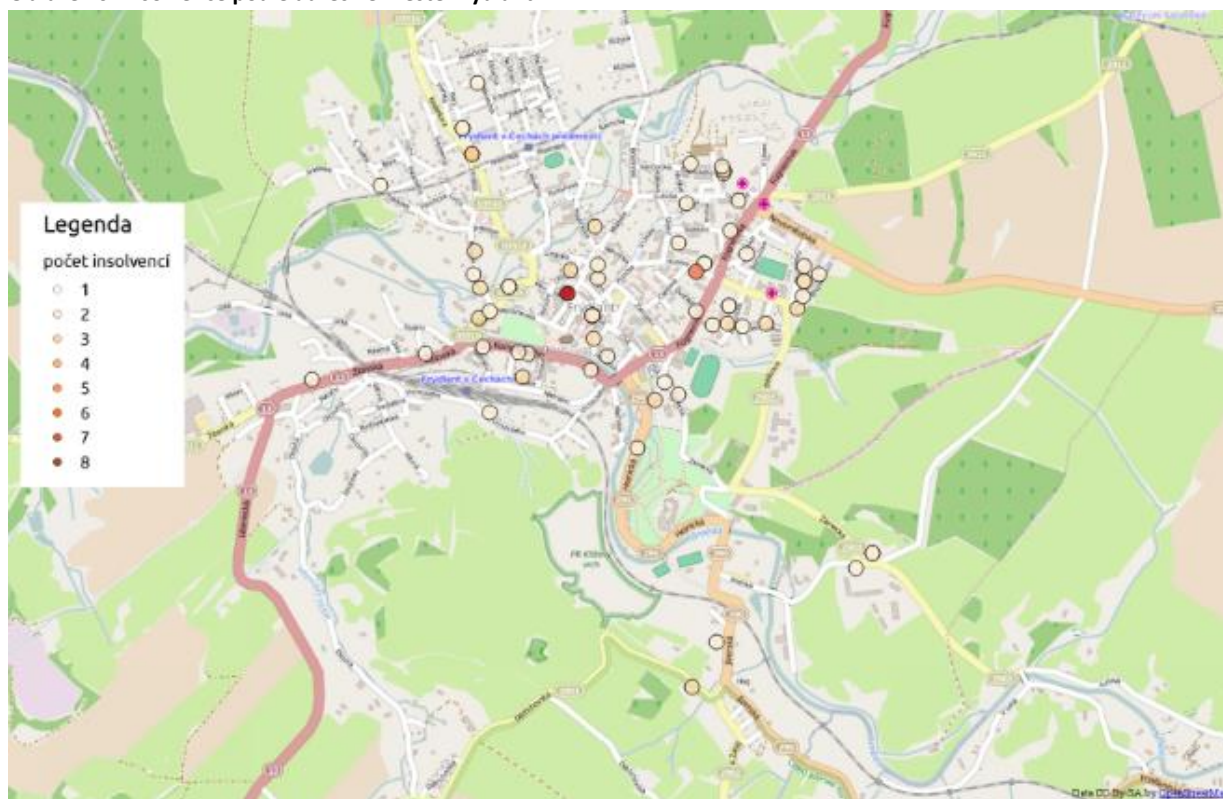
Obrázek 5: Insolvence podle adres v obcích Bulovka, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Višňová

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 3.3.2015)

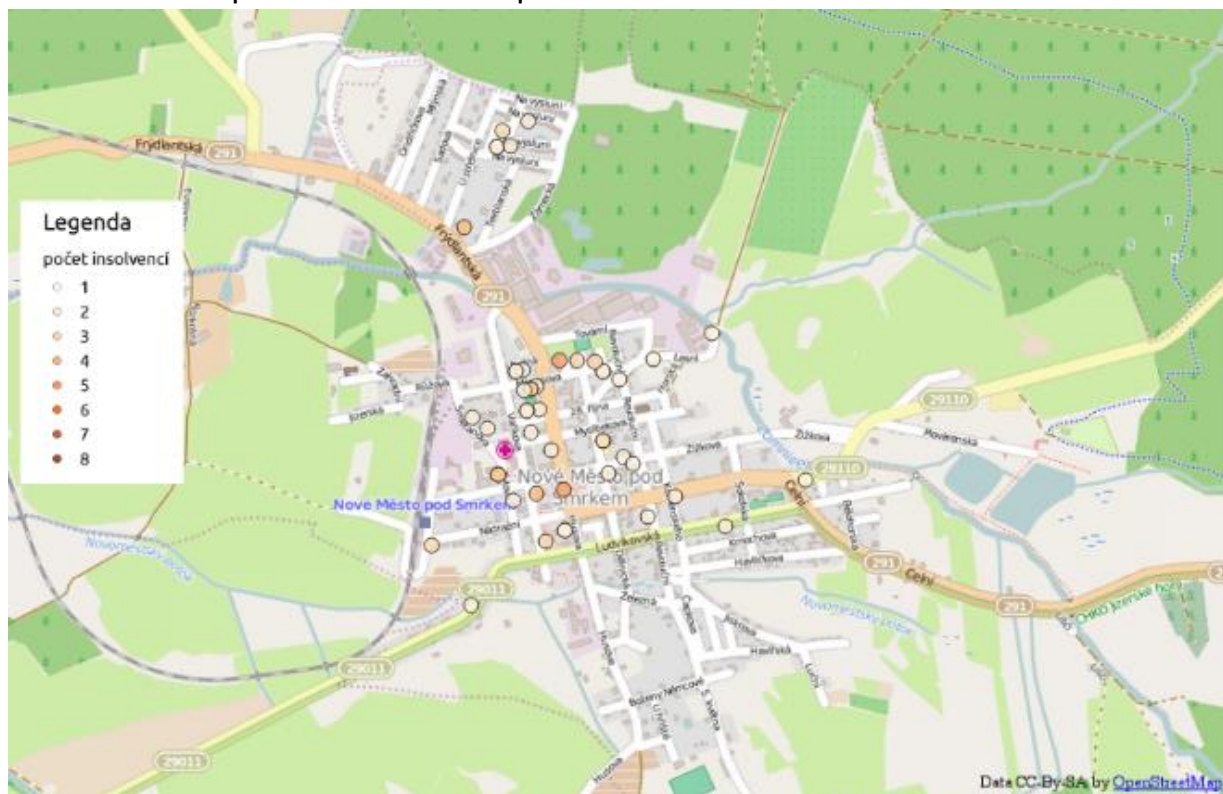
⁴⁴ Okál je lidový název dřevostavbového typu rodinného domu, viz např. <http://www.drevostavitel.cz/clanek/co-nam-daly-okaly>

Obrázek 6: Insolvence podle adres ve městě Frýdlant

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 3.3.2015)

Obrázek 7: Insolvence podle adres v Novém Městě pod Smrkem

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 3.3.2015)

4.5.2.3 Charakter zadluženosti na základě insolvenčního rejstříku – case study Nové město pod Smrkem

Z insolvenčního rejstříku je možné získat některé podrobnější informace ohledně charakteru zadlužení osob, kterým bylo oddlužení soudně schváleno. V rámci tohoto výzkumu byl z kapacitních důvodů podrobněji analyzován charakter zadlužení jen v Novém městě pod Smrkem.

V době zpracování výzkumné zprávy (únor/březen 2015) bylo v rejstříku v Novém městě registrováno 39 aktivních insolvencí, které se týkaly 52 osob (dále označováni v souladu se spisy jako „dlužníci“), v rámci analýzy byly společné (společně splácené) insolvence manželů analyzovány jako jeden případ, i pokud byly vedeny ve více spisech. O těchto případech byla dostupná základní data – kromě výše analyzovaných adres šlo především o věk a pohlaví. U 33 insolvencí byly dostupné i další dokumenty (zejména rozhodnutí o oddlužení), které umožňovaly analyzovat výši dluhů, věřitele a zdroje financí pro pokrytí dluhu.

V Novém městě pod Smrkem tvořily největší podíl insolvencí samostatné insolvence žen (38%), třetinu případů tvořila společná insolvence manželů, necelou čtvrtinu pak samotných mužů – jak ukazuje tabulka níže.

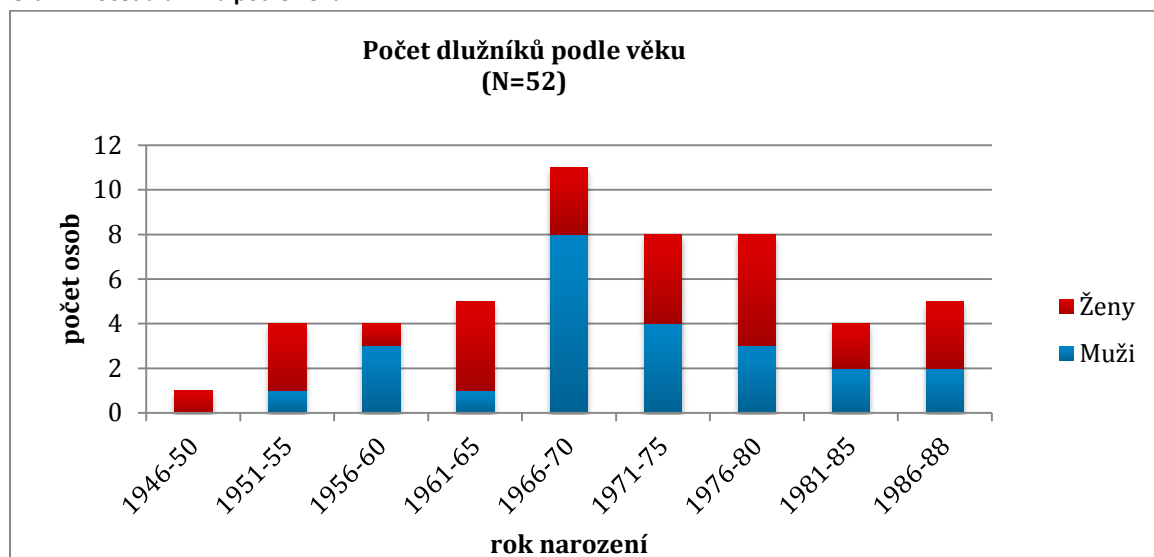
Tabulka 10: Počet aktivních insolvenčních řízení v Novém městě pod Smrkem (společné insolvence manželů zahrnuty jako jeden případ)

Aktivní insolvenční řízení	Celkem	Jen muž	Jen žena	Manželé
Celkový počet povolených v rejstříku	39	11	15	13
Procento	100%	28%	38%	33%

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 5. 3. 2015)

Díváme-li se na věkové složení, nejpočetněji byla zastoupena skupina osob, který je v současnosti 45-50 let (28% osob), dále pak osoby mezi 35-40 a 40-45 lety (21% osob v každé skupiny. Varovným znamením by měl být vysoký podíl insolvencí u mladých lidí – více než desetina (13%) se dotýkala osob, kterým ani nebylo 30 let. Věkové rozložení ukazuje graf níže.

Graf 1: Počet dlužníků podle věku

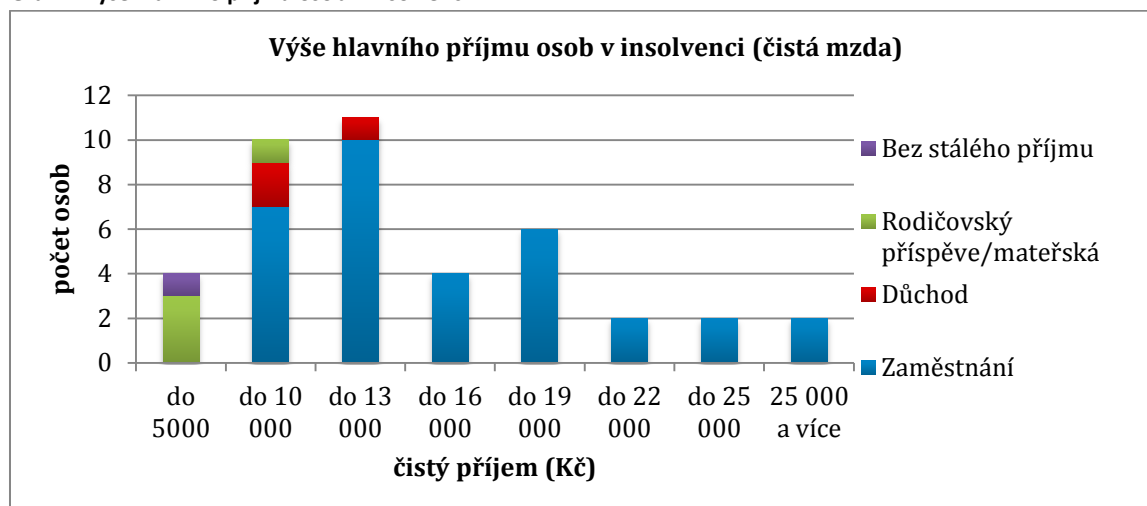

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 5. 3. 2015)

Podrobnější dat jsou dostupná již jen o zmiňované menší skupině dlužníků (33 insolvenčních řízení), nabízejí podrobnější vhléd do postavení dlužníku na pracovním trhu. Vzhledem k výše zmiňovaným podmínkám oddlužení není překvapivé, že mezi nimi převažují zaměstnané osoby s pravidelným příjmem/stálým zaměstnavatelem. Nejčastěji jde – soudě podle zaměstnavatelů a výše mezd - o osoby pracující na dělnických pozicích v průmyslových zónách okolo Liberce, dále zaměstnance ve vzdělávacích institucích (bez upřesnění pozice), zaměstnance v pečovatelských a zdravotních službách, v několika případech šlo o osoby zaměstnané pod městem. Ve třech případech šlo o důchodce, v dalších čtyřech o osoby pobírající mateřský/rodičovský příspěvek, u této poslední skupiny šlo ve většině případů o společnou insolveni manželů.

Výše hlavních příjmu jedné osoby se pohybovala nejčastěji mez 8 a 13 tisíci korun, přičemž šlo o čistý příjem. Podrobnější rozložení a zdroj hlavního příjmu jednotlivých osob ukazuje graf níže. U nižších mezd šlo často o insolveni manželů, tedy splácení dluhů bylo pokryto ze dvou příjmů. Jen u jedné insolvence (manželů) byl jeden z partnerů nezaměstnaný. U řady domácností byly příjmy doplněny dalšími zdroji financí – menšími příjmy přes dohody, příslibem pravidelných darů od příbuzných nebo přátel (výše zmiňovaný „insolvenční důchod“). I když některé domácnosti tedy musely příjmy ze zaměstnání doplnit z jiných zdrojů, lze na základě těchto dat odhadovat, že zejména v případě oddlužení manželů by i nepřilíš vysoce hodnocené, nicméně stabilní zaměstnání obou partnerů mohlo umožnit zadlužené domácnosti (zejména u nižších celkových dluhů) vyhlášení osobního bankrotu.

Graf 2: Výše hlavního příjmu osob v insolvenční

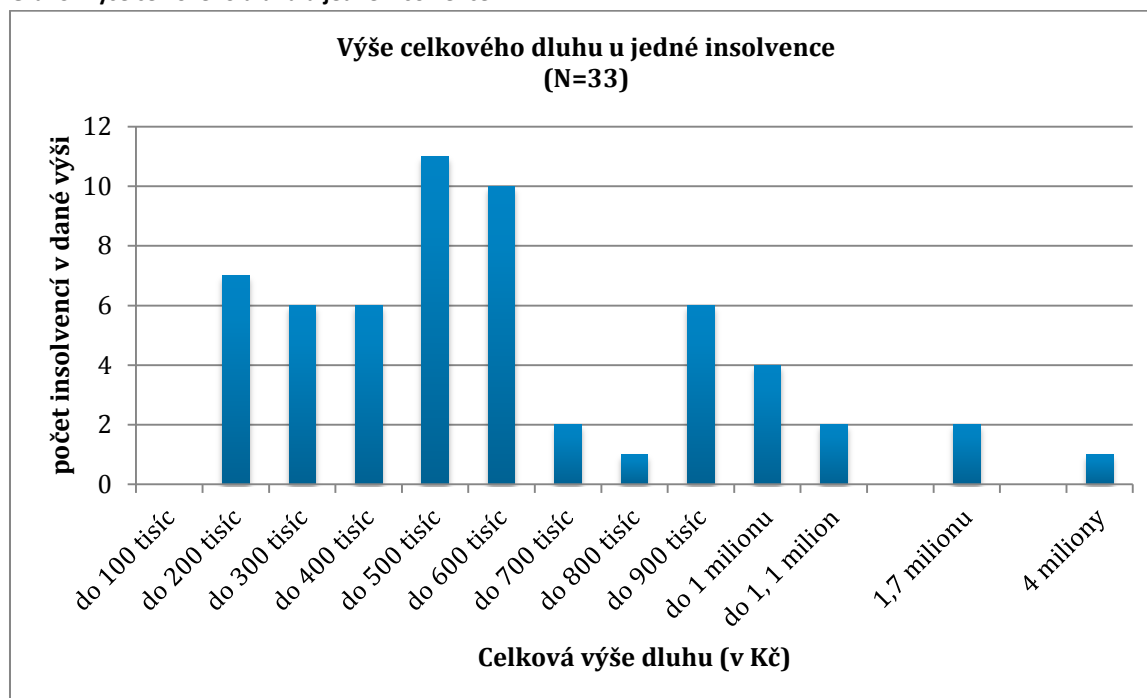
Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 5. 3. 2015)

Kromě podrobnějších, někdy až překvapivě detailních informací o jednotlivých osobách lze díky insolvenčnímu rejstříku získat velmi zajímavý vhled do charakteru zadlužení. I když tato data popisují charakter zadlužení u osob, které dosáhly na insolvenční, lze předpokládat, že u osob, které jsou v situaci předlužení (exekuce a pokračující nárůst dluhů) může být situace velmi podobná, respektive dluhy mohou být ještě vyšší, stejně jako počet věřitelů a pohledávek.

U zkoumané skupiny 33 insolvenčních **dosahovala v průměru jedna insolvence výše okolo půl milionu korun, takto vysoké dluhy se dotýkaly i nejmladší dlužníků (věková skupina do 30 let)**. Nejnižší dluhy se pohybovaly mezi 100 a 200 tisíci, nejvyšší dluhy se pohybovaly v řádu milionů, jak ukazuje následující graf 3. Celková výše poptávek u 33 aktivních insolvenčních v Novém Městě pod Smrkem dosahovala 23,5 milionu.

Z rejstříku bohužel není možné získat přehled o původní výši půjčky a finální výši dluhu. U řady insolvenčních řízení (přibližně ve třetině případů) se nicméně objevovalo, že určitá část dluhů byla popřena insolvenčním správcem, přičemž jako nejčastější odůvodnění se objevovala, že šlo o poptávku, která je pohledávka v rozporu s dobrými mravy (i.e. neadekvátní sazby/úroky), neprávem účtované nároky na exekuční řízení, právní zastoupení nebo sankce, v některých případech byla popřena pravost pohledávky (Profi Credit, Cetelem, Home Credit a další subjekty). Často šlo přitom o části dluhů v řádu desetitisíců, u nejvyššího dluhu (4,1 milionu) bylo takto popřeno pohledávky, respektive jejich části, ve výši 430 tisíc. Podíl popřených pohledávek by napovídal tomu, že u osob, které nedosáhnou na insolvenční ani jinou formu právního poradenství, mohou být některé poptávky vymáhány neprávem.

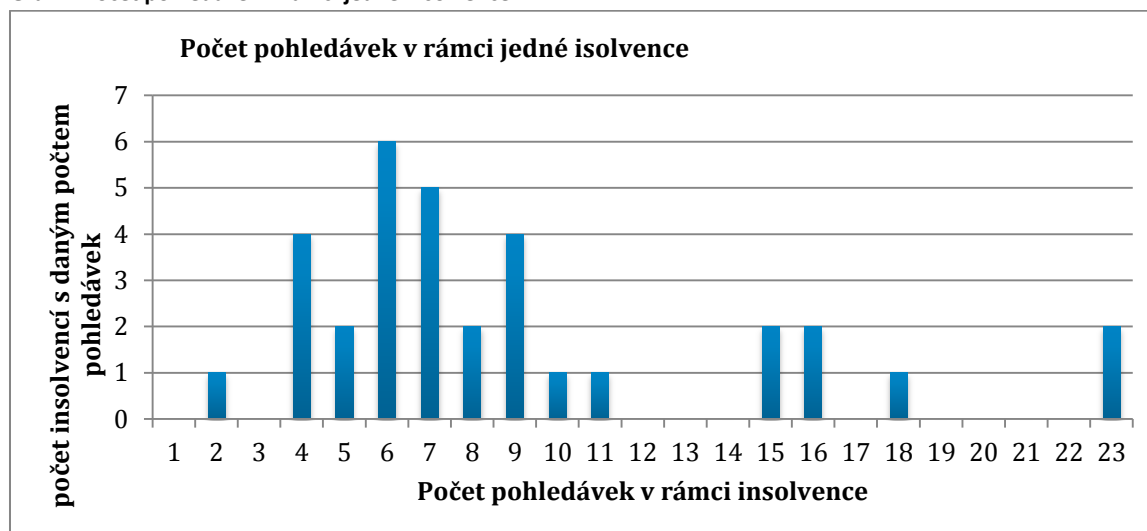
Graf 3: Výše celkového dluhu u jedné insolvence

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 5. 3. 2015)

Jedna insolvence se v průměru skládala z osmi dluhů, většinou vůči různým věřitelům – výjimkou nicméně nebyly i dluhy složené z 15, 16, ve dvou případech i 23 různých pohledávek, jak ukazuje graf 4 níže. Ve většině případů šlo u pohledávky u různých věřitelů, největší podíl mezi nimi měly různé bankovní a nebankovní instituce, poskytující finanční služby (viz dále). Množství různých pohledávek u různých věřitelů naznačuje, že řada dlužníku se zřejmě snažila řešit situaci dalších půjček, vzhledem k rostoucí míře zadlužení lze předpokládat, že za stále méně výhodných podmínek. Zároveň napovídá tomu, že řada dlužníku se může dostat do situace, kdy ztrácí přehled o tom, jak jsou jednotlivé dluhy spláceny, jaké jsou podmínky jednotlivých půjček, apod. – což by odpovídalo i zkušenostem některých respondentů.

Graf 4: Počet pohledávek v rámci jedné insolvence

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 5. 3. 2015)

Analýza dat z insolvenčního rejstříku umožňuje i náhled do **složení jednotlivých věřitelů**. Celkově se v rámci 33 řízení objevilo 92 různých subjektů. Z názvu lze usuzovat, že šlo převážně o společnosti poskytující primárně finanční služby. Mezi společnostmi, které se objevily u deseti a více insolvenčních řízení (viz tabulka 13 níže) patřila především GE Money Bank, u které měla uzavřenou půjčku téměř tři čtvrtiny všech dlužníků. V několika případech měl jeden dlužník u GE Money Bank i více dluhů (2-3), celkem šlo o dluhy ve výši necelých 4 milionů. Dále řada pohledávek pocházela od Cetelem ČR a Česká spořitelna (vyskytovaly se u více než 40% insolvenčních řízení), u těchto dvou společností šlo o nejvyšší jednotlivé pohledávky, v průměru okolo 150 tisíc na jednu pohledávku. Více než třetina insolvenčních řízení zahrnovala pohledávky od PROFÍ CREDIT Czech, a.s. a Provident Financial, s. r. o. Téměř polovina insolvenčních řízení zahrnovala alespoň jednu půjčku od soukromé osoby, přičemž výše těchto půjček oscilovala mezi několika tisíci až po statisíce.

Tabulka 11: Společnosti zastoupené mezi věřiteli u více než deseti insolvenčních řízení (zaokrouhleno na 5000,-, červeně vyznačeny dvě nejvyšší částky)

	GE Money Bank, a. s.	Soukromá osoba	Cetelem ČR, a. s.	Česká spořitelna, a. s.	PROFI CREDIT Czech, a.s.	Provident Financial, s. r. o.
Celkový počet pohledávek od společnosti	36	22	14	14	16	15
Počet insolvenčních řízení, zahrnující alespoň jeden dluh u společnosti	24	16	14	14	13	12
Celková výše dluhů u společnosti	3 960 000	1 850 000	1 955 000	2 260 000	1 755 000	555 500
Průměrná výše financí na pohledávku	110 000	85 000	140 000	160 000	110 000	37 000
Průměrná výše financí na	165 000	115 506	140 000	160 000	135 000	45 000

jednu insolvenční						
Podíl insolvenční, kde byl alespoň jeden dluh u této společnosti	73%	48%	42%	42%	39%	36%

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 5. 3. 2015)

Díváme-li se na subjekty, které se objevily alespoň u pěti insolvenčních, je spektrum podstatně širší – kromě nebankovních subjektů (ESSOX, Home Credit apod.) se zde objevují i telefonní operátoři – T-Mobile a Telefonica, které se objevily u čtvrtiny insolvenčních. V této skupině zastoupeny jsou již zastoupeny i pojišťovny (Kooperativa, VZP, OZP), byť s výrazně nižším podílem, a jeden státní subjekt (Finanční úřad Liberecký kraj). Výše jednotlivých dluhů je nicméně výrazně vyšší u nebankovních finančních subjektů – částky u společnosti ESSOX, Home Credit, Profidebt dosahují téměř desetinásobku výše dluhů u společnosti Telefonica (O2) a více než pětinasobku dluhů u pojišťoven.

Tabulka 12: Společnosti zastoupené mezi věřiteli u více než deseti insolvenčních (zaokrouhлено na 1000,-, červeně vyznačeny tři nejvyšší částky)

	ESSOX, s. r. o.	Citibank Europe plc.	T-Mobile Czech Republic, a. s.	Telefonica O2 Czech Republic, a. s.	Home Credit a. s.	ABSB. V / AB4 B.V.	Kooperativa pojišťovna, a. s.	Všeobecná zdravotní pojišťovna	COFIDIS, s. r. o.	Profidebt s. r. o.	Vojenská zdravotní pojišťovna ČR	FÚ Liberecký kraj
Celkový počet pohledávek od společnosti	9	8	8	8	9	11	6	5	4	5	4	4
Počet insolvenčních, zahrnující alespoň jeden dluh u společnosti	9	8	8	8	7	7	6	5	4	4	4	4
Celková výše dluhů u společnosti	323 000	643 000	89 000	56 000	693 000	702 000	74 000	60 000	200 000	417 000	27 000	37 000
Průměrná výše financí na pohledávku	36 000	80 000	11 000	7 000	77 000	64 000	12 000	12 000	50 000	83 000	7 000	9 000
Průměrná výše financí na jednu insolvenční	36 000	80 000	11 000	7 000	100 000	100 000	12 000	12 000	50 000	105 000	7 000	9 000
Podíl insolvenčních, kde byl alespoň jeden dluh u této společnosti	27%	24%	24%	24%	21%	21%	18%	15%	12%	12%	12%	12%

Zdroj: Na základě insolvenčního rejstříku (stav 5. 3. 2015)

Subjekty, které by naznačovaly souvislost s dluhy na bydlení se mezi věřiteli objevovaly spíše výjimečně – ve dvou případech (6%) šlo o dluhy vůči ČEZ, dále státnímu pozemkovému úřadu, stejný byl i počet dlužníků vůči Novému Městu pod Smrkem, k bytovým družstvům nebo dluhů na službách se vázaly další tři jednotlivé poptávky. Mezi dalšími několika desítkami subjektů, které se v objevovaly mezi insolventními tvoří vedle na českém trhu známých bank a pojišťoven největší identifikovatelnou skupinu subjekty z nebankovního sektoru, podle názvu zaměřené na poskytování finančních služeb – společnosti s názvy jako Friendly Finance s.r.o., SMART Capital, a. s., Serraghis loan management LTD, FINPOMOC, Door Financial a. s., CP Inkaso s.r.o., Alfa Inkaso, Secapital S.á.R.L., Credium, Vis SMS s. r. o., Argen Capital, apod., přičemž jednotlivé pohledávky u řady těchto společností často přesahovaly částku 100 tisíc.

4.5.3 Závěr: Dluhy jako katalyzátor procesu sociálního vyloučení

4.5.3.1 Shrnutí

- Zadluženost je mezi osobami ohroženými sociálním vyloučením velmi rozšířená a má velmi problematické dopady na všechny aspekty života. Zadluženost je zejména jedním z faktorů odpovědných za rostoucí problémy s bydlením. Velmi důležitý je i negativní psychologický efekt na osoby, které se „utápí v dlužích“ a negativní dopad na psychický zdraví dětí, které vyrůstají v předlužených domácnostech.
- Zadluženost je na Frýdlantsku celospolečenským problémem, který se zdaleka netýká jen osob žijících v tzv. vyloučených lokalitách. Poukazuje na to mimo jiného analýza prostorové distribuce případů v Insolvenčním rejstříku – nebyla zjištěna koncentrace případů v „problémových domech“.
- Analýza náhodně vybraných případů z Insolvenčního rejstříků upozornila hlavně na velmi vysoký počet věřitelů u jednotlivých dlužníků. I když údaje v Insolvenčním rejstříku neumožňují zcela rekonstruovat průběh zadlužení, nabízí se představa, že dlužníci se v mnoha případech pokusili vyřešit rostoucí problém s dluhy dalšími a dalšími půjčkami nebo třeba neplacením povinných plateb (například zdravotního pojištění).
- Ve Frýdlantu existuje jednou za týden nabídka dluhového poradenství. Je ovšem velkou otázkou, jestli lze rozsah této služby vzhledem k vážnosti problémů považovat za dostatečný.

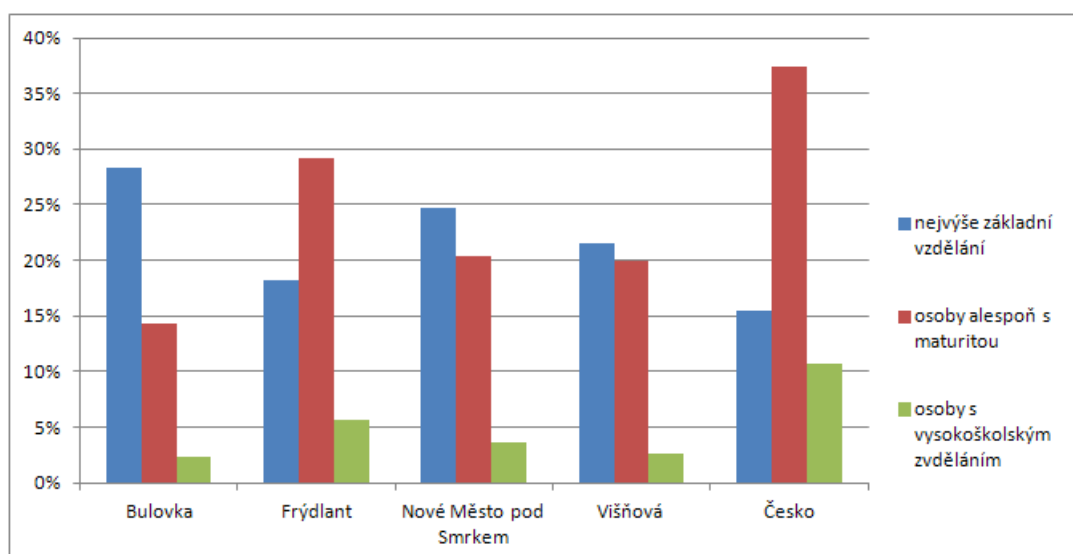
4.5.3.2 Doporučení

- Doporučujeme realizovat společně v obecních novinách a případně přes další informační kanály dlouhodobou informační kampaň o dlužích, která by měla za cíl:

- Přispět k de-tabuizaci tématu (šíření osobních příběhů obyčejných lidí, kteří se dostali do problémů a jsou ochotni o tom mluvit – případně výpovědi anonymizovat)
- Šíření povědomí o dluhovém poradenství a možnostech oddlužení.
- Šíření povědomí, že pro dlužníky by měla být prioritou zaplatit bydlení (prevence ztráty bydlení)
- Posílit kapacity dluhového poradenství. Zvážit možnost (anonymního) poradenství přes telefon.

4.6 Vzdělávání a rodina

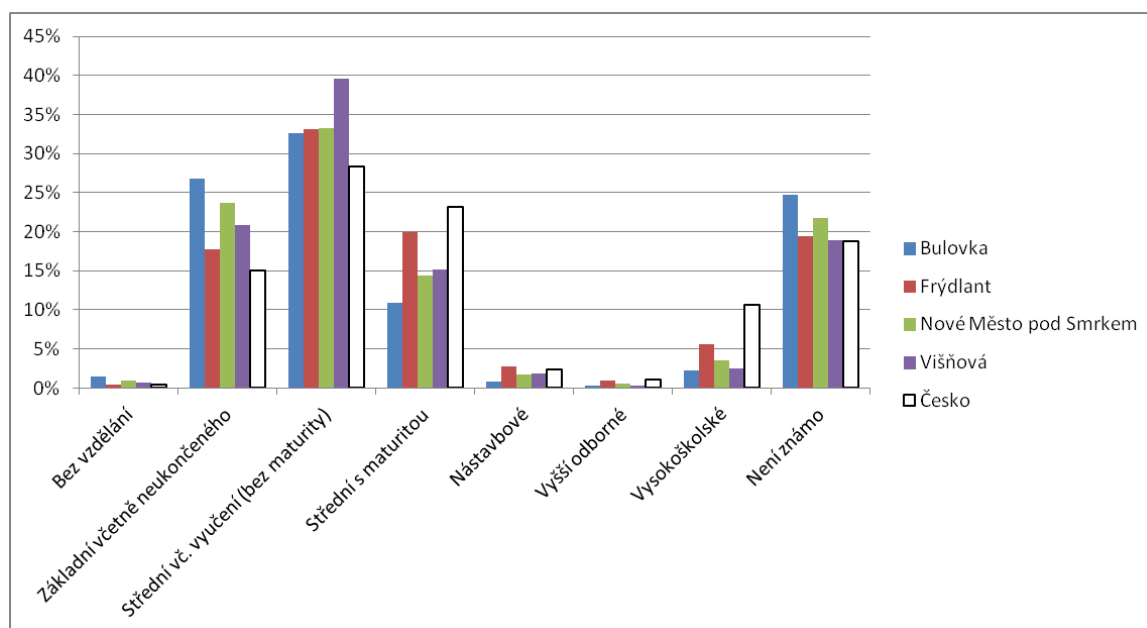
Obce na Frýdlantsku mají ve srovnání s průměrem Česka výrazný deficit v oblasti vzdělanosti, jak ukazuje graf na obrázku 8. Statistická data potvrzují, co zaznívalo v rozhovorech, totiž, že na Frýdlantsku chybí vzdělaní lidé, což se projevuje nejen na nedostatku kvalifikovaných osob pro různé kvalifikované pracovní pozice i veřejné funkce, ale i zprostředkovaně i třeba v malé ochotě institucí (sociální služby i firmy) zřizovat v regionu své pobočky, pro které by měly v regionu problém najít specializované pracovníky.

Obrázek 8: Podíl osob různých vzdělanostních skupin na celkové populaci. Zdroj: SLDB 2011

V případě malých obcí Bulovka a Višňová nepřekvapí nízký podíl vysokoškoláků, ale podíl osob alespoň s maturitou je zhruba poloviční v porovnání s celostátním průměrem. V Bulovce je pak výrazný podíl osob s nejvýše základním vzděláním, ale vysoký podíl této skupiny obyvatel najdeme i v Novém Městě pod Smrkem. Protože je v obou těchto obcích vysoký podíl obyvatelstva s romské etnicity (jakkoli se k této etnicitě v kontaktu se státem nehlásí), lze z grafu vyvozovat informaci o nižší vzdělanosti romské populace v Bulovce i Novém Městě pod Smrkem. U starší generace romských obyvatel je to pochopitelné, neboť do regionu přicházeli v mládí za relativně málo kvalifikovanou prací, je však otázkou, jak

významný je nižší vzdělanostní profil i u mladších generací v této skupině obyvatel. V případě Frýdlantu vidíme vzdělanostní strukturu, která se již více blíží charakteristikám celostátního průměru, ale podíl vysokoškoláků je stále ve srovnání s průměrem za Česko poloviční a počty osob alespoň s maturitou dosahují třičtvrtinového zastoupení v porovnání s charakteristikami Česka. Deficit Frýdlantu, který je v regionu centrem vzdělanosti nebo třeba i sídlem institucí obsluhujících celý region (viz ORP), tak podtrhuje celkový vzdělanostní deficit v regionu. Podle výpovědí z výzkumu je běžné, že vzdělaní lidé naleznou lépe ohodnocené pracovní místo v blízkém Liberci a postupně se mohou z regionu odstěhovat docela. Pro srovnání uvádíme v grafu níže strukturu vzdělanosti podle jednotlivých stupňů vzdělání.

Obrázek 9: Struktura obyvatel obcí podle stupně vzdělání (zdroj: ČSÚ, SLDB 2011)

Ke stěhování vzdělaných lidí z regionu přispívá i lokalizace škol. V regionu je totiž rozmístění škol krajně nerovnoměrně – nerovnoměrnost roste u vyšších stupňů škol. Ve venkovských obcích (včetně Bulovky a Višňové) se běžně nachází mateřská škola a první stupeň základní školy, na druhý stupeň školy je však už nutno dojíždět. V obou zmiňovaných obcích se též objevuje trend, že někteří rodiče se snaží rovnou od prvního stupně základní školy umisťovat své děti do školy ve Frýdlantě, která má mezi rodiči poměrně dobrou pověst. V Novém Městě pod Smrkem je dostupné kompletní základní vzdělání bez dojíždění, avšak do zdejší základní školy dojíždí na druhý stupeň opět žáci z okolních venkovských obcí. Z našeho pohledu je preference školy ve větším městě i nutnost dojíždění na druhý stupeň ZŠ projevem přesunu části aktivit z venkova do měst, což nutně oslabuje místní kapacity ve venkovských obcích. Tento trend se ale ještě dále prohlubuje v případě středního školství. Odborná střední škola⁴⁵ se nachází ve Frýdlantě, přičemž jednu ze svých poboček má i v Hejnicích. Gymnázium⁴⁶ je pouze ve Frýdlantě. Obyvatelé celého regionu tak za středním vzděláním musí jezdit do Frýdlantu; naštěstí zdejší nabídka vzdělávacích oborů je poměrně široká, zahrnuje obory jak s maturitou, tak bez maturity, takže si většina studentů vybere a nemusí zvažovat dojíždění až do Liberce.

Vysoké školství je v souvislosti s blízkostí Liberce poměrně dostupné, sídlí zde Technická univerzita v Liberci⁴⁷. Nicméně, jak už bylo argumentováno výše, blízkost vysoké

⁴⁵ Střední škola hospodářská a lesnická Frýdlant, <http://www.sshlfrydlant.cz/>

⁴⁶ Gymnázium Frýdlant, <http://www.gymfry.cz/>

⁴⁷ <http://www.tul.cz/>

školy se neodráží na počtech vysokoškolsky vzdělaných lidí na Frýdlantsku, což nás vede k závěru, že Liberec působí jako vzdělanostní centrum, kde i absolventi vysokých škol snáze získají práci, nebo pokračují do Prahy a dalších měst.

Přehled školských zařízení za 4 sledované obce přináší následující tabulka⁴⁸.

⁴⁸ Informace jsou čerpány z dat dostupných na webových stránkách institucí k 3. 7. 2015.

Obec	Druh školy	Název školy	Počet žáků	Kapacita naplněna?	Počet asistentů pedagoga	Počet speciálních pedagogů	Dostupnost školního psychologa / ped.-psych. poradny	dostupost logopeda	volnočasové aktivity	cena za oběd	školné/ školné	na kolik dětí se nedostalo?
Bulovka	MŠ	Základní a mateřská škola Bulovka	24	ne – 4 místa volná	0	není známo	není známo	není známo	není známo	na hranici minimální částky	150,-/měs.	0
Frýdlant	MŠ	Základní škola, Základní umělecká škola a Mateřská škola, Frýdlant	258	ne (kapacita 305)	0	0	ano	ano	ano	není známo	není známo	0
N. M. p. S.	MŠ	Mateřská škola, Nové Město pod Smrkem	cca 80	není známo	0	1 (?)	ne	ano	není známo	30,-/den	160-240,-/měs.	není známo
Višňová	MŠ	Základní škola a mateřská škola Višňová	40	ano	0	1	ano	ano	ano	není známo	není známo	není známo
Bulovka	ZŠ jen 1. st.	Základní a mateřská škola Bulovka	cca 30	ne	0	3	není známo	není známo	není známo	na hranici minimální částky (1. tř. zdarma)	500,-/rok (na pomůcky)	0
Višňová	ZŠ jen 1. st.	Základní škola a mateřská škola Višňová	57	ne (kapacita 150)	0	0	ano	ano	ano	není známo	není známo	0
Frýdlant	ZŠ	Základní škola, Základní umělecká škola a Mateřská škola, Frýdlant,	817	ne (kapacita 1200)	2		ano	ano	ano	21 – 27,- / den	není známo	0
N. M. p. S.	ZŠ	Základní škola Nové Město pod Smrkem	294	ne (kapacita 443)	5	není známo	ano	není známo	není známo	není známo	není známo	0
N. M. p. S.	ZŠ praktická	Základní škola, Nové Město pod Smrkem, Textilanská 661	cca 40	ne	1	6	není známo	ano	není známo	není známo	není známo	0
Frýdlant	ZŠ praktická	Základní škola praktická a Základní škola speciální, Frýdlant	41	ne (kapacita 130)	0	cca 10	ano	ano	ano	21 – 27,- / den	není známo	0
Frýdlant	Střední škola	Střední škola hospodářská a lesnická, Frýdlant	685	ne (kapacita 1200)	1	1 (?)	ano	není známo	ano	26,-/den (?)	není známo	0
Frýdlant	Gymnázium	Gymnázium, Frýdlant, Mládeže 884	196	ne (kapacita 240)	0	0	ano	není známo	ano	26,-/den	není známo	0

Mateřské školy jsou nyní dostupné ve většině obcí, dokonce kapacity údajně dostačující. Nicméně jak plynulo z výpovědí obyvatel i z výpovědí zástupců institucí, jen málo dětí z romských rodin je posíláno do mateřských škol, celkově to prý moc není zvykem, zejména když matka je doma s dalšími menšími dětmi. Poměrně vstřícně se však romští informátoři stavěli k posílání dětí do přípravných tříd, které v regionu zřizují některé základní školy. Přípravnou „předškolku“ z půlroční dotace provozovalo i sdružení Amaro Suno a odezva prý byla dobrá.

Ve Frýdlantě a Novém Městě pod Smrkem se nachází i **ZŠ speciální a praktické**⁴⁹, na které dochází velký počet romských dětí, minimálně polovina ze všech žáků školy – každá ze škol má celkem zhruba 40 žáků. Na škole v Novém Městě pod Smrkem působí asistent pedagoga „pro žáky ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí“. Většina dětí z romských rodin dochází v obou městech do běžných základních škol⁵⁰ – v obou též působí asistenti pedagoga pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Podle výpovědí rodičů žáků je ve Frýdlantě více romských dětí koncentrováno v pobočce ZŠ v ulici Bělíkova, naopak pobočka v Husově ulici je vnímána více jako „bílá škola“, i když i zde najdeme romské žáky. Všechny školy včetně základních škol ve venkovských obcích uvádějí, že řeší drobné kázeňské problémy bez ohledu na etnicitu žáků. V případě romských žáků jsme se setkali s výpovědí, že problémy mají hlavně ti žáci, kteří doma nejsou vedeni ke vzdělání, zde pak si neví rady ani asistent pedagoga, protože převychovávat rodiče k většímu důrazu na vzdělání u dětí, není příliš v jeho silách. Přitom právě asistent pedagoga může pomoci navázat jinak třeba obtížně realizovatelný interetnický interkulturní dialog s rodiči.

V případě malých venkovských škol (včetně mateřských škol) jsme se setkali s názorem, že ačkoli je značná část dětí romské etnicity (případ školy v Bulovce), tak nepociťují potřebu romského asistenta pedagoga. Z našeho pohledu to ukazuje na určitou konzervativitu na venkově, kdy se změny prosazují spíše pomalu. Zde je zapotřebí si uvědomit, že na venkově bývá extrémně málo pracovních příležitostí pro vysokoškoláky a tak pozice učitele je jednou z mála vzácných příležitostí, jak pracovat na kvalifikované pozici v rámci svého bydliště – určitá neochota pouštět „konkurenci“⁵¹ romských asistentů pedagogů je pochopitelná, nicméně považujeme za vhodné toto překonávat. Jak by se líbilo rodičům českých „bílých“ dětí, kdyby byly vyučovány zcela bez ohledu na své kulturní zvyklosti? Romským dětem se to děje soustavně a pravděpodobně se to podílí na snížené míře úspěšnosti ve vzdělávacím systému. Podpora romských asistentů by navíc v českém školství měla být soustavná, ne jen odvíjející se od projektového financování, už jen z toho důvodu, že malé obce mají zhoršené kapacity pro psaní projektů v požadovaném formátu a jsou tak znevýhodněny.

Velká část romských absolventů základních škol pokračuje na střední školu ve Frýdlantě, přičemž typicky na obory v kategorii „tříleté obory s výučním listem“⁵². Zde též působí asistent pedagoga pro žáky ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí. Podle vyjádření asistenta se škola každoročně snaží pro romské žáky získat granty na podporu romských studentů středních škol, ale vzhledem k požadavku omluvené absence a zároveň sociální potřebnosti mívají studenti problém splnit formální kritéria.

⁴⁹ ZŠ praktická a ZŠ speciální Frýdlant <http://www.zsps-frydlant.cz/> a Základní škola, Nové Město pod Smrkem, Textilánská 661 <http://www.zs-textilanska.cz/> (Škola poskytuje základní vzdělání žákům se speciálními vzdělávacími potřebami – zdravotním (mentálním) postižením a sociálním znevýhodněním.)

⁵⁰ Základní škola, Základní umělecká škola a Mateřská škola, Frýdlant <http://www.zsazusfrydlant.cz/> (zahrnuje 3 pracoviště základní školy, 3 pracoviště mateřské školy, pracoviště základní umělecké školy a pracoviště domu dětí a mládeže), Základní škola Nové Město pod Smrkem <http://www.zsnmps.cz>

⁵¹ V pravém slova smyslu se o konkurenci nejedná, asistenti jsou oproti pedagogickým pracovníkům financováni z jiných zdrojů.

⁵² Viz <http://www.sshlfrydlant.cz/trilete-obory-s-vyucnim-listem/>

Z pohledu praxe OSPOD se dozvídáme, že v ORP Frýdlant je zhruba 5 tisíc dětí do 15 let, přičemž OSPOD registruje 1562 spisů ON. Za minulý rok se se přiřadilo 170 rodin, se zhruba 600 rodinami se stále aktivně pracuje.

Co se týče ústavní výchovy, OSPOD registruje 37 dětí rozmístěných v 17 ústavech po celém Česku, nicméně v mnohých případech je kladen důraz na umožnění kontaktu s rodinou a jsou voleny ústavy v dostupné vzdálenosti. Pracovníci OSPOD navštěvují děti v ústavech každé 3 měsíce a podobně často navštěvují i rodiny.

4.6.1 Doporučení

- Doporučujeme podrobněji analyzovat situaci venkovských základních školách v obcích, kde žije početnější romská populace (například Bulovka). Je potřeba analyzovat, zda zde kvůli kombinaci několika faktorů (odlišný demografický vývoj romské a neromské populace, větší ambicióznost v kombinaci s finančními možnostmi u neromských rodičů, efekt stigmatizace) nedochází k etnické a sociální segregaci.
- Dále doporučujeme obcím v těchto školách trvat na využití všech dostupných nástrojů pro posílení výkonu dětí ze znevýhodněného prostředí (pedagogické asistenty, nabídka bezplatných nebo aspoň cenově dostupných odpoledních aktivit)
- Prostorová fragmentace menších obcí a koncentrace ZŠ II. stupně (a i středních škol) ve větších sídlech komplikuje vytvoření nabídky volnočasových nebo komunitních aktivit pro starší děti a mladé dospělé v menších obcích. Zvyšují se tím mimo jiné rizika závislosti na drogách, ale i jiných problematických jevů, jako vandalismus z nudy nebo pasivní konzumace televize. Vidíme zde dvě alternativní možnosti jak reagovat na tento problém:
 - První možností je využití mobilních zařízení, která by mohla podle určitého „jízdního řádu“ nabídnout zázemí pro aktivity v různých obcích či sídlech. S příkladem mobilního nízkoprahového zařízení ve formě marigotky jsme se setkali během výzkumu v Mělníku. V případě Frýdlantska by se mohlo jednat o aktivity jedné z obcí s množstvím prostorově vzdálených sídel (například Višňová nebo Bulovka) nebo o společný projekt několika obcí nebo celého mikroregionu.
 - Druhou možností je vytvoření většího nízkoprahového zařízení ve Frýdlantu poblíž vlakového či autobusového nádraží, v kterém by mohly strávit odpoledne nejenom děti z města, ale i venkovské děti před návratem do svých obcí. Provozovatelem nebo iniciátorem by mohlo být jak město Frýdlant, tak MAS nebo Mikroregion. Výhodou takového řešení je každodenní charakter této nabídky a velikost cílové skupiny, která by umožňovala vytvoření komplexnější nabídky. Z pohledu menších obcí může být vnímáno jako nevýhoda, že takové řešení neposiluje soudržnost lokální (venkovské) komunity, ale naopak navyšuje čas, který děti stráví mimo bydliště. V některých případech může takové řešení navíc vyžadovat adaptaci jízdních řádů autobusových linek.

- Během výzkumu jsme se několikrát setkali s názorem osob pracujících v sociální sféře, že „je potřeba přesvědčit některé rodiče o tom, že pro jejich dítě je praktická škola tou správnou volbou“. I když není jednoduché komentovat takové názory bez znalosti konkrétního případu, domníváme se, že by bylo vhodné propagovat mezi institucionálními aktéry zapojenými do lokálního partnerství myšlenku inkluzivního školství. K tomuto účelu doporučujeme obzvlášť:
 - Realizaci podrobnější analýzy školní soustavy celého Frýdlantska, která by mapovala (1) podíl dětí ve věku 3 – 6 let která nedochází do MŠ v jednotlivých obcích, (2) tendence k etnické nebo sociální segregaci v místním školství, (3) důvody pro předčasné ukončení vzdělávání
 - Realizace pracovních návštěv ve městech či obcích, které mohou být vnímané jako vzor pro inkluzivní školství (například Poběžovice, Žlutice (?), Sokolov).

4.7 Bezpečnost

Je na Frýdlantsku bezpečně? Z pohledu občanů a odpovědných institucí není sice v žádné obce situace výslovně vyhrocená, na druhou stranu ale existuje několik specifických problémů, na které by měly i aktivity iniciované v rámci lokálního partnerství reagovat. Přehled vybraných trestných činností podle druhu za období duben 2014 – duben 2015 naleznete v tabulkách níže⁵³.

Přehled vybrané trestné činnosti - OOP Frýdlant

období 4/2014 - 4/2015

Celkem 361, z toho objasněno 195 (54 %)⁵⁴

Trestný čin	Zjištěno	Objasněno	%
Vraždy	0	0	0%
Znásilnění	1	1	100%
Fyzické útoky	38	37	97%
Loupeže	5	4	80%
Vloupání do obydlí	13	2	15%
Krádeže vloupáním do víkendových chat	14	0	0%
Krádeže motorových vozidel dvoustopých	19	4	21%
Krádeže věcí z automobilů	18	2	11%
Krádeže jízdních kol	5	0	0%

⁵³ Zdroj: Mapa kriminality na <http://mapakriminality.cz/>

⁵⁴ Objasněnost trestných činů je uváděna za vybrané období, tj. je uveden počet trestných činů za období a počet objasněných trestných činů ze stejné kategorie za dané období. Objasněnost více než 100 % ukazuje na skutečnost, že ve sledovaném období byly objasněny i trestné činy spáchané dříve, než ve sledovaném období.

Výroba držení a distribuce drog	9	6	67%
Ohrožení pod vlivem návykové látky, opilství	12	11	92%
Násilné činy	47	41	87%
Loupež	5	4	80%
Násilí proti úřední osobě - příslušníkovi PČR	7	5	71%
Úmyslné ublížení na zdraví	12	7	58%
Nebezpečné vyhrožování	12	13	108%
Porušování domovní svobody	5	4	80%
Týrání svěřené osoby	1	0	0%
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	2	2	100%
Mravnostní činy	9	6	67%
Pohlavní zneužívání ostatní	7	5	71%
Obchodování s lidmi	1	0	0%
Krádeže vloupáním	66	7	11%
Krádeže vloupáním do bytů	3	0	0%
Krádeže vloupáním do rodinných domů	10	2	20%
Krádeže vloupáním do ostatních objektů	35	4	11%
Krádeže prosté	93	6	6%
Krádeže v jiných objektech	25	20	80%
Krádeže ostatní	20	7	35%
Majetkové činy	181	47	26%
Podvod	3	0	0%
Zpronevěra	2	1	50%
Poškození cizí věci	16	3	19%
Nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů pro sebe	2	1	50%
Nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů - předmět k nedovolené výrobě	1	0	0%
Požáry	1	1	100%
Maření výkonu úředního rozhodnutí	37	36	97%
Dopravní nehody silniční z nedbalosti	9	7	78%
Zanedbání povinné výživy	18	18	100%
Hospodářské činy	19	6	32%
Padělání a pozměňování peněz	2	0	0%
Zpronevěra	2	0	0%
Pojistný podvod	1	1	100%
Úvěrový podvod	7	3	43%

Přehled vybrané trestné činnosti - OOP Nové Město pod Smrkem

období 4/2014 - 4/2015

Celkem 140, z toho objasněno 83 (59 %)⁵⁵

⁵⁵ Objasněnost trestných činů je uváděna za vybrané období, tj. je uveden počet trestných činů za období a počet objasněných trestných činů ze stejné kategorie za dané období. Objasněnost více než 100 % ukazuje na skutečnost, že ve sledovaném období byly objasněny i trestné činy spáchané dříve, než ve sledovaném období.

Trestný čin	Zjištěno	Objasněno	%
Vraždy	0	0	0%
Znásilnění	0	0	0%
Fyzické útoky	21	13	62%
Loupeže	1	2	200%
Krádeže vloupáním do víkendových chat	8	3	38%
Krádeže motorových vozidel dvoustopých	5	2	40%
Krádeže věcí z automobilů	5	1	20%
Krádeže jízdních kol	4	2	50%
Výroba držení a distribuce drog	2	3	150%
Ohrožení pod vlivem návykové látky, opilství	5	4	80%
Násilné činy	26	17	65%
Loupež	1	2	200%
Úmyslné ublížení na zdraví	9	3	33%
Násilí a vyhrožování proti skupině obyvatel a jednotlivci	1	1	100%
Nebezpečné vyhrožování	1	0	0%
Nebezpečné pronásledování	2	2	100%
Vydírání	6	4	67%
Porušování domovní svobody	6	5	83%
Týrání svěřené osoby	1	0	0%
Krádeže vloupáním	32	9	28%
Krádeže vloupáním do obchodů	2	0	0%
Krádeže vloupáním do restaurací a hostinců	3	2	67%
Krádeže vloupáním do kiosků	4	0	0%
Krádeže vloupáním do ostatních objektů	15	4	27%
Krádeže prosté	30	2	7%
Krádeže v bytech	2	1	50%
Majetkové činy	67	24	36%
Zatajení věci	3	1	33%
Poškození cizí věci	2	1	50%
Výtržnictví	4	5	125%
Sprejství	1	1	100%
Nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů pro jiného	4	3	75%
Požáry	1	0	0%
Nedovolené ozbrojování	2	3	150%
Maření výkonu úředního rozhodnutí	4	4	100%
Dopravní nehody silniční z nedbalosti	1	1	100%
Zanedbání povinné výživy	17	17	100%
Hospodářské činy	5	2	40%
Zpronevěra	1	0	0%
Podvod	1	0	0%
Neoprávněné držení platebního prostředku	2	2	100%
Úvěrový podvod	1	0	0%

4.7.1 Přeshraniční kriminalita

Prvním takovým problémem je přeshraniční kriminalita, která se týká především obcí blízko polsko-české hranice. Kriminalita se týká především krádeží kovů, kdy pachatelé velké části těchto krádeží jsou polští občané⁵⁶. U kriminality tohoto typu se navíc často jedná za prvé o činnost s malou mírou prokázanosti, za druhé při ní vznikají poměrně malé škody, tak část činů nebývá hlášena. Tím, jak se s krádežemi tohoto typu setkávají obyvatelé poměrně často, se jedná o citlivě vnímané společenské téma, které rezonuje zejména v malých obcích (Heřmanice, Habartice, Bulovka⁵⁷ a další). Kromě kovů se objevují i krádeže různých strojů.

Problematicky je vnímána situace v malé a jinak poměrně bezproblémové obci Heřmanice, který je z všech obcí nejbliž k největšímu městu sousedního polského výběžku, Bogatynia. Přímou u hranice je na polském území navíc dům, do kterého byli vystěhováni sociálně slabší občané, z nichž se údajně někteří podílejí na kriminalitě v obci. Kvůli vzdálenosti od nejbližší služebny policie ČR založil starosta Heřmanic dobrovolnickou hlídku. Zapojení obyvatel a spolupráce s polskou stranou (i přes účast v Bezpečnostní radě Svazku malého trojúhelníku, tj. koordinační orgán Žitavy, Hrádku n/Nisou, Bogatynia) podle starosty pomohlo dostat problém v poslední době relativně pod kontrolu. Kromě blízkosti k hranici s polským územím, které má v důsledku dlouholeté těžby hnědého uhlí své specifické strukturální sociální problémy, poukazuje příklad Heřmanic ale i všeobecně na problém zajištění bezpečnosti v menších obcích, které si nemohou dovolit vlastní obecní policii.

4.7.2 Problémy s drogami

Podle několika respondentů souvisejí nejzávažnější bezpečnostní problémy s prodejem a užíváním drog. Hraje zde role jak blízkosti k hranicím, tak problematická sociální situace a s tím souvisejí pocity dezorientace u části mladých obyvatel. Je tak zapotřebí rozlišit dva aspekty místní drogové kriminality: v prvním případě se setkáváme s nadregionálními sítěmi produkce pervitinu (nákup potřebných prekurzorů v Polsku, výroba v Česku, třeba na Frýdlantsku a další export po republice i do Německa), do této oblasti spadá například případ odhalení velké výroby pervitinu v Bulovce⁵⁸, ale i různé případy pašování⁵⁹. Odhalené případy nelegální výroby pervitinu se romské populace spíše netýkaly. V druhém případě se jedná o užívání drog místními uživateli ve spojení s kriminalitou různého druhu, ne vždy se ale jedná o souvislost s prvním typem více organizované a potenciálně komerčně dosti výnosné kriminality (v případě továrny na pervitin v Bulovce byl obviněn i místní policista⁶⁰).

⁵⁶ Viz např. http://liberec.idnes.cz/v-cesko-polskem-pohranici-radi-zlodeji-kovu-rozkradli-hrbitov-i-kapli-1kb-/liberec-zpravy.aspx?c=A120302_1742122_liberec-zpravy_oks nebo <http://www.severoceskydenik.cz/kauzy/frydlantsko-trapi-kriminalita-pohranici-celi-najezdum-gangu.html> či <http://www.frydlantsko.eu/s-cenou-srotu-roste-i-kriminalita/>.

⁵⁷ Viz např. rubriku Kriminalita v místním časopise <http://www.bulovka.eu/obecni-urad/drba.html>

⁵⁸ Viz např. <http://www.libereckadrba.cz/zpravy/krimi/tovarna-na-pervitin-vyrabela-drogy-ve-velkem-mela-zasoby-drog-za-miliony.html>

⁵⁹ Viz např. <http://www.libereckadrba.cz/kauzy-a-temata/celnici-za-leden-zachytili-vice-pasovanych-leku-nez-za-lonsky-rok.html>

⁶⁰ Viz např. <http://www.libereckadrba.cz/zpravy/krimi/inspekce-zadrzela-policistu-mel-byt-zapojen-do-obchodu-s-drogami.html>

Jak znázorňuje obrázek 8 níže, celkově odhadovaný podíl problémových uživatelů drog na 1000 obyvatel je v Libereckém kraji (8,3 ‰) lehce nad celorepublikovým průměrem (6,3 ‰).⁶¹

V rozhovorech se sociálně slabými obyvateli jsme se nicméně dostali jen zřídka k tématu drog. Někteří respondenti vyjádřili například obavu, že by se jejich děti mohly dostat do kontaktu s drogami. Na rozdíl od jiných regionů, kde způsob vyjadřování nebo jednání několika respondentů naznačovalo konzumaci drog, jsme se tímto v případě Frýdlantska setkali jen ojediněle.

Co se týče romského etnika, z rozhovorů vyplynulo, že užívání marihuany je dosti časté, ale užívání drog s výrazněji negativním společenským dopadem (pervitin) nijak časté není, nebo tak není informátory vnímáno. To však může být i tabuizací problematiky a charakterem užívání drog v uzavřených skupinách. Zprávy organizace Most k naději hovoří⁶² o nárůstu nitrožilního užívání drog u romské populace. Tato organizace působí v oblasti terénních programů drogové prevence po celém území Frýdlantska dlouhodobě a z její činnosti si můžeme udělat obrázek o zdejší populaci uživatelů drog: „V roce 2014 bylo 91 klientů a 126 sekundárních uživatelů (zprostředkovaných přímými klienty)“⁶³, podle odhadů z roku 2012 je „celkový počet osob z místní drogové scény využívajících služby Harm reduction (...) vyšší o 233 uživatelů“⁶⁴, kdy se jedná „především o příležitostné uživatele marihuany a také pervitinu (...) (to je z této skupiny cca polovina)“. Dohromady tedy odhady mluví o asi pěti stovkách uživatelů drog na Frýdlantsku a z toho i velká část výrazně problematických uživatelů. Věkové složení uživatelů terénních programů organizace Most k naději je 17 – 35 let, nejčastěji však 22 – 27 let⁶⁵, objevují se však i případy setkání s pervitinem na základní škole. Počet klientů organizace Advaita, která poskytuje poradnu ve Frýdlantu 1x za 14 dní, je 26 klientů a počet údajně narůstá. Kontakty s klienty jsou většinou nazazovány přes poradnu v Liberci a organizace se zaměřuje na ukončování závislosti a na následnou péči (doléčování)⁶⁶. Zneužívání drog je tak v regionu celospolečenským problémem, který se týká různých skupin obyvatel. Zároveň nejsou služby primární, sekundární a terciální prevence podle místních aktérů poskytovány v dostatečném rozsahu⁶⁷.

Podle webu mapakriminality.cz, který vizualizuje údaje z policejních statistik, bylo v období od ledna 2013 do ledna 2015 na území Frýdlantska zjištěno celkem 27 trestních činů, které byly klasifikované jako „výroba, držení a distribuce drog“ (viz níže). Z toho se podařilo 20 objasnit. Uvedené trestní činy se rozdělily následně na obvodních oddělení Policie ČR v Frýdlantsku:

- Frýdlant: 16, z toho 13 objasněno
- Hejnice: 8, z toho 4 objasněno
- Nové Město pod Smrkem: 3, z toho 3 objasněno

⁶¹ Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2013,

⁶² Viz <http://www.frydlantsko.cz/filemanager/files/file.php?file=152046> - Tematická pracovní skupina Lokálního partnerství 10. 4. 2015.

⁶³ tamtéž

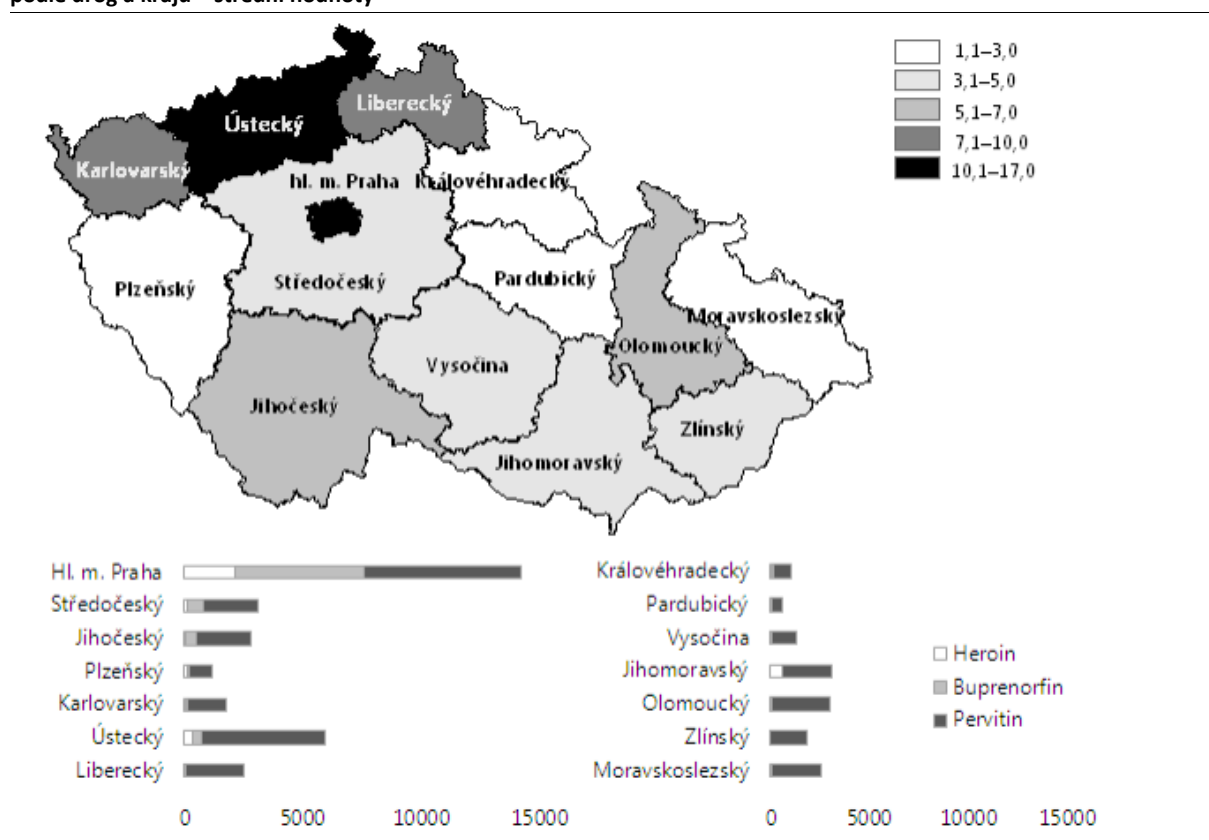
⁶⁴ viz <http://www.mostknadeji.eu/liberecky-kraj/uploads/ruzne-dokumenty/frydlantsko---zprava-o-cinnosti--2012.pdf>

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ Vše viz <http://www.frydlantsko.cz/filemanager/files/file.php?file=152046> - Tematická pracovní skupina Lokálního partnerství 10. 4. 2015.

⁶⁷ Podle <http://www.frydlantsko.cz/filemanager/files/file.php?file=152046> - Tematická pracovní skupina Lokálního partnerství 10. 4. 2015.

Obrázek 8: Počet problémových uživatelů drog na 1000 obyvatel ve věku 15–64 let v ČR v r. 2013 podle drog a krajů – střední hodnoty

Zdroj: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2013.

4.7.3 Subjektivní pocit bezpečí vs. Statistika kriminality

„Ve Frýdlantu je naprosto bezpečně. Ani by mě nenapadlo se tady v noci bát.“

(žena, ca. 45, Frýdlant)

„Ta kriminalita je hrozná. V životě bych tady v Frýdlantu nešla sama ven. A bojím se o vnoučata.“

(žena, ca. 60, Frýdlant)

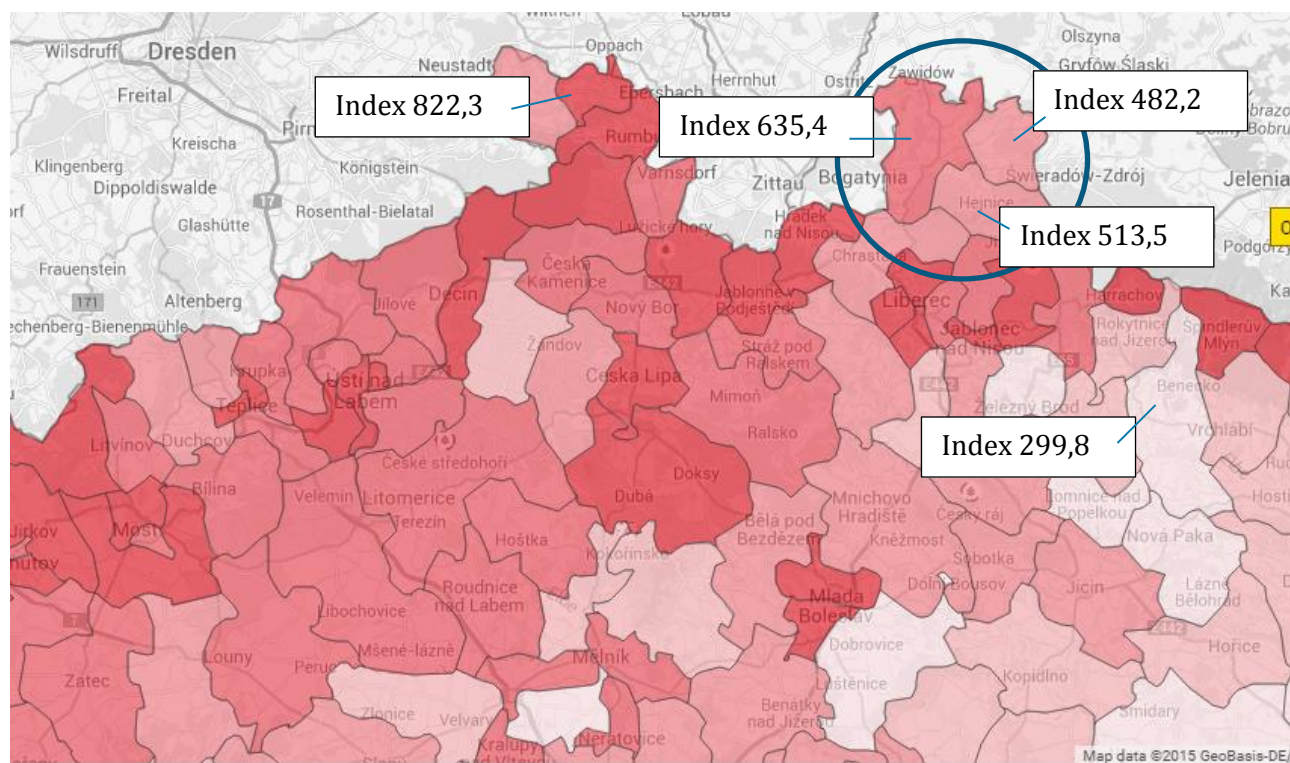
Uvedený příklad z rozhovorů s respondentkami z institucionální sféry poukazuje dobře na velký vliv subjektivního vnímání bezpečnosti. Obdobné situace jsme zažili i v Novém Městě pod Smrkem, kde byla bezpečnostní situace a celkově kvalita soužití částí občanů hodnocena jako „naprosto bezproblémová“, zatímco jiní hodnotili situace značně odlišně. Na druhou stranu je potřeba říct, že respondenti ve Frýdlantu se shodovali, že se bezpečnostní situace ve městě výrazně zlepšila od příchodu Městské policie Liberec. Ta působí na území města Frýdlantu od 2. dubna 2012 na základě veřejnoprávní smlouvy mezi Městem Frýdlant a Statutárním městem Liberec.

Analýza policejních statistik a srovnání s jinými oblastmi v České republice (viz obrázky níže) může do určité míry pomoci „zobjektivizovat“ subjektivní pocity bezpečnosti. Platí to ale jen do určité míry, protože i subjektivní strach před kriminalitou, který se zdá být v rozporu s objektivní mírou ohrožení, je velmi důležitý jev, na který by měla veřejná politika reagovat.

Dále samozřejmě platí, že i policejní statistika ukáže jen určitou část reality, neboť ne všechny trestné činy jsou evidovány.

Webová služba *mapakriminality.cz* zachycuje výčet evidovaných trestných činů na úrovni obvodních oddělení Policie ČR pomocí tzv. indikátoru kriminality⁶⁸. Údaje naznačují že situace je zde lepší než na Šluknovsku, kde údajný nárůst kriminality přispěl v posledních letech k sociálnímu a mezietnickému napjetí a některých dalších příhraničních (ale i některých turisticky významných!) oblastí. Situace je naopak horší než ve venkovských oblastech vnitrozemí.

Obrázek 9: Kriminalita v Frýdlantsku v kontextu Severních Čech (leden 2013 – leden 2015)

Otázka bezpečnosti a hlavně subjektivního vnímání bezpečnosti bezpochybně souvisí i silně i se sociální situací Romů a kvalitou mezietnických vztahů. V očích některých respondentů z většinové populace je například přítomnost menších skupin Romů na veřejném prostranství vnímána jako potenciální zdroj konfliktů. Na druhou stranu může i samotná existence silných antiromských postojů být zdrojem pocitu nebezpečí nebo dokonce motivací pro trestné činy. Z tohoto důvodu je zajímavé, že podle vedoucí sociálního odboru města Frýdlant, Lucie Andršové, která má díky své funkci sociálního kurátora velmi dobrý přehled o odsouzených pachatelích žijících v mikroregionu, je mezi odsouzenými pachateli jen poměrně malý podíl osob romského původu („asi 8 Romů ze 72 lidí, 2 Vietnamci, 1 Jugoslávec“).

⁶⁸ „Základním nástrojem pro srovnání mezi jednotlivými kraji či územními odbory je INDEX KRIMINALITY (počet zjištěných skutků za zvolené období, přepočtený na 10 000 obyvatel). Všude, kde je to možné, jej používáme jako prioritní ukazatel. Nejedná se sice o ideální nástroj porovnání (zejména v centrech velkých měst jsou počty bydlících nízké, ale počty osob, které se zde zdržují, naopak velmi vysoké), ale je to základní nástroj, který je standardně používán po celém světě k vyjádření zatížení populace trestnou činností.“

(<http://www.mapakriminality.cz/o-aplikaci/#oAplikaciData>)

4.7.3.1 Doporučení bezpečnost

- Pro zlepšení pocitu bezpečnosti a zlepšení komunikace mezi občany a policií se zdá být velmi vhodné využít nástroj asistenta prevence kriminality. V případě Frýdlantu a Nového Města pod Smrkem by bylo vzhledem k velikosti obcí žádoucí zaměstnat etnické smíšené týmy s 2 – 4 členy, které by spolupracovaly jak s městem, tak s Policií ČR (respektive i Městskou policií Liberec v případě Frýdlantu). Vzhledem ke specifickým problémům menších obcí (hranice s Polskem, vysoký podíl objektů, které nejsou trvale obydlené) stojí ovšem za zvážení, jestli nevyužít tento nástroj i ve venkovském prostředí. Pro zajištění institucionální podpory asistenta zdá se nám nejvhodnější varianta vytvořit menší týmy, které by pracovaly jak v městě, tak i ve venkovských obcích, které by o tuto činnost projevíly zájem.

4.8 Romové a interetnické vztahy

4.8.1 Interetnické vztahy v obcích

Pokud hovoříme o interetnických vztazích, musíme si uvědomit, že ve všech regionech se odráží i obecné nálady a diskurzy, se kterými se setkáváme na národní úrovni. Z určitého pohledu se tak mohou interetnické vztahy zdát být dosti špatné, nebo poměrně dobré, podle toho, jak ve výpovědích zaznívají tyto národní diskurzy. Při našem výzkumu jsme se snažili toto zohlednit, interetnické vztahy tak spíše hodnotit nepřímo podle výpovědí o konkrétních praktikách a problémech v obcích a lokalitách.

V rozhovorech jsme se v některých případech setkali s výpověďmi o „*Romech, kteří se stěhují na Frýdlantsko*“, podle těchto výpovědí tak byl současný status quo sociálních vztahů v regionu v ohrožení. Zdůrazňujeme, že **podle našich zjištění se žádné velké přesuny obyvatel jakékoli etnicity do regionu neodehrávají**. Setkali jsme se samozřejmě s lidmi, kteří udávali, že se do obce před nedávnem přistěhovali, ale v žádném případě se neukazovalo, že by se jednalo o větší trend; místa, odkud lidé do svého nového bydliště směřovali, byla vesměs v regionu Frýdlantska, Liberecka nebo dalšího blízkého okolí. Vzdálenější přesuny, se kterými jsme se ve výpovědích setkali, byly vesměs v rámci životních trajektorií jednotlivců (např. ženění a vdávání se). Proto vyvozujeme, že zprávy o větších trendech přesunů obyvatel, zejména „Romů ze Slovenska“, jsou hlavně odrazem oblíbeného narativu, se kterým se setkáme v různé podobě opakovaně i v jiných obcích a městech Česka; zpravidla se však ukáže, že jde o fámy .

Na Frýdlantsku žije množství Romů dlouhodobě, už od dob socialistické industrializace od cca 60. let, kdy bylo v regionu potřeba pracovníků v průmyslu, ale třeba i pro ostrahu hranic. Velké množství těchto „místních“ Romů žije v Novém Městě pod Smrkem, ale třeba i v Bulovce. Také část lidí žijících v nejistém ubytování „u Urbana“ nebo jinde, žije v regionu dlouhodobě, nicméně o svůj status „místních Romů“ tito lidé přišli stěhováním z obce, kde dříve žili. Obecně jsme se s narativem o „místních Romech“, kteří jsou „v pohodě“ na rozdíl od „nových Romů“ setkali často a ve všech zkoumaných obcích. Podle našeho názoru se jedná z velké části o stereotyp, ve kterém se setkávají **dva způsoby vymezování se – vůči**

přistěhovalcům a vůči jiným etnikům. Podle vyjádření našeho romského kolegy ve výzkumu toto dělení Romů na „místní“ a „nové“ v praxi nefunguje a problematické soužití se ubírá podle jiné logiky. Mnozí nově přistěhovalí chudí lidé jsou rádi, že mají alespoň nějaké bydlení a po peripetiích se stěhováním si ze všeho nejméně přejí další problémy v soužití. Tento fenomén si jistě zaslouží další zkoumání.

Na druhou stranu **stabilita bydlení chudých Romů a chudých obecně se výrazně podílí na kvalitě občanského soužití. To je patrné ze srovnání situace v Novém Městě pod Smrkem a ve Frýdlantě,** kde v prvním jmenovaném žije velká část chudých lidí ve stabilním bydlení, ať už vlastním, městském nebo společnosti CPI, a v druhém jmenovaném žije velká část chudých Romů v nestabilním bydlení podnikatele s chudobou. Zatímco ve Frýdlantě jsou Romové často vnímáni jako hrozba, v Novém Městě je narativ mnohem ambivalentnější a zobecňování složitější. V Novém Městě jsme se setkali se situací, kdy pojmem „Romové“ byli ve výpovědích označována právě nějakým způsobem problémově vnímaná skupina obyvatel romské etnicity a jiná část obyvatel romské etnicity, těch integrovanějších do života obce, vlastně z pojmu „Romové“ vypadla. V Novém Městě pod Smrkem existuje dlouhodobá situace, že zástupci orgánů a úřadů města uvádí, že dlouhodobě spolupracují s některými Romy ne proto, že by to byli Romové, ale proto, že svou práci dělají dobře.

Z pohledu chudoby zaznamenáváme jistě vyšší míru rozšíření chudoby mezi lidmi hlásícími se k romské etnicitě (nebo tak vnímaných okolím). V Novém Městě pod Smrkem se podle údajů sociálního odboru obce nachází zhruba polovina romských domácností v situaci hmotné nouze, v případě domácností s dětmi jsou to prakticky všechny romské domácnosti. Ve velké části těchto domácností však alespoň jeden člen domácnosti trvale pracuje, přesto se domácnost nachází v situaci hmotné nouze. Chudoba pracujících se v regionu vyskytuje často i bez ohledu na etnicitu. Mezi klienty sociálního odboru Nového Města roste podíl neRomů, nyní zhruba 40 %, dříve 35 %.

Z pohledu mezietnického soužití je velmi **specifická situace v obci Bulovka,** kde – jak bylo popsáno výše - v jedné části obce bydlí velký podíl Romů. Obec se tak nevyhnutelně potýká s hrozbou vnímání obce jako rozdělené – např. proto, že centrum obce včetně Úřadu a další občanské vybavenosti se nachází v „bílé“ části obce. Pozitivním zjištěním pro nás bylo, že obec po počáteční nedůvěře podporuje občanské sdružení Amaro Suno Feder Dživipen a i celkově vnímá jeho aktivity (nizkopráh, doučování, kroužky) jako přínosné pro soužití v obci. Obec tak v letošním roce poskytla 76 tis. korun na provoz (část jako dotace na nájem, topení apod. v nemovitosti poskytnuté sdružení) a v zastupitelstvu hlasovali pro všichni zastupitelé.

V Bulovce je situace z pohledu etnického soužití zajímavá i v oblastí místní politiky. V komunálních volbách zde kandidovali i kandidáti za výše zmíněné místní romské sdružení, kteří však ve výsledků získali jen velmi málo hlasů. Pro kandidáty to bylo podle jejich slov „rozčarování“, podpora přišla prakticky pouze od lidí „z rodiny“. Z našeho pohledu je tento případ zajímavý jako ukázka, jak je obtížné politicky mobilizovat lidi pod hlavičkou marginalizované menšiny. To, co relativně dobře funguje ve střední vrstvě větších měst, může být najednou velmi obtížné v případě lidí, kteří jsou dlouhodobě marginalizovaní na základě své etnicity a zároveň velmi často i dosti chudí. Vzájemná nedůvěra v takové marginalizované skupině lidí, podezřívavý pohled na lidi, kteří z této skupiny trochu vystoupili a dostalo se jim některých úspěchů, nakonec i symbolické spojování úspěchu s „gadžovstvím“ brání vzájemné solidaritě a soudržnosti. Svou roli může hrát i obecně větší tendence nevolit v nejnižších sociálních skupinách, která může být spojená jak s objektivními (odlišné trvalé bydliště a skutečné bydliště v době voleb), tak subjektivními důvody (obecná nedůvěra v instituce) – s těmito důvody jsme se setkávali ve výpovědích v rozhovorech. Výše popsaným chceme zdůraznit, jak zkreslené je dívat se na možnosti

mobilizace skupiny lidí i jednotlivců univerzalisticky, bez zohlednění skupinových dynamik a násobících se znevýhodnění.

4.8.2 Spolupráce s romským výzkumníkem

Pro náš výzkum byla velkým tématem spolupráce s romským výzkumníkem při provádění rozhovorů s Romy. Na jednu stranu se potvrdilo naše očekávání, že se nám podaří navázat užší kontakt s informátory a překlenout mezietnickou a marginalizační bariéru, na druhé straně jsme si cíleně narušovali svůj etnocentrický pohled a tím si vlastně komplikovali výzkumnou metodu, jakkoli doufáme, že to bylo ku prospěchu výsledků výzkumu. Tyto **rozporné zkušenosti dokumentujeme několika momenty z výzkumu.**

Zapojení romského výzkumníka nám otevřelo cestu k celému univerzu významů, které jsou více přenášeny emocemi, než racionitou výpovědí. Přístup k emocím jako strach, pohrdání, obdiv, náklonnost, nedůvěra a podobně se nám v předchozích výzkumech, kde jsme rozhovory prováděli jako „bílé výzkumníci a výzkumnice“, příliš nedařilo získávat. Pro **vnímání emocí** je jistě potřeba určité empatie, která je nesena po liniích kulturních významů, neverbální komunikace a způsobů mluvy – to vše je těžké rozšifrovat, pokud se v daném kulturním prostředí člověk déle nepohybuje. V praxi se tak „bílý“ výzkumník může setkat s rozporuplnými výpověďmi, na základě kterých by třeba respondenty označil za málo důvěryhodné. Pokud ale porozumí emocím strachu a nedůvěry při mezietnické komunikaci v nerovných mocenských vztazích, mohou začít tyto rozpory ve výpovědích dávat nový smysl. Několikrát jsme se například setkali se snahou prezentovat různě problematickou situaci nebo problematické vztahy v oblastech jako bydlení nebo práce jako bezproblémovou. To nedává mnoho smyslu až do té chvíle, než reflektujeme svou situaci jako „gadžů“, kteří se ptají, což může vést k obavám z možné moci takových „gadžů“, třeba ve vztahu k péči o děti a hrozbě popotahování ze strany „sociálky“.

Pro navazování kontaktu s informátory a i pro prolomení obav a nedůvěry sehrálo velkou roli **používání romštiny**, kdy náš romský spolupracovník dokázal nejenom vzbudit důvěru tím, že pro nějaká více důvěrná témata přešel do romštiny, ale že tím i vytvořil jakousi atmosféru spikleneckví, neboť my, „gadžové“, jsme nerozuměli jazyku a tak nám byla symbolicky odňata nadvláda nad slovem, která nám jinak bývá přisuzována proto, že jsme vzdělaní, přicházíme z Prahy a ještě pod vlajkou Úřadu vlády. Domníváme se, že tyto momenty budou reflektovat i lokální konzultanti při své práci. Využití romštiny nám tak dalo přístup kromě důvěrnosti (témata rodiny, sociálních rozdílů mezi lidmi uvnitř etnické skupiny, atp.) i přístup k dalším nástrojům komunikace, jako práce s vtipem a legrací, nebo vzhled do sociálních dynamik ve vztahu k formulování „pravdy“. Díky spolupráci s romským výzkumníkem-mužem se podle našeho názoru dařilo i lépe provádět rozhovory s romskými informátorkami, protože gendrovým vztahům v kulturně odlišném romském prostředí samozřejmě jako „gadžové“ nerozumíme.

Aby ale situace nebyla popisována pouze takto pozitivně, musíme uvést, že jsme vnímali na jedné straně další **bariéry, které nám ani spolupráce s romským výzkumníkem nepomohla překonávat.** Ty bariéry většinou pramenily ze sociálních rozdílů, jako např. nedůvěra k Romovi, který chodí v doprovodu „gadžů“, nebo z dalších rozdílů uvnitř etnicky vymezených sociálních skupin. Navíc se ukázalo, že při rozhovorech s „bíлыми“ respondenty by nám přítomnost výzkumníka romské etnicity mohla být na škodu, neboť by určitě ovlivnila naše vnímání v očích respondentů. Zažívali jsme tak, jak naše multietnická přítomnost se sráží se stereotypy a jak na nás jako „bílé Čechy“ dopadají stereotypy o Romech, například když jsme takto spolu zasedli do restaurace, vnímali jsme „ty pohledy“.

Zároveň jsme spoluprací s romským výzkumníkem získali i **referenční bod**, který nám pomáhal reflektovat naši vlastní pozici. Dobrým příkladem byl náš rozhovor v jednom z „Urbanových domů“, kde nám náš romský spolupracovník sdělil, jaké zaslechl komentáře v

romštině, když jsme zvonili na dveře. Byly to komentáře o „gadžích“, u kterých není jasné, kdo je posílá a s čím přicházejí. V takových komentářích se mísily obavy a nejistota, kterou jsme ale ze samotných rozhovorů nevnímali. Ačkoli se tak často při provádění rozhovorů tohoto typu, jaké se dělávají pro situační analýzy, tj. jednorázové rozhovory na celkem osobní témata, může zdát, že **někdy jsou romští informátoři skoro vstřícnější, než některé skupiny „bílých“ informátorů, typicky třeba skupina podnikatelů, není to tak prosté.** Vstřícnost totiž může znamenat maskované obavy, které však kvůli interkulturním bariérám komunikace prostě nerozeznáme. S tímto poznáním jsme se snažili omezit „návštěvy do bytů“ u chudých lidí, kterým někdy v jejich zranitelnosti zůstává jedinou obranou už jen jejich soukromí, a snažili se používat citlivější metody výzkumu, typicky kontaktování lidí na ulici, kde pak měli svobodnější výběr, zda se s námi budou bavit, či nás dokonce pozvou k sobě domů. Další metodou bylo třeba získávání doporučení od informátorů a tak jsme mohli pokračovat v kontaktování respondentů spíše metodou sněhové koule, než náhodným výběrem. V tomto momentě musíme znovu zdůraznit, jak je metoda sociologických šetření při střetu s marginalizovanými sociálními skupinami problematická.

Naše zjištění a zkušenosti i dále podtrhují **potřebnost pracovníků, kteří dokáží zprostředkovat interkulturní komunikaci, jako jsou třeba romští asistenti a asistentky pedagoga, nebo třeba romští terénní pracovníci a pracovnice** (tuto roli mohou hrát i romští tzv. asistenti kriminality, ale zde je potřeba dávat pozor na přílišný důraz na bezpečnostní diskurz). Domníváme se, že další spolupráce s romskými asistenty různého druhu by prospěl i v rámci obecních institucí, ale i v rámci Úřadu práce, který je různými bariérami komunikace takřka pověstný.

4.8.3 Doporučení

- Výhodou Frýdlantska jsou relativně dobré interetnické vztahy. Na druhou stranu existuje i zde latentní rasismus, který se nejvíce projevuje v odmítání Romů, kteří nejsou místní. Bohužel neexistují jednoduché recepty pro prevenci interetnického napětí, jež může velmi komplikovat prosazení opatření, které jsou veřejností vnímána nebo oponenty prezentována jako „pro-romské“. Dle našeho názoru je nejlepší strategií veřejnost včas o všech plánovaných krocích informovat. Dále vzhledem k problematickému sociálnímu postavení velké části většinové populace není podle nás žádoucí se v plánovaných opatření soustředit exkluzivně na situaci Romů či obyvatel „lokalit“. Považujeme naopak za žádoucí, aby opatření cílila na velkou část místní populace a byla přitom opravdu inkluzivní.
- Doporučujeme do lokálního partnerství aktivně zapojit Romy (ale samozřejmě i neRomy) se zájmem a chutí se angažovat. Pokud nové finanční nástroje Agentury v rámci tzv. „koordinovaného přístupu k sociálně vyloučeným lokalitám“ takový postup umožňují, bylo by žádoucí nabídnout i neformálním občanským skupinám (nebo registrovaným organizacím bez zkušeností s realizací projektů) prostředky pro realizaci menších projektů ve prospěch místní komunity.

5 Sociální služby a místní kapacity

Cílem následující části situační analýzy je alespoň základním způsobem podat přehled o nabídce sociálních služeb, které jsou ve frýdlantském výběžku k dispozici. Z důvodu rozsáhlosti mikroregionu nebylo v silách autorů hodnotit kvalitu jednotlivých služeb⁶⁹. Jsou nicméně zdokumentovány názory některých respondentů, kteří upozorňují jak na určité nedostatky stávajících služeb tak i na existence „bílých míst“, které souvisí s nízkou hustotou osídlení a periferní prostorovou pozicí regionu, ve kterém je aktivní jen malý počet místních poskytovatelů sociálních služeb. Některé služby organizací, které sídlí mimo region, byly v minulosti v regionu nabízeny, ale pak skončily následkem výpadků ve financování (terénní sociální práce a dluhové poradenství od organizace Člověk v tísni). Podle některých respondentů se Liberecký kraj v poslední době pokouší plánováním sociálních služeb přistupovat k této oblasti více systematicky. Na stranu druhou jsme se ovšem setkali i s názorem, že důležité grantové výzvy na poskytování sociálních služeb byly připraveny a vypsány takovým způsobem, který organizace od přihlášení se do výběrového řízení odradil (např. krátká doba podpory, třeba jen na 8 měsíců).

5.1 Sídla a působnost veřejných institucí

Primární představu o přítomnosti různých institucí, které jsou relevantní pro sociální oblast v ORP Frýdlant, lze získat z tabulky 15. Základní organizační princip je samozřejmě rozdělení obcí podle výkonu státní správy do obcí I., II. a III. stupně. Tak jako každá obec v České republice je i všech 18 obcí ve frýdlantském výběžku obcemi I. stupně. Status obcí s pověřeným obecním úřadem (tzv. obec II. stupně) mají Frýdlant a Nové Město pod Smrkem. Jedinou obcí s rozšířenou působností (obec III. stupně) a centrem regionu (do r. 1960 okresní město) je Frýdlant.

Policie ČR má vlastní způsob rozdělení krajů na územní odbory a policejní obvody. Územní obvod Liberec přitom odpovídá ORP Liberec, ale rozdělení do obvodů Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Hejnice obvody obcí II. stupně nekopíruje.

V souladu s územní strukturou vykonává sociální odbor města Frýdlant v celém území ORP Frýdlant funkci Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD, 6 osob, jedno služební auto) a vedoucí odboru má výkonnou funkci kurátora pro dospělé. V případě sociálního odboru města Frýdlant dále nabízí dvě pracovnice sociální poradenství pro občany z obcí, pro které je město Frýdlant pověřená obec (v tabulce uvedené jako mikroregion Frýdlantsko). I v těch obcích mají městské sociální odbory své styčné osoby:

„Na obcích jsme napojeni na lidi – i tam, kde nemají vlastní sociálku, může to být matrikářka, nebo „teta“ ve školce.“

Vedoucí sociálního odboru Frýdlant

V minulosti pravidelně nabízeli zaměstnanci sociálního odboru ve Frýdlantu poradenství i v některých menších obcích na místních obecních úřadech. Podle vyjádření starostky Bulovky, Romany Šidlové, a vedoucí sociálního odboru ve Frýdlantu, Bc. Lucie Andršové, však zájem o poradenství v obci bydliště nenaplnil očekávání poskytovatele služby. Z výpovědí se zdá, že mnoho klientů z venkovských obcí upřednostňuje poradenství v anonymnějším prostředí města.

⁶⁹ Jak bylo popsáno a vysvětleno v úvodu zprávy.

Nové Město pod Smrkem má vlastní sociální odbor, který nabízí zejména poradenství při řešení komplikovaných životních situací pro obyvatele Nového Města pod Smrkem a dvě další obce tvořící mikroregion Novoměstsko. Práce vedoucí odboru, Bc. Jitky Koutníkové, která je zároveň jedinou zaměstnankyní odboru, která se zabývá přímou prací s klienty, byla většinou respondentů hodnocena velmi kladně.

Podpořené projekty na možnost zaměstnat terénní sociální pracovníky, které začínají v případě Frýdlantu a Nového Města pod Smrkem již v roce 2015, mohou pomoci zmírnit problém nedostačujících personálních kapacit, které dávají zaměstnancům omezený prostor pro práci v terénu. Zároveň je ovšem potřeba upozornit na to fakt, že žádost obce Bulovka ve stejné výzvě úspěšná nebyla. Poukazuje to na strukturální problém menších obcí, které mají často kvůli nižšímu počtu potenciálních klientů a/nebo kvůli nižším kapacitám pro zajištění kvalitní grantové žádosti problémy uspět v grantových nebo dotačních řízeních.

Jak již bylo vysvětleno v kapitole o zaměstnanosti, Úřad práce rozděluje obce na mikroregiony Frýdlantsko a Novoměstsko, což koresponduje s rozdělením obcí do spadových oblastí obcí II. stupně. Z pohledu občanů není toto rozdělení ovšem závazné, protože zákon umožňuje občanům vyhledat pobočku ÚP i mimo místo trvalého bydliště.

Současné rozdělení kompetencí mezi sociální odbory a Úřad práce je důsledkem reformy Nečasovy vlády, v rámci které přešly kompetence vyplacení sociálních dávek (a s nimi i část pracovníků) k 1. 1. 2012 ze sociálních odborů obcí II. stupně na kontaktní pracoviště ÚP. I tři roky po uskutečnění reformy se pracovnice sociálních odborů ve Frýdlantu a Novém Městě pod Smrkem zmiňovaly o určitých problémech ve spolupráci mezi městy a Úřadem práce, který stojí zcela mimo struktury samosprávy:

ÚP má nástroje pracovní aktivizace – ale musíme si to sami zjišťovat, dřív se nám to dařilo dělat lépe, i umístit VPP do stálého zaměstnání.

Zdá se nám, že ÚP někdy nejedná s lidmi správně. Ani ty lidi nepodají žádost, říkají jim, že nemají nárok. Někdy musíme lidi doprovázet, aby se dostali ke svým právům. Přitom je to správní řízení, dá se podat odvolání. Myslím si, že ÚP se těch odvoláček obává a má tendenci jim vyhovět.

Další problém může být rychlost při jednání v případě žádosti o mimořádnou pomoc. Trvá to ze strany ÚP, i ve velmi krizové situaci, když někdo například nemá kde spát a nemá na cestu do azyláku, a je nezbytné, aby se dostal do odpoledne do Jablonce. Lidi to často kvůli průtahům ÚP prostě nestihnou.

Vedoucí sociálního odboru Frýdlant

Celkově je nabídka sociálních služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením na Frýdlantsku málo rozvinutá. Jedním z faktorů, který v tom hraje svou roli, je nízká hustota osídlení a malý počet obyvatelů v mnoha obcích, druhým je malý počet neziskových organizací, které by byly ukotvené na Frýdlantsku a jejichž pracovníci by nemuseli dojíždět z Liberce. V celém regionu chybí jak komerční ubytovna (což sice není sociální služba, ale v jiných částech ČR často slouží jako nouzové řešení pro osoby v krizových situacích) tak i azylové bydlení ve smyslu sociální služby. To znamená, že sociální odbory jsou často nucené odkázat klienty, kteří přišli o bydlení, na zařízení v Liberci nebo Jablonci i „když tam starousedlíci nechťejí jít“ (Andršová).

Dalším nedostatkem je chybějící Sociálně aktivizační služba (SAS) pro rodiny s dětmi, kterou v současné době poskytuje jedné rodině pražská nezisková organizace HoSt Home s pobočkou v Železném Brodě, Liberecký kraj. Podle vyjádření vedoucí sociálního odboru

ve Frýdlantu souvisí nedostatečné nepokrytí regionu službou SAS s velkými cestovními náklady, které poskytovatelé nedostanou v plné výši zpětně proplacené.

Tabulka 13: Sídla a působnost jednotlivých institucí na Frýdlantsku

Instituce		Sídlo / sídla	Působnost
Úřad práce ČR	Zprostředkování zaměstnání	Frýdlant	ORP Frýdlant
	Státní sociální podpora Hmotná nouze Sociální služby Příspěvek na péči Dávky pro osoby se zdravotním postižením	Frýdlant a Nové Město pod Smrkem	Mikroregiony <i>Frýdlantsko</i> (Frýdlant, Hejnice, Bílý Potok po Smrkem, Bulovka, Černoušy, Detřichov, Dolní Řásnice, Habartice, Heřmanice, Horní Řásnice, Krásný Les, Kunratice, Pertoltice, Raspenava, Višňová) a <i>Novoměstsko</i> (Jindřichovice pod Smrkem, Nové Město pod Smrkem, Lázně Libverda)
Sociální odbor <i>A osoby na obecních úřadech bez sociálního odboru odpovědné za sociální oblast</i>		Frýdlant Nové Město pod Smrkem <i>V Hejnicích osoba odpovědná za sociální věci (Klinkáčková Jana)</i> <i>V Raspenavě je pracovníci sociální péče městského</i>	Frýdlant, Hejnice, Bílý Potok po Smrkem, Bulovka, Černoušy, Detřichov, Dolní Řásnice, Habartice, Heřmanice, Horní Řásnice, Krásný Les, Kunratice, Pertoltice, Raspenava, Višňová Jindřichovice pod Smrkem, Nové Město pod Smrkem, Lázně Libverda) Mikroregion Novoměstsko

	<i>úřadu</i> <i>V menších obcích je většinou kontaktní osobou přímo starosta pro sociální odbory ve Frýdlantu</i>	
OSPOD	Frýdlant	ORP Frýdlant
Policie ČR	Frýdlant, Nové Město pod Smrkem, Hejnice	
Městská policie	Frýdlant (realizuje Městská policie Liberec)	Město Frýdlant
<u>Vzdělávací instituce</u>		
MŠ	Bulovka, Višňová, Habartice, Krasný Les, Dolní Řásnice, Jindřichovice pod Smrkem, Lázně Libverda, Kunratice, Dětřichov, Hejnice, Bílý Potok, Frýdlant, Raspenava	
ZŠ 1. stupeň	Bulovka, Višňová, Habartice, Krasný Les, Dolní Řásnice, Jindřichovice pod Smrkem, Lázně Libverda, Kunratice, Dětřichov, Hejnice, Bílý Potok, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem, Raspenava	
ZŠ 2. stupeň	Nové Město pod Smrkem, Frýdlant, Raspenava, Hejnice	
ZŠ praktické	Frýdlant, Nové Město pod Smrkem	
Střední školy	Gymnázium Frýdlant	
	Střední škola hospodářská a lesnická – 2 pobočky	

	Frýdlant	
	Střední škola hospodářská a lesnická –pobočka Hejnice	

Poslední druh instituce zahrnuté v tabulce jsou veřejné vzdělávací instituce pro děti od předškolního věku až do středního školství, které jsou zmiňovány už v kapitole o vzdělávání.

5.2 Nabídka sociálních služeb v Bulovce, Frýdlantu, Novém Městě pod Smrkem a Višňové pro osoby ohrožených sociálním vyloučením

5.2.1 Bulovka

- **Volnočasový klub pro děti v Arnolticích**

Klub, který provozuje občanské sdružení Amaro suno feder dživipen. Nachází se vedle autobusové zastávky (provoz je Po-Pá 13 - 17h).

Hlavní cílovou skupinou klubu jsou (převážně menší) romské děti z Arnoltic. Počet pravidelných návštěvníků není z důvodu migrace rodičů stabilní. Klub je vnímán velmi pozitivně jak dotázanými respondenty, tak i starostkou. Obec poskytla místnost a přispívá na provozní náklady klubu. Občanské sdružení Amaro suno feder dživipen nebylo v poslední době úspěšné v akvizici grantů či dotací; činnost klubu je v důsledku toho převážně na bázi dobrovolné aktivity zakladatelů klubu, rodiny Jarkových. Nejedná se o registrovanou sociální službu ve smyslu zákona o sociálních službách.

5.2.2 Frýdlant

- **Poradní a setkávací centrum – POSEC**

POSEC poskytuje subjektům, které působí v oblasti sociálně psychologické pomoci pro jejich činnost ve Frýdlantu (ve Frýdlantském výběžku) zázemí.

Podle webových stránek města Frýdlant jsou mezi cílovými skupinami: děti, mládež a jejich blízké osoby a lidé se vztahovými problémy (např. děti a mládež ohrožené delikvencí, osoby vykazující problémy s užíváním omamných a psychotropních látek, sociálně nepřízpůsobivé osoby.

Hlavní činnosti a poskytovatelé služeb jsou :

- 1) Terénní programy – Most k naději, o. s. – působí po celém Frýdlantsku
 - 2 x týdně 5h pro uživatele drog
 - po tel. domluvě sociální prevence
- 2) Advaita, z.ú. – podpora ukončení závislosti, 1 x za 14 dní poradna ve Frýdlantě, dále poradna v Liberci

- 3) 2 x měsíčně: Poradenství pro dospívající a dospělé – Mgr. Igor Pavelčák, www.poradna-rodina.org
- 4) 1 x týdně: Poradenství dětského psychologa - Mgr. Jarmila Kozáková
- 5) 1 x týdně: Občanská poradna (obč. sdr. „D“)
- 6) 2 x měsíčně: Intervenční centrum: pomoc obětem domácího násilí

5.2.3 Nově Město pod Smrkem

Sbor Jednoty bratrské v Novém Městě pod Smrkem provozuje v Novém Městě pod Smrkem některá ze zařízení, která jsou pro cílovou skupinu lokálního partnerství relevantní.

- Nízkoprahový klub Voraz - Nové Město pod Smrkem (jedná se o sociální službu v smyslu zákona o sociálních službách)
- Mateřské centrum Korálek, o. s. - Švermova 853 (J-centrum)

Další relevantní instituce je Dům dětí a mládeže Nové Město pod Smrkem.

5.2.4 Višňová

Ve Višňově chybí podle starosty hlavně místo pro setkávání mládeže ve školním a poškolním věku. Záměr vytvořit klub komplikuje složitá prostorová struktura obce, která je rozdělena do devíti vsí.

5.2.5 Doporučení

- Jednou ze základních bariér pro zlepšení poskytování sociálních služeb je absence poskytovatelů, kteří by byli v Frýdlantsku dlouhodobě zakotvení. Klíčem pro zlepšení situace může být podpora vytvoření místního poskytovatele (například jako obecně prospěšnou společnost spojenou se svazem obcí Frýdlantska) nebo snaha o dlouhodobou strategickou spolupráci s organizací mimo region.
- Na Frýdlantsku existují v současné době velmi omezené nabídky pro starší děti a mladé dospělé. Jak bylo už uvedeno v doporučeních ke kapitole Vzdělávání a rodina, může být řešením kombinace centrálního nízkoprahového zařízení ve Frýdlantu (ideálně v blízkosti autobusového či vlakového nádraží) s mobilním nízkoprahovým zařízením, které by podle stanoveného plánu obsluhovalo menší venkovské obce a sídla.
- Uvítáme vznik pozic terénních pracovníků ve Frýdlantě a v Novém Městě pod Smrkem, které budou financované z grantových prostředků. Doporučujeme vznik

partnerství mezi menšími obcemi (například Bulovka a Višňová), které by mohly společně žádat o financování jedné pozice terénního pracovníka.

- Důležitým nedostatkem v síti sociálních služeb je prakticky chybějící Sociálně-aktivizační služba pro rodiny s dětmi. Bezpochyby existuje v celém mikroregionu značná poptávka po SAS. Jako provizorní řešení navrhujeme vytvoření fondu, ze kterého by byly poskytovatelům služby SAS hrazeny cestovní náklady.

6 Literatura

1. Studie k situace Romů a sociálně vyloučených občanů v ČR a v Libereckém kraje

- GAC. "Analýza Sociálně Vyloučených Romských Lokalit a Absorpční Kapacity Subjektů Působících v Těto Oblasti." GAC, 2006a. http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf.
- GAC. "Mapa Sociálně Vyloučených Nebo Sociálním Vyloučením Ohrožených Romských Lokalit v České Republice," 2006b. <http://www.esfcr.cz/mapa/>.
- Hurrle, Jakob, Petr Kučera, and Lucie Trlifajová. "Situační Analýza Žluticko." Centrum Pro Společenské Otázky - SPOT / Agentura Pro Sociální Začleňování, 2013. <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/zlutice/situacni-analyza-zlutice-spot-2013/download>.
- Hurrle, Jakob, Lucie Trlifajová, Michaela Pixová, Štěpán Ripka, Martina Štěpánková, Lucie Otáhalová, Lýdia Poláčková, and Lenka Felcmanová. "Civil Society Monitoring Report on the Implementation of the National Roma Integration Strategy and Decade Action Plan in 2012 in the Czech Republic." Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, 2013. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9270_file6_cr_civil-society-monitoring-report_en.pdf.
- SocioFactor o.p.s. "Analýza Sociálně Vyloučených Lokalit a Dostupnosti Sociálních Služeb Prevence v Těchto Lokalitách v Libereckém Kraji Zpracováno pro Potřeby Libereckého Kraje." Liberecký kraj, 2013. <http://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:206646>.
- Úřad vlády. *Zpráva O Stavu Romské Menšiny v České Republice Za Rok 2013*. Praha: Úřad vlády ČR, 2014.

2. Dokumenty

- Úřad vlády. *Koncepce romské integrace na období 2010 - 2013*. Translated by Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity. [Praha]: Úřad vlády ČR, 2009.
- Úřad vlády. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení v letech 2011-2015*. [Praha]: Úřad vlády ČR, 2010.
- Úřad vlády. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2013* [Praha]: Úřad vlády ČR, 2014.
- Nové Město pod Smrkem. *Zásady na přidělování městských bytů do nájmu občanům v územním obvodu města Nové Město pod Smrkem*. http://www.nmps.cz/dokumenty/bytova_sprava/zasady_na_pridelovani_bytu_2011.pdf
- Město Frýdlant. *Závěrečná zpráva o realizaci protidrogové politiky*. [Frýdlant]: Město Frýdlant. 2014.
- POSEC. *Výroční zprávy*. [Frýdlant]: Město Frýdlant. (2007 – 2013):

Město Frýdlant (2010): Územně analytické podklady ORP Frýdlant.

Město Frýdlant. Územně analytické podklady ORP Frýdlant. [Frýdlant]: Město Frýdlant. 2010.

Bulovka. Program rozvoje obce 2015 – 2020. Obec Bulovka, 2014.

3. Webové stránky

- CPI BYTY, a.s. (<http://cpibyty.cz>)
- Český úřad zeměměřický a katastrální: Katastr nemovitosti: <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>
- ČSU: Výsledky Sčítání lidí, domů a bytů 2011 (a zčásti i 2001) – (<http://www.scitani.cz/>)
- DOBROVOLNÝ SVAZEK OBCÍ MIKROREGION FRÝDLANTSKO (www.frydlantsko.cz)
- Euroregion Nisa (<http://www.neisse-nisa-nysa.org/index.php?L=1>)
- Główny Urząd Statystyczny: Local Data Bank (<http://stat.gov.pl>)
- Gymnázium Frýdlant (<http://www.gymfry.cz/>)
- Malý trojuhelník Zittau – Bogatynia – Hrádek nad Nisou (<http://www.kleines-dreieck.eu/>)
- Ministerstvo spravedlnosti ČR: Insolvenční rejstřík – (<https://isir.justice.cz/isir/common/index.do>)
- Místní akční skupina Frydlantsko (<http://www.jizerske-vyrobky.cz/cs/masif/>)
- MPSV ČR: Statistiky nezaměstnanosti z územního hlediska (<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem>)
- Okresní stavební bytové družstvo Liberec (<http://www.osbdkamenicka.cz/>)
- Otevřená společnost: Mapa kriminality (<http://www.mapakriminality.cz/>)
- Střední škola hospodářská a lesnická Frýdlant (<http://www.sshlfrydlant.cz>)
- Webové stránky obcí Bulovka, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Višnová
- Základní škola Nové Město pod Smrkem (<http://www.zsnmps.cz>)
- Základní škola, Nové Město pod Smrkem, Textilanská 661 (<http://www.zs-textilanska.cz>)
- Základní škola, Základní umělecká škola a Mateřská škola, Frýdlant (<http://www.zsazusfrydlant.cz>)
- ZŠ praktická a ZŠ speciální Frýdlant (<http://www.zsps-frydlant.cz/>)